

Baksidestext

Nyttiga idioter? är ingen avbön, men inte heller något rättfärdigande. ”Vi är varken ute efter att förhärlika eller bespotta”, skriver författarna. ”Vi vill veta och förstå.” Vad var det som hände på 1970-talet, hur blev den moskvatrogna oppositionen – minoritetskommunisterna, taistoiterna – inom DFFF en så medryckande rörelse? Var man med för att göra marxistisk-leninistisk revolution eller var det, som man ibland påstår, helt enkelt så att taistoiterna ordnade de bästa festerna?

Forna taistoiter och deras dåvarande motståndare för ett ärligt samtal kring en period som offentligheten än idag älskar att förakta.

Boken *Nyttiga idioter? Unga idealister, Lenin och sjuttioalet* av Camilla Berggren (1953-??) & Marianne Lydén (1953-2017) kom ut 2009. Det som återges nedan är ett utdrag som omfattar bokens första och tre avslutande kapitel.

Se vidare Marxistarkivets inledande *Introduktion* nedan.

Innehåll

Introduktion	1
Förord	2
Medverkande	3
1. Uppror!	5
Hur vi blev radikala	5
Och vad sa pappa?	13
Klassmötet	17
4. De andra	21
De verkliga radikalerne	21
Våra bästa vänner	27
Våra värsta fiender	29
Kapitalisthögskolan	33
5. Större cirklar	38
Ett splittrat parti	38
Ett vapen i kampen	47
Hjälp från Moskva	57
Farliga år	62
Mötet med socialismen	72
6. Facit	78
Ordlista	91

Introduktion

I hela den kapitalistiska världen markerade maj 1968 inledningen av en omfattande ungdomsradikalisering som fortsatte en bra bit in på 1970-talet. Detta gällde även Finland, som dock var unikt i så motto att där dominerades vänsteruppsvinget helt av Moskvakommunister (brezjneviter)¹, medan det på andra håll var maoister och/eller trotskister som spelade första fiolen. Vad gäller aktivism, organisations- och verksamhetsformer m m, är för övrigt likheterna med vänsterrörelserna i det övriga Norden stora, vilket gör att de med erfarenheter av den svenska Vietnamrörelsen eller någon av vänstergrupperna i Sverige vid den tiden känner igen sig vid läsning av *Nyttiga idioter*.²

Någon direkt svensk motsvarighet till föreliggande bok finns egentligen inte, även om det finns flera enskilda aktivister från den tiden (t ex Håkan Arvidsson) som på olika sätt "gjort upp med" sitt förflutna inom "68-vänstern". Den bok som kommer närmast *Nyttiga idioter*? är nog *De svenska maoisterna* av Lars Åke Augustsson och Stig Hansén (första uppl. 1997).

* * *

Avsikten var från början att låta den finländske marxisten Pekka Haapakoski (se not 1) skriva en utförlig introduktion till denna bok, men tyvärr avled han just när han stod i begrepp att påbörja arbetet med detta.

I boken förekommer ofta begreppet "taistoit". Det är en benämning på anhängare till den Moskvaorienterade s k minoritetsfraktionen i det finska kommunistpartiet (FKP), vars främste ledare var partiets viceordförande Taisto Sinisalo.

Se även [Recensioner av *Nyttiga idioter*?](#) (ur finländsk press)

Lästips

Anders Hagström. [Från ungdomsuppror till generalstrejk - maj -68](#) (artikel)

[1968 – ett händelserikt år](#) (omfattande artikelsamling om upprorsåret 1968)

Kjell Östberg: *1968 – när allt var i rörelse* (bok 2018).

Martin F

¹ Den finska arbetarrörelsen är i många avseenden unik, vilket är en delförklaring till att också ungdomsuppsvinget i Finland hade många unika drag. [Arbetarrörelsen i Finland](#) av Pekka Haapakoski ger en bra introduktion till detta ämne.

² Antologin [Utanför systemet, vänstern i Sverige 1968-78](#) innehåller artiklar om de svenska vänstergrupperna som växt fram i anslutning till vänsteruppsvinget.

Förord

Vi är varken ute efter att förhärlika eller bespotta. Vi vill veta och förstå.

Frågorna är många: Hur kunde det komma sig att Svenska social- och kommunalhögskolan, Soc & kom, var en av de allra aktivaste och rödaste högskolorna i hela landet på 70-talet? Så aktivt var det att öknamnet Svenska socialist-och kommunisthögskolan fortfarande lever kvar. Varför blev just minoritetskommunisterna alternativet till SFP-uppbackade Mittenförbundet? Hur är det möjligt att över nittio procent röstade i studentkårsvalet, närmare hälften på minoritetskommunisterna, taistoiterna, och ingen på högern? Och hur tog alltsammans sedan bara slut?

Det går inte att förstå genom att granska bara Soc & kom. Vi måste se på hela den minoritetskommunistiska rörelsen.

Vi vill inte påstå att vi är speciella. Många artiklar, böcker och doktorsavhandlingar har skrivits för att analysera de Moskvatrogna minoritetskommunisternas märkliga frammarsch i Finland. På finskt håll var allt förstås mycket större. Överallt i Finland växte minoritetskommunistiska grupper fram på 70-talet för att sedan dö ut på 80-talet. Då var det bara litet strandskvalp kvar av den mäktiga vänstervågen. På finlandssvenskt håll har vattnet varit rätt stillastående. Senast hade vi en debatt då Nils Torvalds valdes till viceordförande för SFP.

Orsaken till att så många sällade sig till den sovjettrogna FKP-minoriteten bortförklaras ofta med att taistoiterna hade de bästa festerna eller med personliga trauman som en olycklig barndom eller fadersuppror.

Vi tycker att det låter ihåligt och misstänker att det i många fall kan handla om rationalisering i efterhand. Engagemanget var nog mera än en livskraftig kultur och fina fester. Och uppe i organisationstoppen hade man en helt annan uppfattning om vår betydelse än vi själva, unga studenter, hade. Var vi helt enkelt användbara verktyg för revolutionstanken i Finland, sådana som Lenin lär ha kallat nyttiga idioter?

Låt oss stanna upp en stund och gå tillbaka till några år i mitten på 1970-talet. Då vi kom till Soc & kom hösten 1974 fick vi snabbt smeknamnen Mappe och Milda och dem kommer vi att använda i boken. Camilla blev Milda, hon hade redan en kort tid varit med i Vasa demokratiska unga. Marianne blev Mappe, hon hade varit engagerad i Emmausrörelsen men varit ointresserad av partipolitik. Båda sjöd vi av intresse för solidaritet och rättvisa i världen och fastän Mittenförbundet hade grundats och hela tiden höll fronten som den största gruppen i högskolans studentkår var det bara minoritetskommunisterna som gällde för oss. Från de allra första dagarna sögs vi med i en virvelvind av aktivitet: talkoarbete med propagandaskrifter långt in på nätterna, studiecirklar, demonstrationer, aktioner, you name it.

Det här är bokslutet över det 70-tal vi upplevde, inte bara i den röda högskolan Soc & kom – den var ju ingen avskild ö – utan i hela apparaten vi var en del av. Då vi började vårt bokprojekt hade vi båda rätt klara bilder av hur det var. Men människans minne är selektivt. När vi talade med folk som var med började minnen komma tillbaka, också sådana vi helst hade velat glömma.

MILDA: Jag har varit så inne på avbönslinjen att det var en absurd rörelse vi befann oss i att jag glömt bort att vi nog jobbade för studenternas rättigheter, att vi inte kan sopa undan hela vårt engagemang med att raljera bara kring borgarungar som kadrar i klasskampen. Fast det också är sant och fastän de flesta aktioner vi genomförde var noggrant planerade på en högre nivå inom Socialistiska studentförbundet.

MAPPE: Tidigare såg jag smått roat tillbaka på min revolutionära period. Jag kunde inte förstå varför det har väckt så fruktansvärt starka känslor, inte minst hos dem som inte var

med. Först nu har jag insett hur besvärliga vi faktiskt var för systemet, både på gott och ont. Vi ifrågasatte och kritiserade ju allt, högljutt och respektlöst. Utom vår egen ideologi och politik och det var väl det som blev för besvärligt för oss själva till slut.

För den här boken har vi sökt upp ett tjugotal ”kamrater” från tiden då det begav sig. En del har vi inte träffat på mer än trettio år, andra hör till våra bästa vänner. Några befinner sig i en sådan livssituation att de inte offentligt vill kännas vid sin bakgrund. Dem har vi låtit vara anonyma.

Träffarna har varit givande. Vi hade ju något stort gemensamt på 70-talet. Vi har jobbat rätt spontant och ställt enkla men grundläggande frågor om varför man valde just minoritetskommunisterna och hur man ser på engagemanget efteråt. Vår avsikt har varit att komma tillbaka i stämningen som då rådde, till de rökiga mötesrummen, de slamrande stencilapparaterna, de gravallvarliga studiecirkelarna och de taktfasta protestmarschern. Hur tänkte vi, och vad tyckte vi då? Som en av de intervjuade konstaterade när vi kontaktade honom: Det har runnit så mycket vatten under Moskvias broar att både många forna märkespersoner och fotfolk inom minoritetsfalangen lidelsefritt och förhoppningsvis med en gnutta självironi kan ge oss alla glimtar av vad som egentligen hände.

Vi författare är med i boken dels i den refererande texten, dels med direkta citat. Vi har lärt oss en hel del under arbetet så det vore orättvist att jämställa oss med de intervjuade. Trots att vi var som ler och långhalm under studietiden har vi också olika minnesbilder och olika reaktioner.

Vi har haft stor hjälp av det digra propagandamaterialet, bland annat tidningarna *Enhet* och *Sputnik*, som gavs ut under den här tiden, samt av arkiven i högskolorna, på Kansan arkisto, Svenska centralarkivet och Arbetarmuseet i Vasa. Vi vill rikta ett speciellt tack till Christian Blom för att han med obönhörlig ärlighet fungerat som bollplank och delgett oss hittills okänt autentiskt material.

Medverkande

Personerna som modigt ställt upp för att berätta om sina egna erfarenheter listas här nedan. I boken kallar vi dem vid deras förnamn eller smeknamn, som vi kände dem då det begav sig. Vi berättar vad de gör i dag och det viktigaste om vad de gjorde som minoritetskommunister på 1970-talet.

SVANTE AHLROTH, redaktionssekreterare på Arbetartidningen *Enhet*, aktiv i Akademiska socialistsamfundet ASS i Soc & kom och i Finlands kommunistiska parti FKP. Arbetar i dag som systemplanerare inom databranschen.

CHRISTIAN ”LILI” BLOM, anställd som ekonomisk expert av FKP. Aktiv i Socialistiska studentförbundet SOL:s ledning och Hankens studentpolitik. Vd för minoritetskommunisternas tryckeri Kursiivi. I dag sjukpensionerad.

STAFFAN ”STAFFI” BRUUN, aktiv i skolungdomspolitiken, *Avant* och i Socialistiska socionomstuderande Sosos i Soc & kom. I dag reporter på *Hufvudstadsbladet*.

KLAS FRANSBERG, aktiv i Folkdemokratiska ungdomsförbundet FDU och FKP. Reporter på *Enhet*. Arbetar i dag inom filmbranschen.

KRISTINA HAKOLA, aktiv inom Vasa demokratiska unga VDU. I dag aktiv inom Vänsterförbundet, arbetar som bibliotekarie i Dalsbruk.

GUNILLA ”GUJA” HEMMING, medlem i sånggruppen *Avant*, ordförande för *Avant*. Arbetar i dag som dramaturg och dramatiker.

STEFAN HÅKANS, ordförande för Petsmo demokratiska unga, aktiv i Sosos. I dag aktiv

inom Vänsterförbundet och kommunalfullmäktige i Korsholm.

MIKA LOUHIVAARA, aktiv inom Socialistiska ekonomistuderande vid Hanken och i SOL:s ledning. Driver i dag ett eget båtbyggarföretag.

THOMAS "MICKO" MICKLIN, *Enhets* chefredaktör, ordförande för Avant, aktiv i FKP. Jobbar i dag på Helsingfors stad.

TOM MORING, aktiv i ASS i Soc & kom. I dag professor i journalistik vid högskolan.

ALEXANDRA "TITTI" RAMSAY, aktiv inom skolungdomsrörelsen och Avant. Arbetar i dag som författare och som lärare vid huvudstadsregionens arbetarinstitut.

BEN SANDVIK, aktiv i VDU och Socialistiska vasastuderande SoVaS. I dag lärare och vaktmästare på arbis i Vasa.

ANNE SUOMINEN, ordförande för Sosos, redaktör på *Enhet*. I dag politisk journalist på Hbl.

NILS "NICKE" TORVALDS, chefredaktör för *Enhet*, aktiv i FKP. I dag viceordförande för SFP.³

STURE UDD, ordförande för VDU, aktiv i FKP i olika ledaruppdrag inom den minoritets-kommunistiska rörelsen. I dag jurist och Vd för UPC print.

RITA WICKHOLM, aktiv i Sibbo demokratiska unga, Sosos och FKP. I dag förvaltningschef på Soc & kom.

Fem kamrater vill av olika orsaker vara anonyma. Gerd, som var aktiv i Avant och arbetade för rörelsen, vill bara uppträda med förnamn. "Lina", som var aktiv i Sosos, vill inte identifieras på grund av jobbet och familjen. Av liknande orsaker vill också "Anna", som jobbade på ASS, och Åbostudenterna "Pia" och "Gun" vara anonyma.

Vi har också låtit några som inte var taistoiter berätta om hur de levde det röda 1970-talet.

YRSA GLAD, sympatisör, feminist. I dag socialarbetare i Sverige.

PETER LODENIUS, mångårig medarbetare på *Ny Tid* som redaktör, redaktionssekreterare och chefredaktör. I dag fri journalist.

BJÖRN MÅNSSON, aktiv inom SU och SFP, ledarskribent vid *Hbl*. I dag generalsekreterare för svenska riksdagsgruppen.

GRETA NYGÅRD, sympatisör, feminist, makrobiotiker. I dag speciallärare.

TUA RANNINEN, sympatisör. I dag journalist på *Hbl*.

ULLA-MAJ WIDEROOS, Mittenaktivist i Soc & kom, aktiv i SEP. I dag ordförande för Svenska riksdagsgruppen.

Författarna:

CAMILLA BERGGREN, aktiv inom VDU och Sosos, i dag chefredaktör på tidningen Östra Nyland

MARIANNE LYDÉN, aktiv inom Sosos, i dag politisk journalist på Hbl. [Avled 26/3 2017]

³ Nils Torvalds är far till den kände dataexperten Linus Torvalds (skapare av operativsystemet *Linux*). I likhet med många andra av dåtidens finlandssvenska radikaler gick Nils med i Svenska Folkpartiet efter han lämnat vänstern. – Red

1. Uppror!

Det kunde handla om motvilja mot en auktoritär läroverksrektor, eller om hela världens nödlidande barn. Protesterna gällde både små saker och stora, men i bakvattnet efter studentrevolten 1968 kammade partipolitiken i allmänhet och den sovjettrogna falangen i Kommunistpartiet i synnerhet in de aktivaste ungdomarna i sina led. Ett kuriosum utan motsvarighet i något annat land.

Hur vi blev radikala

Julafton 1972 höjs rösterna i vrede i många hem. Tonårsbarn sätter sig till julbordet med FNL-märken på festkläderna och fördömer USA:s bombningar i Vietnam. Fäder håller brandtal mot kommunismen och det hjälper inte ens att ta en extra snaps till lutfisken. Banden mellan syskon, olika generationer och vänner bryts obevekligen.

Den julen genomför USA en offensiv som får smeknamnet ”julbombningen” över Nordvietnam. Under tolv dagar faller B 52-planen 15 237 ton bomber över Hanoi, Haiphong och andra mål. ”Julbombningen” är den största enskilda bomboffensiven sedan slutet av andra världskriget.

I flera år har världen fått se bilder från Vietnamkriget och läsa om grymheterna, till exempel om My Lai-massakern 1968 då amerikanska soldater dödade 500 vietnameser, de flesta kvinnor och barn. Det är enkelt att bli påverkad. Vietnamkriget är det första krig man kan följa med hemma framför TV-apparaterna, det väcker stora känslor och en vilja att ta ställning. Fototekniken har utvecklats och vi ser sida efter sida med närgångna bilder av lemlästade och dödade vietnameser i tidningarna. Vi ser flickan med brinnande rygg som springer rakt in i kameran, mot oss, miljoner engagerade över hela världen.

Kriget för att krossa det kommunistiska Nordvietnam var den enskilt största orsaken till att så många unga människor radikaliserades under slutet av 1960-talet och början av 70-talet. USA, som hade varit den stora förebilden speciellt inom populärkultur och konsumtion, fick sig en allvarlig törn bland unga i väst.

Kamrater delades upp i två läger, som nyåret 1972 då vissa ”förstörde festen” och steg upp på bordet, höjde en knuten tonårsnäve mot himlen: ”Solidaritet med Vietnams folk!”

Andra drog med våld ner uppviglarna och ville inte höra propaganda, ville fortsätta med discomusiken, supandet och hänglandet, som man brukar på nyårsfester.

MILDA: Jag minns hur jag beundrade Lars Sund, det var han som var uppviglaren, då på fyllefesten nyårsnatten 1972. Han höll sitt brandtal mot ”imperialist-staten USA” när han blev neddragen. Jag gick ut i svinkylan i Solf utanför Vasa och stod en stund alldeles ensam under stjärnhimlen, under samma stjärnor som lyste över barnen i Vietnam. Det kändes så stort att bröstet höll på att sprängas.

Trots att det redan hände en hel del i skolpolitiken rymdes min protest och aktivitetsvilja länge gott och väl inom den angloamerikanska sfären. Jag läste länge Det Bästa med skräckhistorier om oliktankande bakom järnridån, men snart ersattes de av arbetarförfattare som Ivar Lo Johansson, Vilhelm Moberg och Väinö Linna.

Milda (ovan) och Mappe håller paus på ett ideologiskt seminarium i Sibbo i mitten av 70-talet.

Den första medvetet politiska aktion jag kan minnas är kampen om färgen på papperskorgen i gymnasieklassen i Vasa svenska flicklyceum. 60-tal hade övergått i 70-tal. Pop-modet hade fötts i London, men i gamla goda Flickis var det bara murrigt och grått som gällde. Mossigt och stillastående. För mig blev papperskorgen en symbol för något större. Och att vi över huvud taget diskuterade den var ett tecken på nya vindar.

Engagerat motiverade jag varför plåtroskisen absolut måste målas i klart orange och som kronan på verket få en grann blomma påklistrad.

Det blev omröstning och jag vann, med knapp majoritet.

Nu minns jag inte hur det blev med färgen, men jag minns blomman. Klistermärken var något helt nytt och modellen var inspirerad av det nya fräcka pop-modets drottning Mary Quant. Hela året njöt jag av att se frukten av min kamp lysa mot mig i klassrummets hörn. Jag hade vågat sticka upp och vunnit.

MAPPE: De vuxna hade bortförklarat USA:s krig i Vietnam med att det var nödvändigt för att stoppa kommunismens frammarsch. Den förklaringen hade jag växt upp med så den lät länge helt naturlig. Det ansågs väl lika naturligt att bekämpa kommunismens frammarsch som att bekämpa smittkoppor. Jag brydde mig först inte särskilt mycket om de skäggiga unga männen när de började dyka upp i gathörnen och vifta med FNL-bulletinen, men massakern i My Lai öppnade mina ögon. Hemma på Skatudden grälade vi inte om den saken, vi var nog illa berörda.

Senare kom julbombningarna med de fasansfulla bilderna. Vietnamkriget blev den utlösande faktorn, som fick några av oss i ärevördiga Brobergska samskolan i Helsingfors att ifrågasätta också annat i den så kallade fria världen. Så småningom vidgades klyftan mellan oss som hade upptäckt hippiemodet och freds rörelsen och de skräniga rikemansbarnen som kallade oss för kommunister.

Under den första tiden i gymnasiet höll jag mig ganska tyst, men när min bror började studera vid tekniska högskolan öppnades dörrarna till en ny värld på vid gavel. De radikala teknologerna gav ut en tidning som hette ORD. Vem som helst fick skriva och alla åsikter var lika viktiga och berättigade, sa brorsan. Så jag kom med mitt första politiska ställningstagande, det var en tårdrypande och naiv artikel om de svältande barnen i Biafra. När min kria hade publicerats, tillsammans med artiklar om USA-imperialismen och professorsväldet i högskolevärlden, hämtade jag stolt en bunt med tidningar till klassrummet.

Mottagandet bland klasskamraterna var närmast förundrat men lärarnas missnöje var kompakt. Jag minns inte vilken av lärarna det var som gjorde det, men under sammanbiten tystnad samlades tidningarna in och slängdes med ett brak i papperskorgen. Och papperskorgen var under min skoltid aldrig blomsterpydd.

Jag hade fått min första riktiga lektion i politik.

När Christian "Lili" Blom nötte samma skolbänkar i Bro-ban några år tidigare än Mappe var det ännu ingen som talade om elevdemokrati. Inte om något annat heller som hade med politik att skaffa. Det fick honom att skriva en artikel i elevtidningen Vänner emellan. Året var 1966 och han skrev om hur det i andra skolor har bildats elevråd.

Artikeln utmynnar i följande uppmaning: "Brobaiter! Också vi behöver elevråd!"

Lili, som senare blev anställd av Finlands kommunistiska parti, fick inget gensvar i Broban. Han minns hur han i stället fick utlopp för sitt gryende samhällsengagemang i nattliga samtal med kusinerna och brodern. Lilis pappa var småföretagare, mamman var överklass och hemmamamma.

LILI: Vi diskuterade radikala saker, vi pratade politik nätterna i ända. Då fanns ensaksrörelser, av lite samma typ som i dag. Vi diskuterade allt, Vietnam, fattigdom, och Ilkka Taipale fick oss intresserade av hemlösa alkoholister. Jag var också med i Eikan Pumpu, det var ett gäng 60-talsanarkister. Vi samlades vid Eino Leino-statyn och drev sedan fram genom stadens parker. Vi skrek och härjade. Där var det inte så mycket politik, det var lite som dagens aktivister.

1968, medan jag gjorde lumpen, blev jag pacifist. Jag ifrågasatte allt, hur djupt skyttegravarna skulle grävas, allt. Efter att jag kom ut jobbade jag ett år på Nokias kabelfabrik som donare. På mindre än en vecka hade jag gått förbi socialdemokraterna. Jag var tio gånger mer radikal, fem före kommunist.

Ute i världen tågade ungdomar i allt större demonstrationståg mot USA och Vietnamkriget, studenter ockuperade sina universitetsbyggnader och revolutionsromantiken blomstrade.

I hela västvärlden diskuterade man mycket och engagerat. När 25-åriga krigsveteraner trädde fram i USA och kritiserade sitt land bekräftades allt vi trott och tänkt. Vi radikaliserades klart och att bli kallad småborgerlig var det värsta skällsord ett borgarbarn kunde bli utsatt för. Allt som representerade uppror fascinerade: Che Guevara, Angela Davis och Black Panthers, men också Röda brigaderna och Baader Meinhof.

Nu efteråt kan man säga att det var tur att man i Finland av historiska orsaker inte hade sådana kanaler att välja. För vilja och längtan att revoltera fanns minsann också i Svenskfinland. Känslan var gemensam hos många i den generationen, men exakt hur det sen blev och när det blev berodde ofta på tillfälligheter som var man bodde, i vilken skola man gick och vilka ens kamrater var.

Ben Sandviks uppror började när han var tolv. Religionsundervisningen i Vasa pojklyceum blev en av vändpunkterna.

BEN: Jag var nyväckt darwinist och ville diskutera skapelseberättelsen kontra evolutionsläran med min religionslärare. Jag framförde den föga originella idén att skapelseberättelsen borde tolkas symboliskt och inte bokstavstroget. Och så var det det där klassiska med att Jesus inte kan ha gått på vattnet, som alla normalt funtade barn

i något skede ifrågasätter. Jag möttes av en formlig kanonad med bibelcitat om kvarnstenar som borde appliceras kring min hals för att jag var en sådan där huggormars avföda som förför dessa mina minsta bröder.

Nå, huggorm eller inte, men bet tillbaka gjorde jag härefter varenda religionstimme. 1971 hade jag hittat likasinnade äldre kamrater som försåg mig med moraliskt stöd, argument och litteratur. Dem hade jag träffat i Progressiv elevfront och på skolans elevkårsmöten, som för övrigt var animerade, ibland rent absurda tillställningar. Här träffade jag bland andra Sture Udd, Caj Rönning, Jonna Smeds och Stefan Håkans. De var alla färggranna typer med patos och stor retorisk begåvning. Jag trivdes i deras sällskap fast jag var mycket yngre. Jag kände att de här typerna på något vis gläntade på dörren till en friare värld där också jag ville vara. Det var ju så att i Lyska på den tiden rådde en patriarkal och militaristisk ordning där inte kroppsaga alls var ovanlig fast den egentligen inte var tillåten. Vi sågs väl lite som blivande rekryter. Så elevdemokratifrågor blev den andra stora drivkraften för mitt engagemang.

Inte långt efter de första kontakterna med mina nya mentorer befann jag mig i VDU:s högkvarter "Kämppä". Och efter bara ett år fick jag i uppdrag att hålla ett mastodontiskt föredrag om människans och religionens utveckling, sett ur marxistiskt perspektiv förstås. Jag var i mitt esse fast publiken såg lite frånvarande ut.

Kristina Hakola funderade länge på världens orättvisor helt ensam. Men alldeles som för Ben Sandvik i pojklyceet hade skolkamraterna i Vasa Flicklyceum, "Flickis", en avgörande betydelse för vartåt det skulle barka.

KRISTINA: Jag hade varit ett ensamt barn med svår astma och legat mycket på sjukhus. Som tonåring stannade jag på klassen och mötte Marit Berndtsson. Hon var aktiv i skolpolitiken i Vasa och drog med mig. Jag frågade en gång senare varför hon tog kontakt med mig. Och hon sa: "Jag såg att du var sån som jag, att du stod utanför de andra i klassen."

I Marit och de andra som var aktiva i skolan fick jag antagligen mina första vänner. Och det

var helt naturligt att man engagerade sig i dagsverket, i radikala saker. Vänstergruppen som fanns inom skolungdomspolitiken var nog rätt radikal. Vi gjorde väggtidningar om kapitalet och om miljöförstöring. Det var ju roligt. Vi läste och studerade, ville mera än skolan. Målet var ett samhälle där alla skulle få det bra, där ingen skulle svälta. Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS radikaliserades och jag minns då Marcus "Moppe" Riska kom upp till övningsskolan i Vasa för att inleda på ett seminarium.

Tidigare hade jag varit engagerad för mig själv. Men jag var lika engagerad i svälten i Biafra som i Hep Stars, modebilder från Femina, Martin Luther King och popmusik smalt alla ihop i mina kollage.

Helsingforsunglingen Thomas "Micko" Micklin, som under flera år fungerade som chefredaktör för de svenskspråkiga minoritetskommunisternas språkrör Enhet, har en klar minnesbild av vem som lockade honom med i taistoitrörelsen.

MICKO: Det är en mycket intressant minnesbild som jag har. Jag var ju kompis med Björn "Nalle" Wahlroos och en dag hade han intressanta saker att berätta. Vi stod och hängde vid Tre smeder och så sa han att han har varit och juntat. "Vi har varit och juntat med stalinisterna – kom med! Kom med", sa han. Då var jag ännu socialdemokrat. Det var intressant att han använde ordet stalinisterna. Först senare kom ju benämningen taistoiterna om den kommunistiska minoriteten. Det var borgarna som kallade oss för stalinister. Inte kan jag påstå att det var absolut just det här som fick mig att fatta mitt avgörande, men nog bidrog det säkert. Den här minnesbilden är så stark.

År 1972 hölls det första politiserade läroverkssvalet i Finland. Men elevaktiviteten hade börjat långt tidigare i många skolor. Tom Moring, professor i journalistik i Soc & kom, minns de radikala skolelevernas Elev-69 som den stora vattendelaren.

TOM: När jag gick i skolan på Drumsö höll skolungdomsrörelsen på att politiseras ordentligt. Jag gick med och blev konventsordförande när jag gick i sexan. Jag förlorade omröstningen nästa år. Vi var väldigt aktiva, vi författade upprop och läxades upp av rektorn. I Elev-69 organiserade vi seminarier om elevdemokrati och kämpade mot makten. Här startade det politiska livet på riktigt, grupper bildades och det juntades på alla håll.

En lång rad ungdomar hade likt Tom drabbats av politisk feber, bland andra Charlie Hindsberg och Henry Wiklund från SU och så de som tyckte som Tom, som Leif "Lefa" Salinen, Nalle Wahlroos, Tom Berglund och Kim Weckström. Tom började också umgås med personer som redan var fullfjädrade politruker, som Jaakko "Jakke" Laakso, Cay Sevön och Susanne "Sussi" Björkenheim, som övat upp sina färdigheter i Teiniliitto eller i FSS.

För många blev Harri Edgrens studiecirklar, de så kallade "kakcirkarna" där det alternativt bjöds på toscatårta eller jordgubbstårta, en inkörsport. Folkets bildningsförbunds legendariske verksamhetsledare reste runt i hela Svenskfinland och lyckades förena många samhällsintresserade ungdomar.

I Sibbo har Soc & koms förvaltningschef Rita Wickholm gått på samma "kakcirklar" som Tom Moring på Drumsö. Oberoende av boningsort och klasstillhörighet var ungdomarna lika ivrigt med på studiecirklar om allt från rysk skönlitteratur till *Das Kapital* av Karl Marx.

BITA: Den allmänna radikaliserings som skedde i samhället och skolorna påverkade nog mitt engagemang mest. Vietnamkriget var något slags utlösare, den stora frågan som berörde mig djupt. Vi var en grupp ungdomar som drogs med i verksamheten via fredsrörelsen. Vi deltog i fredsmarscher och samlade in pengar i Fredskämparnas insamlingsbössor.

Jag kommer ihåg att Harri Edgren från Folkets bildningsförbund ordnade litteraturscirklar ute i bygderna. Flera gånger besökte han också Sibbo med väskan full av skönlitterära böcker. Bildningsarbetet var inte enbart av kulturell karaktär, utan ett medel för politisk förändring

och följaktligen studerade vi också marxistisk-leninistisk filosofi i samband med litteraturskolorna. Vi var inte så många svenskspråkiga ungdomar i Sibbo som var aktiva, kanske ett tiotal ungdomar med arbetarbakgrund. Vi gick på litteraturskolorna och sedan grundade vi Sibbo demokratiska unga.

Redan som 17-åring flyttade jag och en väninna till en hyreslägenhet i Helsingfors för att gå i gymnasiet där. I Helsingfors vaknade det politiska intresset definitivt. Idealerna var en bättre och rättvisare värld, fred, jämlikhet och solidaritet. Det kändes rätt att ställa sig bakom de värderingarna. Jag minns att jag under gymnasietiden gick till Koitto för att lyssna på Nalle Wahlroos och Lefa Salmén.

De finlandssvenska Ungdomstingen var betydelsefulla och skapade en stark känsla av gemenskap. Det var sunda tillställningar där politiskt program varvades med idrott och källkåkning. Som tidigare tävlingsidrottare tilltalades jag av konceptet. På kvällsfesterna uppträdde bland andra programgrupperna Agit Prop och Punainen Lanka. Alkohol förekom inte på de här tillställningarna, åtminstone inte i det gäng där jag rörde mig.

På 70-talet var ytterhögern stark i Munksnäs i Helsingfors. När taistoiterna började aktivera sig kunde stämningarna bli hätska. I den svenska skolan i Munksnäs var det Moppe Riska och Angelos von Martens som i Progressiv elevfront ledde upproret mot den rådande stenhårda högerlinjen.

Ett par år innan läget skärptes i svenska Muncca hade Mika Louhivaara börjat i det finska gymnasiet. Han minns sin skoltid som väldigt polariserad. Man måste helt enkelt ta ställning politiskt.

MIKA: Jag gick i åttan när jag fick väckelsen, det var i samband med det första skolrådsvalet 1972. Jag hade då en hippieperiod men gick med i det som arrangerades av yttervänstern. Visst var det en protest mot auktoriteter. Mamma var finlandssvensk, född Sumelius, pappa var finskspråkig. Mina syskon gick i svensk skola men av någon orsak sattes jag i finsk skola, Munkkiniemen yhteiskoulu. Hemma diskuterade vi mycket, min storasyster Airi Hautamäki och jag.

Taistoiterna började sakta men säkert få fotfäste i skolorna. Också i Österbotten började det jäsa. Både i den vita staden Vasa och på mindre orter radikaliserades och aktiverades ungdomar. I Vasa fanns några klarögdade elever som gick runt i klasserna och berättade om de inneboende orättvisorna i systemet. Det började komma upp agitatoriska plakater på skolans anslagstavla och de första flygbladen delades ut. Ingen trodde på läraren som upprört anklagade elevkårsaktivisterna för att vara ledda av Sovjetunionen.

På den österbottniska slätten utanför Vasa fanns några vänstersinnade byar insprängda i SFP-landskapet. Stefan Håkans är uppvuxen på en minkfarm i en av de röda byarna.

STEFAN: Alldeles som de flesta av mina kompisar var jag progressiv långt innan jag kom till Soc & kom. Jag är ju hemma från en by som traditionellt hade röstat på DFFF, cirka hälften gjorde det i Petsmo. Farfar och far hade vänstersympatier, så föräldrarna hade inget emot att jag blev politiskt aktiv inom DFFF:s ungdomsverksamhet. Men kompisarna hade nog ett större inflytande. Det första intresset väcktes genom politiska diskussioner med jämnåriga petsmopojkar, bland andra Kjell-Erik Källberg.

Sture Udd och jag var klasskamrater i lyceet. Sture samlade ihop studerande i de olika lärdomsskolorna till en studiecirkel då vi gick i ettan i gymnasiet. I det här skedet hade vi ingen aning om någon splittring i DFFF. Senare bara slank vi in i den fälla som var så gott som helt allenaordande inom Finlands demokratiska ungdomsförbund (FDU) i svenska Österbotten och nästan allenaordande inom FDU i Svenskfinland.

I decennieskiftets Nykarleby kände sig Klas Fransberg däremot som en främmande fågel. Han

hade vuxit upp i Sverige och föräldrarna var socialdemokrater. Pappa var svarvare och mamma underskötare.

KLAS: Pappa var aktiv inom SDP. I Nykarleby var föräldrarna nog de enda som röstade på socialdemokraterna. Alla andra var SFP:are. Nära oss bodde en familj, Saarelas, med tre pojkar. Här grundades Nykarleby demokratiska unga. Det var en helt svensk förening fast många medlemmar hade finska som modersmål. Jag minns att vi åkte buss till Ungdomstinget i Karis och att mamma var jätteorolig då vi inte kom hem när vi skulle. Men pappa Saarela var försäkringsagent och lugnade henne: ”De är ju försäkrade.”

Vad vi diskuterade på ungdomstinget har jag inget minne av, bara att vi var väldigt många som tänkte likadant.

1972 var jag redan aktiv i alla organisationer man bara kunde tänka sig. Jag åkte till Vasa för att träffa Sture Udd och Vasa demokratiska unga. Det var som om jag skulle ha hittat hem, äntligen en större grupp där alla tyckte lika som jag själv.

I den småstad ”Lina” växte upp i var SFP-hegemonin total. Alla kände alla och det var inte lätt för henne att inse att hon var annorlunda. Det blev heller inte lättare när hon valde att inte längre hålla inne med vad hon tyckte. I dag har ”Lina” återvänt till hemtrakterna och vill inte längre sticka ut både med tanke på sin familj och på sitt jobb. Hon får därför vara anonym.

”LINA”: Jag var på klassresa till Uppsala när jag var femton. Då köpte jag en Che Guevara-affisch. Jag började läsa svenska arbetarförfattare. Jag lockades av revolutionsromantik, av det som var tufft och förbjudet. Jag kände solidaritet med folken i Latinamerika.

När jag gick i sista klassen i gymnasiet tog militärjuntan över i Chile. Min preluypsats i studenten skrev jag på temat att revolution är lösningen i Sydamerika. På min klass fanns kanske en pojke som tyckte ungefär som jag.

Plötsligt grundades en FDU-avdelning för att en ung progressiv kille flyttade hit och gjorde civiltjänst på sjukhuset.

Jag minns hur jag en gång fick en utskällning av en ledande SFP:are: ”Du är den enda som gått ut som kommunist från vårt gymnasium.”

Cirklarna var vidare i Helsingfors och för Gunilla ”Guja” Hemming kom det samhälleliga uppvaknandet tidigt. I hennes fall handlade radikaliseringsen inte om uppror mot föräldrarna. Mamma var med i Förening 9, engagerade sig för zigenarna och var allmänt samhällsaktiv. För Guja och hennes kompisar blev skolungdomspolitikerna inkörsporten till FDU. De lärde känna aktivister i Teiniliitto, som Yrjö Engeström, Satu Hassi, Kimmo Rentola och Matti Viialainen. Diskussionens vågor gick höga och när Teiniliittoaktivisterna berättade att de anslutit sig till kommunistiska ungdomsorganisationer kändes det som en god idé. Guja var bara tretton när hon fick höra att Gamla Studenthuset var ockuperat.

GUJA: Jag och en klasskamrat åkte till Vanha med spåran efter skolan. Vi bara promenerade in där med våra Marimekkoskolväskor. Ett stormöte pågick och diskussionen var hetsig. Vi kollade in en typ som med sina mustascher såg ut som Ville Vessla i Ture Sventon. Vi följde med hur han röstade och så röstade vi tvärtom. Jag minns hur det rapporterades om att en röd fana hittats och att man tyckte att det inte borde förekomma symboler. Någon sa att man ska jämföra med Stockmanns flagga, där har vi minsann en symbol. Det kändes som man var med om något stort.

Jag åkte på min första elevriksdag 1970. Jag ville veta vad det handlade om. Det var ett fult spel med vallängder och röster på elevriksdagarna. Jag minns hur en tjej kom med 250 röster i bagaget. Det var tävling om vem som hinner ”hoita” henne. Så funkade det! Det var ingen lärotimme i demokrati precis.

Det går inte att säga i precis vilken stund jag blev medveten taistoit, men vi anslöt oss nog alla till FDU innan vi riktigt visste vad det var, det gick via skolungdomsrörelsen. Det gick ganska smärtfritt, men jag minns en gång när Nalle Wahlroos, Lefa Salmén och Tom Berglund hade uppmanat mig och mina kompisar att gå till Koitto. Sussi Björkenheim stod där och delade ut medlemsblanketter! Vi var nog lite förvånade. Till saken hör att det på den tiden var viktigt med snygga killar, Tom Berglund som ledde vänsterelevrörelsen var faktiskt en snygging. Jag tror att många flickor var överens med mig om det. Nalle gick i Lönkan som jag, fast han var äldre förstås. Sedan började han läsa privat, kanske han uppfattade sig själva som för intelligent för vanlig skola.

Målet för engagemanget blev hela tiden klarare för mig. Andra politiska rörelser utgjorde ingen konkurrens. Mitt hjärta klappade till vänster. För tredje världen, mot apartheid och andra orättvisor. Jag kollade vem som tyckte som jag och engagerade sig. Folk glömmer att det då ännu fanns fascistiska diktaturer i Europa och att högern inte brydde sig om det!

Jag diskuterade med en högerelev i Lönkan och sa att västvärlden utsuger tredje världen och att det är orättvist när den blir allt fattigare. Svaret var: "Jävla kommunist!" Jag tänkte att då är jag väl kommunist, då!

Alexandra "Titti" Ramsay gick i Brändö samskola och vantrivdes. För klasskamraterna var det viktigast att hålla reda på var nästa supfest skulle hållas och de vanligaste fritidssysselsättningar dagtid var slalom eller tennis. De äldre syskonen trivdes bra på Nylands Nation men Titti ville mera.

TITI: Jag såg ett program med ungdomar som diskuterade på tv, där var Guja Hemming och Markus Sandberg, det var som en blixst skulle ha gått genom mig: tänk att det finns folk som är intresserade av samhället och vad det händer i världen.

Sedan, en dag såg jag Guja på gatan och följde efter henne i flera kvarter. Så kom jag till Progressiv elevfronts kontor, steg in och frågade vad gör ni här?

Vi var den politiska generationen medan min bror som är född bara tre år senare än jag aldrig skulle ha kunnat tänka sig att engagera sig politiskt. Han hade blivit både vaccinerad och avskräckt av hur man bland släkt och vänner förfasade sig över mitt engagemang.

Det handlade också om frigörelse från det gamla och unkna, om att kunna vidga sina egna och skolornas ramar. I Brändö protesterade vi mot den gröna boken där elevernas förseelser noggrant antecknades för eftervärlden. Jag märkte att jag själv faktiskt kunde kräva något och bli hörd.

MAPPE: Efter min första journalistiska insats i tidningen ORD publicerade jag under en lång tid inget annat än skoluppsatser för modersmålslärares ögon. Brorsan hade flyttat hemifrån och kontakten till de spännande radikalerna på Poli blev därför ganska sporadisk. Men orättvisorna i världen, klyftan mellan de fattiga och de rika kändes som en sten i skon.

Någon av klasskompisarna talade om Emmausrörelsen och de internationella arbetslägren i Frankrike, där man samlade in av de rikas överflöd, sorterade och sålde vidare och gav pengarna till de fattiga. Det lät fint. Så jag och några kompisar åkte ner till södra Frankrike på sommarlovet och arbetade några veckor så svetten lackade tillsammans med ungdomar från hela Västeuropa. Också nästa sommarlov åkte jag iväg. Det var inte bara världsförbättrandet som lockade, utan också möjligheten att umgås med jämnåriga från andra länder.

På kvällarna diskuterade vi världens orättvisor och romanser blossade upp och slocknade, men särskilt politiska var vi inte, förutom ett par italienska killar som predikade anarkismens evangelium och ville slopa alla regler som gällde på Emmauslägret. Efter långa och häftiga diskussioner blev de nedröstade. Emmausreglerna är inte särskilt stränga och om de inte duger kan man åka på andra arbetsläger, tyckte de flesta.

Jag tog sedan kontakt med Emmaus i Helsingfors och började arbeta på loppmarknaden och åka med i Emmausbilen som samlade ihop saker som folk ville bli av med.

Överflödet delades sedan ut åt hemlösa alkoholister under Drumsöbron. Vi var en handfull ungdomar som var med, de flesta lite äldre än jag. Vi diskuterade aldrig i partipolitiska termer men vi var nog något slags flumvänner. Men vi kom bra överens med tanterna från Eira som garanterat inte var flumvänner men också var med och sorterade lump och sålde på loppmarknaden.

Efter militärkuppen i Chile 1973 tog Finland emot flyktingar och jag minns att jag åkte med i Emmausbilen upp till Kelviå för att träffa dem. Mötet ansikte mot ansikte med människor som tvingats i landsflykt och deras berättelser innebar slutet på flummandet. Jag ville ha en förklaring på vad som höll på att ske ute i världen, jag ville förstå hur orättvisor kunde ske trots att människan väl i grunden inte är ond. Samtidigt började yrkesvalet klarna, jag stegade in på Yle och sa att jag vill ha jobb. Det fick jag och efter en tid mognade beslutet att söka in till Soc & koms journalistlinje. Då visste jag ännu inte vad taistoiter var för något.

MILDA: Tiden började vara mogen också för mig. Det stod klart att någonting absolut måste göras, men vad och var? Jag kände ingen i Vasa som skulle ha brytt sig och diskuterat orättvisorna i världen. Förutom de klarögda skolungdomsaktivisterna.

Så jag blev faktiskt glad då jag såg killen från pojklyceet på gatan i Vasa. Han såg väldigt förvånad ut då jag stannade honom på gatan och upprört frågade ungefär: var kan man diskutera?

Följande kväll befann jag mig på Vasa demokratiska ungas studiecirkel på "Kämpä" ett vindsrum på ungdomsgården i Vasa. Här var det ingen tvekan om vad man skulle göra. Vägen var utstakad och de mer belästa hade svar på alla frågor. Bokhyllorna var sprängfulla av marxistisk-leninistisk litteratur. VDU:s fana från 40-talet påminde om traditionerna i ett hörn. Lenin i helfigur pryddes dörren. En viss lekfullhet kunde man tillåta sig för någon hade skurit upp en skåra i affischen och tryckt in arbetartidningen Enhet under Lenins arm.

Känslan var underbar. Det fanns ett sammanhang och det fanns en klar väg mot ett rättvisare samhälle. Människorna jag träffade här var kreativa och intelligenta och många hör ännu i dag till mina bästa vänner. Jag hade fått en ny familj och jag var så tacksam för gemenskapen att jag inte på länge allvarligt ifrågasatte hur väl marxismen-leninismen, rörelsens hierarkiska och auktoritära uppbyggnad och Sovjetunionen som obestridd ledstjärna verkligen passade in på mina ideal.

Mitt personliga uppvaknande var definitivt Chile. Jag råkade befinna mig i Stockholm då militärkuppen mot Salvador Allendes regering skedde. Alldeles ensam stod jag mitt i Kungsträdgården som en del av en enorm manifestation med tal och musik. Det glömmar jag aldrig.

Tidsandan, Vietnam, Chile, studentupproren, uppror mot föräldrarna, karismatiska kompisar. Eller bara en slump. Det är några av förklaringarna till att man engagerade sig just i den minoritetskommunistiska rörelsen. Andra blev något annat, kanske också av en händelse. SFP:s mångåriga partisekreterare och senare ambassadör i Norge, Peter Stenlund, har berättat om hur han med FNL-märke på kragen var på väg till en studiecirkel i Dagsmark. Han försenade sig till bussen ...

Ben Sandvik har skrivit en pjäs som legat gömd i skrivbordslådan i flera år. Han tar fram manuskriptet och berättar vad pjäsen handlar om. Ett gäng gamla taistoiter träffas efter många års paus och minns hur det började. Man träffas hemma hos pjäsens huvudperson, kamrat Jerker, och hans flickvän Minerva i en herrskapsvilla i sen 1800-tals-stil. Personerna i pjäsen är fiktiva men förebilderna finns bland dem som var aktiva minoritetskommunister i Vasa när det begav sig.

Jerker kommer ihåg hur det var i pojkskolan på sjuttioalet:

På musiktimmarna spelade vår senila musiklärare alltid Sibelius på en burkig gammal grammofon. Kareliasviten förstås, under patetiskt dirigerande. Sen fällde han en tår och ondgjorde sig över att Finland förlorat Karelen till fienden. Oj, vad vi brydde oss! Vi ville lyssna på Bob Dylan och Rolling Stones. Och under morgonsamlingarna i festsalen förväntades man stå i givakt och motta rektorns dagorder. Han led av patologiskt mannerheimkomplex och såg på oss som sina små kadettpojkar och han hade ett särdeles svårtyglat behov att få smiska oss med jämna mellanrum. Helst på baken om han kom åt. Det kom han åt inne på sitt kansli medan Mannerheim såg på med oljiga ögon. Från tavlan alltså.

[...]

Och vet du, en stark önskan, nästan som en bön, började ta form i mitt huvud under de där morgonsamlingarna medan jag kippade efter det lilla syre som hundratals pojkfjärtar snabbt fördärvade. Jag önskade att något radikalt skulle inträffa för att det förkvävande fosterländska triumviratet och hela deras syrefattiga värld skulle upplösas och ersättas av nånting annat. Vad som helst. Nånting nytt och befriande. Och se, som en Herrens ängel som tjuvlyssnat på min inre monolog, dök Roy — som var ett par tre år äldre än jag — upp efter en morgonsamling och frågade om jag har hört talas om Marx, Engels och Lenin.

Och vad sa pappa?

Första maj 1974. Det råder allmänt påbud att klassmedvetna och framstegsvänliga ungdomar inte super på Valborgsmässaofon. Det är inte grejen längre, det är den stora första maj-demonstrationen som gäller. Och då ska blicken vara klar och greppet om plakatet fast. Helst ska den blå skjortan vara på och huvudet krönas av studentmössan. Så befästs arbetarnas och studenternas union.

Men en av de framstegsvänliga mår inte bra. Svetten bryter fram under den bländvita studentmössan. Studenten får ta stöd mot en alm i Kajsaniemiparken på väg till demonstrationen. Bättre blir inte situationen av att den traditionella samlingen som sjunger in våren i Kajsaniemi just har avslutats. Stora grupper av glada finlandssvenskar i olika generationer väller emot de klassmedvetna. Lämpligt uppsluppna av ett glas bubblande vin i vårkylan, klädda i ljusa poplinkappor och mer eller mindre gulnade studentmössor, barnen med ballonger, styr de muntra stegen mot den väntande första maj-lunchen.

Plötslig urskiljer studenten sina Helsingforskusiner med föräldrar i den glada borgarskaran. Dem som han inte ens hälsat på sedan han kom till huvudstaden för att studera. Han förmår inte röra sig. Det ser obönhörligt ut som om träffen skulle bli av, släkträffen, men kusinerna går glatt samspråkande vidare. Aldrig får han reda på om de såg honom, hukande där bakom almen, men ryktena går i släkten att han blivit kommunist. Han har blivit släktens svarta får.

Reaktionerna var sannerligen inte nådiga i det borgerliga Svenskfinland då det blev känt att så många ungdomar så plötsligt blivit kommunister. Det var fullständigt ofattbart, speciellt för fäder som tillbringat många år av sin ungdom vid fronten, för mödrar som förlorat sina män och sina söner. För krigsveteraner som blivit skadade för resten av livet.

Men plötsligt var uppoffringarna som föräldragenerationen gjort inget värda. Då det berättades om vinterkriget och fortsättningskriget, kunde söner kontra med: "Vad hade du där att göra?" Det upplevdes som både grymt och omänskligt och många har haft väldigt dåligt samvete över det här, att man var så övermodig och enögd.

Varje gång man stod på stan och samlade in pengar till Vietnam eller Chile dök det upp någon äldre person och frågade: Varför samlar ni inte åt krigsveteranerna i stället? Vi tyckte att det var djupt orättvist, i Finland fanns ju en fungerande hälso- och sjukvård.

På 1:maj-demonstrationerna var det viktigt att vara klädd i blåskjorta och studentmössa för att visa på arbetarnas och studenternas förbund i kampen mot inkomstpoltiken

TOM: Man var ju beredd att offra familjerelationerna. Min farsa Olof Moring och jag kom inte så bra överens. Jag flyttade ut med smällande dörrar. Pappa var nyliberal inom SFP och han hade varit med i kriget.

Jag funderar i dag på om man kan se mitt vänsterengagemang som ett generationsuppror.

Det började kännas så unket då, historierna om det hjältemodiga, borgerliga Finland som klarat sig mot Sovjetunionen. Tacksamhetsskulden som vi alla skulle ha.

Samtidigt levde vi i en tid då de globala utmaningarna blev allt klarare, u-länderna utsögs, man såg den öppna imperialismen och å andra sidan u-landsradikalismen.

Jag tror inte att jag föraktade farsan för hans krigsinsatser. Diskussionerna gällde mycket att jag vägrade att rätta mitt tänkande efter vad de gjort, av högaktning för det hans generation stod för. Den skuldsedeln var jag inte beredd att underteckna. Man kan säga att jag hade ett mycket stabilt bollplank för mina åsikter, vilket ju i och för sig var tryggt fastän det smällde i knutarna.

Långt senare försonades jag sedan med farsan.

GUJA: Min pappa hade gått ut i vinterkriget som frivillig adertonåring. Vår uppgift som generation var att vara tacksam. Man skulle vara tacksam för att vi var fria, man skulle vara tacksam för det ena och det andra. Som ung blev man ju rabiatt på det. Man såg inte vad man skulle vara tacksam för. I dag ser jag ju vad den generationen har offrat för mig.

Mina föräldrar var ganska toleranta och i fredsfrågan var vi överens, men pappa tyckte inte om "den där Taisto". Och när han en gång såg en bok av Tuure Lehén ligga på golvet höll han på att explodera. Jag var förvånad att han ens kände till Lehén som ju hade ingått i Terijokiregeringen. Det hade däremot jag ingen aning om.

TITTI: Visst stormade det hemma hos oss på Brändö. Mamma rev affischerna av Lenin och Che Guevara i små bitar. Jag hade några riktigt stora gräl med pappa.

Mitt engagemang tog dem nog hårt. Pappa var krigsinvalid och mamma hade varit lotta. Men

de reagerade också ur klassynpunkt, att: ”Vem är det riktigt som du umgås med?” När då de fick höra att det var Guja Hemming och Moppe Riska blev de lugnare.

Jag var en klassförrädare och sade tack och adjö till hemkulturen. I familjen sade man alltid att de röda dödade min farmor, och förstås gav det mig betänkligheter. Men egentligen dog hon i sviterna av en lunginflammation. Hon var medlem av och aktiv inom Kvinnokagalen, som var kvinnornas motståndsrörelse mot russifieringen av Finland. Rörelsen smugglade vapen och tidningar och stödde jägarrörelsen.

Syskonen utnyttjade situationen på sitt sätt, till exempel för att själva få ekonomiska fördelar. ”Man kan inte ge pengar åt Titti för de går direkt till Sovjetunionen” kunde det låta.

Men pappa försökte bygga en bro mellan våra åsikter. Han skaffade litteratur, bland annat en bok om Otto Wille Kuusinen som visade vad han var för en typ. Jag minns inte om jag pratade om det med kamraterna men svaret var antagligen att ”boken är skriven av en fascist”. Men min pappa hade ju själv varit politiskt engagerad och den delen förstod han väldigt bra, att det hände igen men på ett annat sätt. Vi försonades nog, det blev den där bron mellan oss, och efter en tid också mellan min mamma och mig. Ibland kan barn radikaliserar sina föräldrar också.

BEN: Min mormors bror som var agronom avrättades av de röda. Han togs ut i skogen och sköts eftersom han då var den enda med manschetttyrke man fick tag på. Gårdsägarna hade antagligen satt sig i säkerhet. Min mormor lär ha varit rädd för att min morfar skulle gå samma öde till mötes. Min mamma växte upp i Helsingfors och hon upplevde de ryska bombningarna av staden. Många av hennes ungdomsbekanta försvann till fronten och kom aldrig tillbaka. Hon var själv lotta under kriget och det hon såg stärkte inte hennes vänskapsband med ryssarna. Hon är en emotionell person och närde ett kokande ryss- och kommunisthat. Så det var upplagt för batalj. Vi hade heta och långdragna strider som rev upp hela hushållet. Visst försökte hon hindra mig från att vara med i VDU men det gick inte. Pappa var österbottnings och var inte så där rödglödgat nationalistisk av sig. Han var med i vinterkriget och blev sårad så illa att han inte behövde åka till fronten igen. Han pratade inte så mycket om kriget när jag var yngre. Hans förhållningssätt till mitt engagemang var mera milt modererande.

Gerd växte upp i fattiga förhållanden på en liten ort i Svenskfinland. När vi kontaktade henne berättade hon att hon så länge kämpat för att återhämta sig från ”taistoitkrapulan” att hon egentligen inte har lust att träda fram i offentligheten. Några minnesbilder ger hon ändå.

GERD: När jag blev gammal nog att se mig omkring kom jag i gräl med familjen. Jag såg filmen *Här under polstjärnan* med mamma och hon påstod att sådant aldrig hänt.

Hon hade haft turen att hamna i en bankdirektörsfamilj som fosterbarn och fått en gedigen uppfostran under 30-talet.

För min del blev det total revolt då jag förstod att vi bott så nära ett fångläger för de röda.

Många år levde jag utan kontakt med mina föräldrar. Vuxna personer inom rörelsen blev desto viktigare. Rörelsen blev min nya familj.

RITA: Min pappa Per-Erik Wickholm hade engagerat sig i rörelsen redan tidigare via den fackliga verksamheten. Han var en av de få finlandssvenska kommunistiska arbetarna i södra Finland, vilket antagligen var en orsak till att det var populärt att delta i möten hos oss, antingen på Sibbo FKP-avdelnings eller Sibbo demokratiska ungas möten. Nicke Torvalds var flera gånger hos oss, jag minns hur Linus tultade omkring i köket i ettårsåldern. Bland andra som höll tal i föräldrahemmet minns jag Thomas Micklin, Lefa Salmén, Sten Söderström, Jakke Laakso, Christian Blom, Moppe Riska ... Ja, det var många fler.

KRISTINA: Min mamma och pappa var antagligen SFP:are men efter att jag blivit aktiv

röstade de på oss. Pappa var en stor humanist och hans intresse var historia. Han tog mig i försvar då min fascistiska morbror kritiserade mig. Ett av mina barndomsminnen är *Kunskapens Bok*. Då jag inte förstod något tog pappa fram boken och där lärde jag mig att ta reda på saker jag inte visste.

Sture Udd är son till legendariska Elin Udd i Dragnäsbäck i Vasa. Elin ställde upp till hundra procent för ungdomarna som blev radikala, hemmet var öppet för alla som behövde mat och husrum. Mor och son var under många år naven för den minoritetskommunistiska aktiviteten i svenska Österbotten. Pappan dog när Sture var liten.

STURE: Mycket händer i ens liv utan att det blir klart utsagt. Men minnet av min pappa har följt mig hela mitt liv och påverkar klart fortfarande vad jag gör. Jag var sju år då pappa dog. Bilden jag har av honom har mycket att göra med de böcker han läste, och de anteckningar han gjorde i marginalen. Pappa var en del av sin tid. Han kom från ett klassiskt intellektuellt finlandssvenskt arbetarhem i Vassor by där man var intresserad av kunskap och bildning. Man hade traditionen att läsa och lära sig saker. Pappa var timmerman, på dagarna drog han ut spikar och sågade och på kvällarna studerade han politik, läste alla Arbetarkulturs romaner, konsthistoria men också vetenskap. Han var till exempel mycket intresserad av relativitetsteorin.

Pappa var en ansedd fackföreningsmänniska på lokalnivå. Och man höll möten hemma hos oss, jag minns hur jag låg under köksbordet och hörde på då de vuxna diskuterade samhällsfrågor. Ibland somnade jag där under bordet.

I begravningsföljet gick sedan många människor förutom släkt och vänner. Och på min pappas gravsten står något som jag tycker att är väldigt viktigt: "Mänsklighetens lycka var ledstjärnan i ditt liv."

Mamma har senare berättat mera om pappas agerande och tankesätt. Som arbetare handlade det förstås mycket om lönefrågorna. Då han kom hem efter att man diskuterat strejk menade pappa att personligen klarar han sig men för deras skull som inte har tillräckligt måste man strejka.

Här är grundtanken för allt som sedan hände mig: arbetarkillen som inte strejkade för egen vinning. Det är en bakgrund som många som var med på 70-talet inte har.

MAPPE: Mamma blev hemlös på grund av kriget. Det var under de förödande bombangreppen i februari 1944 som huset på Slottsgatan 5 träffades. Själv var hon på bio när bomblarmet gick. De andra i lägenheten hade räddat sig ner till skyddsrummet och klarade sig oskadda. Hon pratade sällan om kriget, men över femtio år senare skrev hon om hur det kändes att förlora både hemmet på Skatudden och sommarhemmet i Antrea i Karelen. Det har fått mig att bättre förstå hur den generationen kände det när deras krigsminnen hånades. I motsats till många kompisar hade jag själv ingen att håna, så den konflikten slapp jag. Pappa var befriad från värnplikt eftersom han var ålänning. Dessutom hade han haft polio som barn, så han haltade. Det gjorde att han undgick spydiga kommentarer om varför han levde studentliv i Helsingfors i stället för att ligga vid fronten. Med pappa hann jag aldrig diskutera någonting, han dog innan jag fyllt två, men morfar pratade ofta om kriget. Jag vet faktiskt inte vem han avskydde mer, Hitler eller Stalin. Han brukade kalla Hitler en jädrans luspudel och Stalin någonting lika förklenande. Jag har aldrig känt något behov av att revoltera mot det.

MILDA: Min pappa var rikssvensk och undgick helt kriget. Men min mamma var lotta och led hela resten av livet av klaustrofobi efter upplevelserna i skyddsrummen under kriget. Vi diskuterade väldigt litet i min familj, åtminstone om det handlade om problem. Den enda reaktionen kom i form av ett brev efter att jag ställt upp i studentkårsvalet. På den tiden räknades alla namn upp i Hbl. Min morbror, prosten Erik Forsberg, hade varit fältpräst och min släkt var helt vit. 24.11 1974 damp ett brev av min mamma ned i postlådan i mitt

underhyresrum i Helsingfors:

Morbror Erik skriver så här: 1 Hufvudstadsbladet såg vi att Camilla blivit invald som folkdemokraternas, kommunisternas, kandidat. Det kändes sorgligt. 1 skolorna o särskilt i högskolorna är de unga nu utsatta för en intensiv hjärntvätt från vänsterhåll och många vinner de. Men de inser inte att det de då väljer är rena diktaturen. Brita (hans fru) och jag samtalade för 2 år sedan i Danmark med en tjeckisk student, som studerade nordiska språk. Han var mycket bedrövad över tillståndet där hemma o sade, att all frihet var död och ren diktatur förhärskande. Andra har sagt, att det hos oss går till alldeles som hos dem innan kommunisterna övertog makten – med löften som inte håller och med försåtlig propaganda vinner man själar. Jag har just fått historiken över det förband jag tillhörde under kriget och läst om all offervilja o övermänsklig uthållighet som då visades o som gav oss landets fortsatta frihet. Men vår ungdom vill inte veta ngt om denna kamp och förstår inte heller att värdesätta vårt liv i frihet. Då det är för sent skall de ångra sig. Så långt Erik. Du låter väl inte hjärntvätta dej, Camilla?? Du har nog alltid varit väldigt beroende av vad kamraterna tänker och tycker. Lätt påverkad. Man måste skapa sej en egen uppfattning. Väga för och mot. Inte bara tro vad man hör o läser. Forska, lyssna också vad andra partier säger!

Hej! Mamma

Nu, över trettio år senare, är det första gången jag läser igenom brevet ordentligt. Fortfarande grips jag av starkt obehag, speciellt av hennes enerverande ovana att strecka under vissa ord. Var jag hjärntvättad? Kanske det, men å andra sidan hade jag varit hjärntvättad också tidigare. Efter 1918 var det segrarnas historia som gällde. Chocken var stor då man fick höra om fånglägren.

Och om de senare krigen var det rätt långt tabu att diskutera under kalla kriget på grund av vsb-pakten. Det hela var så omvälvtt av mystik att man gärna ville höra en annan åsikt än föräldrarnas. Egentligen var det just det som min mamma efterlyste som jag hade gjort: lyssnat på vad andra säger.

Men jag måste ha insett att brevet ändå var viktigt eftersom jag sparat det så här länge genom alla flyttar i livet.

Klassmötet

Här och där i gömmorna ute på den finlandssvenska landsbygden sparas svartvita foton som små dyrgripar. Människorna på bilderna är inte släkt eller nära vänner, men de sitter i en krets och hör alldeles tydligt ihop på något sätt. På många av fotona förekommer en ung pojke i Marimekkotröja och långt hår, de bilderna sparas speciellt noggrant och visas för barn och barnbarn. Det är ju inte alla som varit kamrat med Björn "Nalle" Wahlroos.

Ja, man är faktiskt en enda stor familj och medlemmarna är allt från ärrade veteraner till de entusiastiska ungdomarna som plötsligt strömmar till. Från helt olika bakgrunder samlas man i Rörelsen till ett enda stort klassmöte.

När man talar om taistoitrörelsen, speciellt på svenska, tänker man ofta på bättre folks barn. På finlandssvenska högborgerliga, för att inte säga adliga telningar som plötsligt blev arbetarklassens reserv. Visst finns det en gnutta sanningshalt i det tänkesättet. Vi har hört många sådana historier, till exempel om den österbottniska ynglingen som kom hem till kamraten i Åbo och tappade bort sig bland rustningar och äkta konst i det aboensiska slottet.

Vi har Helsingforsintelligentians söner som likt kringresande proselyter dök upp på landsbygden. Stämningen var extra högtidlig då man fick besök av kamraterna som kunde komma direkt från partiskolan i Moskva. De öppnade allvarligt sina svarta svällande portföljer fulla av hemliga dokument och började föreläsa om framtidens utmaningar.

Talet om taistoiter som bättre folk och adelsbarn har levt i alla decennier. Som vanligt då man

vill säga något om medlemmarna i rörelsen är det bäst att gå till första majhälsningarna i Arbetartidningen Enhet. På arbetarnas internationella festdag hälsar representanter för ätterna Creutz, Tigerstedt, Ramsay, Björkenheim, Carpelan och Aminoff i Enhet. Namnen finns alla i Finlands adelskalender. Också namn som von Martens och von Koskull hittas bland hälsningarna.

På bruksorter i Svenskfinland kunde klasstillhörigheten göra att det skar sig ordentligt mellan generationskamrater. Direktörssöner och -döttrar som lockades av revolutionsromantiken kände sig inte alltid så välkomna att delta i klasskampen. På småtimmarna kunde de få höra skadeglada kommentarer av arbetarklassens barn om vad som skulle ske med kapitalisternas avkomma efter revolutionen.

TITTI: Vissa personer i rörelsen var tydligt på sin vakt mot mig. Man kanske kände att man inte riktigt kunde lita på mig. Det var en fördel med blåskjortorna, där hade jag flera av min typs människor, rödskjortorna höll sig mera på sin kant.

Men jag upplever ändå att jag aldrig blev riktigt accepterad i rörelsen i stort, inklusive finskspråkiga. Jag heter Ramsay och mina förfäder var fabriksägare. Det var en mentalt svår position på 70-talet om man ville vara med i vänsterrörelsen. Man fick ofta tåga också då man hade något att säga, för mina erfarenheter var ändå ”borgerliga”, det vill säga inte i ropet då. Kärnan i mig som är ett motstånd mot maktfullkomlighet och orättvisor passade in i rörelsen, men den liberalism som är mitt kulturella arv kunde inte utvecklas i den. Visst var det skönt att göra uppror hemma men mitt mentala utrymme i rörelsen blev väldigt tunt.

Visst finns också andra efternamn med anor i raderna av hälsningar i Enhet, men en genomläsning visar att de är i minoritet. Det är en myt att de svenskspråkiga taistoiterna var bara bättre folks barn. En annan fråga är sedan om det var just gruppen med överklassbakgrund som snabbast lämnade Rörelsen då det inte var roligt längre. Deltog de bara i en klassresa på några år för att sedan dra vidare?

Många av de aktivaste kom från små förhållanden. Hb-ljournalisten Anne Suominen växte upp i Sibbo, hennes pappa hade arbetarbakgrund och då Anne kom med i vänsterrörelsen klappade hjärtat för arbetarklassen.

ANNE: Jag minns ett studentkårsval som vi hade vunnit och det var fest på Sato. Vi kom ner längs Simonsgatan på efternatten medan några donare svetsade spårvagnsskenorna. Vi stannade upp och meddelade högtidligt att studenternas och arbetarnas enighet ytterligare hade bekräftats. Jag minns fortfarande deras miner, hur de tittade: Vad är det där för tollor? De steg nog inte upp och tackade oss.

GERD: Själv har jag arbetarbakgrund och kommer från mycket fattiga förhållanden. Vi bodde på 16 kvadratmeter och som liten förstod jag nog inte hur fattiga vi var. Att börja jobba var naturligt, drömmen var att få kontorsjobb och inte stå i en butik eller vid det löpande bandet.

Som femtonåring började jag sällskapa med en pojke från en så kallad bättre familj och upplevde en kulturchock.

Ibland känner jag litet bitterhet då jag tänker på hur lätt det var att komma på besök i rörelsen och stanna så länge det var roligt. För andra var det blodigt allvar.

Forskaren Kimmo Rentola har gått igenom Akademiska Socialistsamfundets medlemskartotek och funnit att medlemmarnas sociala bakgrund motsvarar den som de studerande som helhet har. Men Rentola ser också den ”klassträff” som skedde inom rörelsen.

Hamnarbetarens pojke fick en läkardotter, till och med svenskspråkig och adlig, timmermannens son från Etseri gifte sig med en röntgenteknikers dotter från Hagalund, den andra timmermanssonen gifte sig med överfältväbels dotter. Det typiska mönstret är

att mannen kom från arbetarklassen. Där speglar sig den romantiska längtan efter proletariatet som spred sig bland nyvänstern 1969. En ny kontakt över klassgränserna var förstas spännande, speciellt för ungdomar i samma ålder.

Ett ständigt problem i rörelsen var att man upplevde sig ha för få riktiga arbetarungdomar med. Därför pågick ett ständigt försök, att få kontakt med dylika. I Nyland var bakgrundskraften på ungdomssidan Moppe Riska som ledde det svenska arbetet på FDU:s Nylands-distrikt. Han och Guja Hemming hade diskuterat hur man skulle närma sig Roger Wickholm. Moppe höll noga kontroll på varje själ och Roger var definitivt värd att satsa på. Hans pappa Per-Erik "Peki" Wickholm var ju en av de få aktiva svenska minoritetskommunistiska arbetarna och syster Rita var också med i rörelsen.

GUJA: En dag gick vi till Åshöjdens skola för att träffa Roger Wickholm, han minns det med nostalgi. Ami Swanson och jag, två flickor som enligt honom såg spännande ut, kommer fram och pratar. Vi säger att vi har hört att han är "utvecklingsbar" och ger honom en bunt tidningar att dela ut bland skoleleverna. Har man hört på maken! Utvecklingsbar!! Det säger mycket om människosynen då.

Jag minns kulturkollisioner när Avant uppträdde för gamla aktivister ute i bygderna. Där satt de och så kom vi från Helsingfors inmarscherande. Inte var det något negativt med det, tvärtom, man fick träffa människor som man aldrig annars skulle ha mött, från Österbotten till exempel. Vi var nog bara kläppar. De hade ett helt annat perspektiv. När man träffade gamla kommunister som varit röda fångar såg man en ny sida av vår politiska historia. Man började misstänka att allt man fått veta hittills varit fel.

RITA: Jag minns ett veckoslut när Sibbo demokratiska unga och ett gäng ungdomar från Helsingfors med sånggruppen Avant i spetsen hade ett läger i Sibbo skärgård. Sånggruppen uppträdde och vi hade jätteroligt. Gemenskapen var fin, vi jobbade ju alla för samma sak. De flesta Sibbobor hade arbetarbakgrund medan Helsingforsgänget i huvudsak kom från mera eller mindre rika borgerliga hem. Då tänkte vi inte på skillnader i klass och region, utan saken förenade oss. Inom rörelsen umgicks man över klass- och regiongränserna. Det var nog ganska unikt.

Fast den finlandssvenska borgerliga livsstilen var helt obekant för mig och ibland undrade man ju, som när Moppe Riska hade bråttom hem till sin flickvän. Han beskrev hur underbart de hade när de rostade kastanjer. Alltså, jag visste ju då inte ens vad kastanjer var och allra minst att man kunde rosta dem!

I likhet med Rita och Anne har Svante Ahlroth arbetarbakgrund och han engagerade sig tidigt i arbetet för revolutionen. Svante växte upp i Hangö och när han började studera i Helsingfors blev kulturkollisionen kännbar.

SVANTE: Den svenskspråkiga rörelsen i Helsingfors bestod ganska mycket av bättre folk, det var något man fick leva med här.

Men i mitten av 70-talet förändrades rörelsen i Soc & kom. Då kom folk från Vasa, Karis, Sibbo eller Hangö. Många hade en bakgrund i ungdomsförbundet och då hittade man snabbt ett gemensamt språk. Jag hade nog en misstänksam inställning till en massa Tigerstedtar och andra, de som hade språket och som kunde artikulera sig.

Skillnaden var helt enkelt enorm, Helsingborgarna från fina hem var så enormt skickliga på att snacka och de hade ett så gott självförtroende. Vi satt där med stora ögon och undrade om vi skulle våga säga något på dialekt.

Speciellt kommer jag ihåg en debatt som Nalle Wahlroos var med i. Vi andra satt bara och hörde på, de var så mycket mera verbala än vi nånsin kunde bli. Vad de sade var inte så märkligt men hur det gjorde det var en milsvid skillnad.

Sen måste jag faktiskt erkänna att vi hade en hel del roligt på deras bekostnad.

Det var annat med Lefa Salmén. Han hade alltid en ödmjuk inställning till arbetarstammen i Svenskfinland, han fick alltid bra kontakt med folk. Lefa har också senare bevisat att hans världsåskådning har en annan grund än många andras, jag tror inte att vi får se Lefa krypa till korset för att bevisa något.

BEN: Jag satt med i FSS styrelse och åkte på möten till Helsingfors. Då jag sov över hos en kamrat såg jag för första gången i mitt liv ett frukostbord som det ska vara enligt alla etikettsregler. Bordet var dukat med linnetabletter och fram rullades en vagn med färskpressad juice och ägg kokta exakt den rätta tiden. Och min kamrat dök upp klädd i morgonrock!

MICKO: Nog fanns det många överklassungdomar med, men också andra. Själv är jag ingen överklassperson, synnerligen medelklass. Farsan var handelsresande och min morsa hemmafru. Jag skulle säga att det här har att göra med den lite avvikande klasstruktur finlandssvenskarna har i Helsingfors och med vem som var aktiv över huvud taget i samhället under 70-talet.

MAPPE: Jag gick ju i Broban, en privat samskola med höga terminsavgifter. Närheten till Brunnsparken och Eira gjorde sitt till för att andelen barn från så kallade fina familjer skulle vara stor. Stämningen i skolan var därefter. Jag minns att en puligubbe en gång svajande gick förbi skolgården och skanderade ”perkeleen porvarit”. Jag frågade mamma vad ”porvari” är för något men hennes förklaring minns jag inte. I skolböckerna läste vi om frihetskriget och om USA som ”the land of hope and freedom”. Min första kontakt med representanter för arbetarklassen fick jag när jag sommarjobbade. Det var en befriande upplevelse att inse att de flesta hade det ungefär som jag. Jag var frielev. Mamma var ju änka och hemma hos oss fanns det inte extra pengar.

MILDA: I VDU kommer jag ihåg att det ständigt påtalades hur viktigt det skulle vara att få med arbetarungdom. Vi var inte några ”adelskläppar” men dock alla gymnasister, studerande eller akademiker. Speciellt minns jag en gång då Sture meddelade att en arbetare skulle komma med på ett möte. Det kändes då väldigt viktigt att uppföra sig ”klass-medvetet”. Månnтро vi inte satt extra raka i ryggen och spridde in litet flera Lenincitat än vanligt i våra anföranden. Pojken, arbetaren, sade inte ett ord under mötet och återkom aldrig.

4. De andra

Vi taistoiter var naturligtvis övertygade om att vi hade rätt och alla andra fel. För att få de andra att se ljuset förde vi ett stenhårt propagandakrig. I det kriget användes metoder som ofta var barnsliga och ibland snudd på ohederliga. Många av våra motståndare var lika goda kålsupare. Mittenförbundet var vår huvudmotståndare i Soc & kom. I vår iver att sprida marxismen-leninismen märkte vi inte att de i många frågor egentligen var betydligt radikalare än vi. Socialdemokraterna ansåg vi vara borgarnas menlösa medlöpare.

Våra bästa vänner var de som stod och vacklade på vänsterkanten men inte ville binda sig, feminister och andra vänsterflummare. De var våra bundsförvanter. Våra värsta fiender fanns inom den egna rörelsen. Majoritetskommunisterna gjorde sig ju skyldiga till helgerån när de vantolkade vår gemensamma ideologi. Det fanns inte många av dem i Soc & kom. Och någon ytterhöger att hata fanns inte alls. Men i många andra högskolor, bland annat i Hanken som ligger bara ett stenkast från Soc & kom, var högerkrafterna starka.

De verkliga radikalerna

Dörrarna smäller och stämningen närmar sig kokpunkten på Svensk Ungdoms kongress i Kristinestad 1973. Ny ordförande ska väljas och budbärare från SFP har viskat varningens ord om att det finns alltför radikala element bland ungdomarna, särskilt bland studenterna. Visst måste Svenska folkpartiets framtidshopp få en fräschare framtoning för att kunna konkurrera om studenternas själar med taistoiternas SOL, men nu är det på håret att SU kantrar alltför långt vänsterut.

Olav Jern vill bli ny ordförande. Han anses höra till SU:s radikaler. På vänsterkanten i SU finns också arbetsutskottets ordförande Larserik Häggman och Peter Stenlund. Stenlund har rentav setts bära ett FNL-märke på skjortkragen. De tre vill styra Sfp:s ungdomsorganisation vänsterut. Andra vill slå på bromsarna och de kör fram Håkan Nordman. Nordman tvekar.

Utanför mötessalen myglar SFP-plantorna för fullt. En kompromiss måste nås för att förbundet ska hålla ihop. Det blir en lösning som nästan alla är nöjda med. För säkerhets skull görs ett skriftligt avtal som ges till SU:s ombudsman i Österbotten för renskrivning. För att avtalets innehåll inte ska läcka ut förrän det är undertecknat stängs ombudsmannen in bakom lås och bom.

Sjuttioalet var en utmaningarnas tid för Svenska folkpartiet. Den allmänna radikaliseringen gjorde att det inte alla gånger var lätt att hitta en linje som inte avvek alltför långt vänsterut från SFP:s borgerliga samhällssyn men samtidigt var tillräckligt radikal för att hålla ungdomarna kvar under partiets vingar. Ibland lyckades det inte. Också ungdomar som redan valt SFP lockades av minoritetskommunisternas budskap.

ULLA-MAJ: Jag var ombudsmannen som stängdes in i rummet för att renskriva det hemliga avtalet. Det innebar att Lasu Häggman fick sparken. Han ansågs helt enkelt för radikal och hade onormalt goda kontakter till Sovjetunionen. Man litade inte på honom. Sparken för Häggman var villkoret för att Olav Jern skulle accepteras som ordförande. Förresten höll också Peter Stenlund då på att få sparken av samma orsak som Lasu.

SU:aren Peter Stenlund, som av en del partikamrater ansågs vara för vänstersinnad, var en av de första inom Svenska folkpartiet som såg vad som höll på att hända i studentvärlden. Han var en av de drivande krafterna när Mittenförbundet grundades, men Jan-Magnus Jansson och Pär Stenbäck lär ha fungerat som gudfädrar för projektet. I Svenska centralarkivet hittar vi en översikt som Stenlund skrivit om Mittenförbundets verksamhet i vilken han förklarar att SFP togs på sängen av nyvänstern och den plötsliga politiseringen av skolornas- och

studentvärlden. När Stenlund gav sin översikt hade Mittenförbundet fyllt fem år och själv hade han lämnat studentpolitiken för att arbeta som informationssekreterare på SFP. För honom blev Mittenförbundet språngbrädet i karriären. Så också för andra som var med den nionde mars 1972.

”Vi undertecknade, av våra föreningar befullmäktigade representanter, har beslutat bilda en förening vars namn är Mittenförbundet r.f. ”, deklarerar Roger Broo, Harriet Silius-Broo, Ulla-Maj Jern, Peter Stenlund, Carl Gustaf Rotkirch och Ulrika Gyllenberg i protokollet vi hittar i Svenska centralarkivet.

Roger Broo blev Mittenförbundets första ordförande.

Redan våren 1971 hade Mitten uppträtt som en ideologisk grupp under elevriksdagen i Karis. Det var alltså skolungdomarna som startade det hela. Studenter och skolungdomar samsades inom samma organisation under hela Mittenförbundets historia.

Föga anade taistoiterna då att hela Mittenförbundet bildats uttryckligen för att försöka rädda så många finlandssvenska ungdomar som möjligt från minoritetskommunisterna, men när vi i dag letar fram dokument ur arkivens gömmor ser vi att taistoiterna var en viktig fråga för SFP, SU och det som sedan blev Mittenförbundet. Särskilt i Soc & kom, som skulle förse de finlandssvenska kommunerna med tjänstemän och de finlandssvenska tidningarna med journalister, sågs behovet att göra något åt taistoiternas frammarsch som viktigt.

Den hårda politiska skolan fostrade mittenpolitiker som var väl bevandrade i den rådande jargongen. ”Det är beklagligt att SOL valt en överlevnadspolitik med vennamoistiska drag som lett till isolering”, konstaterar Peter

Stenlund efter att han valts till ordförande på Mittens förbundsmöte 1975.

Våra beskyllningar mot Mitten för att svika idealen och glida högerut tillbakavisas bestämt: ”Vår kritik mot kommunismen för tillväxtfilosofi betyder ej att vi gått högerut”. Man upprepade ofta att Mitten varken godkänner den kapitalistiska eller den socialistiska världsåskådningen utan har ett vidare perspektiv. ”Det är irrelevant att bedöma om Mitten står närmare högern än vänstern. Både vänsterns och högerens politiska slutmål är oförenliga med Mittens mål”, slås fast i ett ställningstagande vi hittar i Svenska centralarkivet.

Som i alla politiska rörelser med självaktning gick man också inom Mitten noga igenom styrkorna och strategin. Och man analyserade vilka som var de svåraste konkurrenterna. I Soc & kom var den självklara strategin att försöka stoppa taistoiternas frammarsch.

ULLA-MAJ: När jag berättade att jag skulle börja på förvaltningslinjen på Soc & kom var folks reaktioner att oj, du ska till Socialist- och kommunisthögskolan, till Kom och slåss. Det fanns en färdig uppfattning om vad som hände med en när man kom dit. Att man blir kommunist. Jag tyckte att det var kucku, det! Jag hade inte på förhand bestämt att jag skulle bli aktiv, men jag hade ju jobbat på SU och när man kom in dit så sa det bara ”schusch” så var man med i Mittens verksamhet för fullt. Vi tyckte att skolans rykte ska de inte få rasera. Vi hade ett behov att övertyga österbottningarna att vi inte är sådana.

Från de tiderna minns jag särskilt maktkampen. Det var stenhårda förhandlingar. Det var en grym politisk skola. Men det var inte personligt, vi hade ju skitkul tillsammans.

Vi hade beslutat att vi ska visa dem, ge järnet. Jag kommer ihåg hur hårt vi jobbade för den saken. Det tog sin tid men sedan tog vi över, alldeles som det var meningen. Jag visste att vi måste göra det. Annars ... Ja, på den vägen kunde man inte gå.

När Peter Backa, som 1976 hade efterträtt Stenlund som Mittenförbundets ordförande, anhåller om ekonomiskt understöd av SFP motiverar han behovet av pengar med att

Mittenförbundet måste stå för det ”konstanta och hårda motstånd” som behövs för att stoppa taistoiterna.

”Trots att taistoiternas frammarsch för tillfället är stoppad på finlandssvenskt håll måste man komma ihåg att dessa på lång sikt är den verkliga faran”, skriver Backa i sin anhållan.

Följande år sjunger förbundsordförande Solveig Bergman samma visa: ”På sikt är det dock de svenska taistoiterna som är den verkliga faran. Som känt har taistoiterna utvecklat en synnerligen effektiv organisationsapparat, och trots att deras understöd under senare år stagnerat, finns en risk för uppsving för taistoiterna i skol- och studentvärlden”, befarar Bergman.

Mittenförbundet var en utpräglad student- och skolungdomsrörelse men som alla andra på den tiden hade man också allmänpolitiska målsättningar. I alla program och deklarationer nämndes det ekologiska alltid först. ”Förbundet kämpar för att sprida ett ekologiskt medvetet politiskt tänkande till allt vidare kretsar samt att allmänt öka understödet för en balanserad, decentralistisk mittenpolitik bland finlandssvenskarna”, deklarerade man. Och vidare: ”Mittenförbundet arbetar för att förstärka den finlandssvenska kulturella gemenskapen och det svenska språkets ställning. I enlighet med detta arbetar förbundet för att förstärka den svenska utbildningens ställning i vårt land.”

Man är noga med att påpeka att eventuella finska medlemmar inte behöver känna sig förpliktigade av den nära kontakten till SU och SFP, ”förbundet utövar ingen påtryckning i den riktningen”.

Också Mittenförbundet höll studiecirklar men nu handlade det inte om marxism-leninismen, utan om ekologi och hållbar utveckling. 1976 var rubriken ”Finns det ett tredje alternativ?” På verksamhetsplanen stod medlemsvärkning, den egna tidningen Mittenbladet och sommarträffar. Och den samtida demagogin syns också här: ”Det internationella ekonomiska systemet som upprätthåller klyftorna mellan fattiga u-länder och i-länder som baserar sitt välstånd på slöseri och utsugning, måste brytas”, sägs det i verksamhetsplanen och det kunde lika väl vara ett klipp från SOL:s kampprogram.

Mitten hade ju faktiskt något som kan jämföras med vårt kampprogram. Men medan vårt var prytt med vajande fanor och knutna nävar hade Mittens *Gröngölingshandbok* en anspråkslösare framtoning. Handboken utkom så gott som varje år under sjuttitalet och man nöjde sig inte med att tala om den globala ekokrisen och behovet av en decentralistisk samhällsmodell med maktkontroll underifrån. I varje handbok analyserades också vad som är fel i marxismen-leninismen.

Några plock:

Kommunisterna tror blint på den s.k. vetenskapligt-tekniska revolutionens möjligheter att lösa mänsklighetens problem. Inställningen har framkommit t.ex. i fråga om atomkraften där man blint litar på de socialistiska ländernas teknik. [...]

Kommunisterna har s.k. demokratisk centralism som ideal – vi för vår del arbetar för en decentralistisk demokrati. [...]

Kommunisterna har en synnerligen vacklande inställning till representativ demokrati och parlamentarism. Om riksdagsvalet säger kommunisterna att det är en andra rangens fråga. [...]

Kommunisterna gör en svag reell insats för den svenska befolkningen vilket framkommit bl.a. i deras inställning till en svenskspråkig tv-kanal.

Ur *Gröngölingshandboken* framgår att ledande Mitteniter läst Marx och Lenin bättre än många av oss taistoiter. Man menar att ”SOL:s marxistisk-leninistiska klassanalys definierar mittengrupperna som så kallade mellangrupper som i och med det kapitalistiska samhällets

utveckling sammansmälter med arbetarklassen”. Sammansmältningen kommer sedan att leda till att mellangrupperna blir ett viktigt stöd i revolutionen. Man analyserar också socialdemokratin och kommer till att det trots allt taktiskt kan gynna centergrupperna att taistoiterna är starka inom vänstern.

”I ett center-vänstersamarbete blir taistoiterna och centern starka poler medan sossarna och revarna faller emellan”, heter det i handboken från 1974.

Mitten var hårda kärnkraftsmotståndare under 70-talet. Taistoiterna hade ett annat sätt att se på saken. Vi var ense med Mitten om att ingen kärnkraft behövs i Kopparnäs. Men våra motiveringar var kanske litet annorlunda än Mittens. SOL beskrev i ett ställningstagande det projektet som en attack mot kärnkraftssamarbetet med Sovjetunionen. Dessutom var det ju klart att kärnkraftverk som beställdes västerifrån inte alls var lika säkra som de som hade producerats med sovjetisk precision. Enligt SOL, alltså.

I verksamheten utåt var Mitten annars precis som de andra ungdoms- och studentorganisationerna på den tiden. Det var KSSE, nedrustning, Finlands fredspolitik, vsb-pakten och Paasikivi-Kekkonenlinj en för hela slanten. Förbundet deltog i vänskapsfestivaler och internationella studentmöten där socialistblocket var tongivande. Många Mittenveteraner minns särskilt ungdomsfestivalen i Berlin.

”Det var toppskiktet som skrev ihop resolutionstexterna med alla floskler. Vi koncentrerade oss på att ha roligt”, säger en som var med.

Frågan är vad som var roligt. Ulla-Maj Wideroos var en av 1 500 finländare som deltog i den anti-imperialistiska ungdomsfestivalen i Berlin 1973. För värdarna var det livsviktigt att hålla den strikta sovjetvänliga linjen. Man hade föregående festival i Sofia 1968 i färskt minne. Då hade nya kritiska strömningar kommit fram och orsakat skandal, Moskva krävde räfst och rättarting. De som åkte hem via Tjeckoslovakien fick uppleva sovjetiskt pansar.

ULLA-MAJ: Där marscherade jag och ropade *Ho, Ho, Ho Chi Minh* på gatorna i Östberlin. Inte njöt jag av det, mina känslor var minst sagt blandade, men vad gör man. Man måste ju finna sig i det, det var maktens språk.

I det samhällsklimat som rådde på 70-talet var det inte så underligt att bland det första som gjordes efter att Mittenförbundet hade blivit registrerat var att man blev medlem i Samfundet Finland-Sovjetunionen och Fredskämparna. Det var viktigt att få det gjort för att man skulle få de rätta inbjudningarna. Sedan kunde man ansluta sig till Samfundet Finland-Chile, Finlands FN-förbund och Pohjola Norden.

I mappen med tal och uttalanden 1974 – 82 hittar vi riktlinjer för arbetet, inte alls olika dem som fanns på vänsterhåll. Hör till exempel på det här: ”För att kunna verka måste organisationen känna till det klimat som man arbetar i. Man måste känna temperaturen i soppan, järnets temperatur föra att kunna smida när det är varmt.” För att klara konkurrensen måste man inte bara känna till det politiska klimatet i Finland, i världen, i partiet och i SU utan dessutom veta hur samarbetspartnerna tänker. Det ses som en förutsättning för ”konkret samarbete med andra framstegsvänliga grupper i avsikt att främja Mittens politiska målsättningar”. Man talar i termer som låter bekanta: ”Vi måste känna till folkopinionen, för att kunna manipulera den på rätt sätt.”

Inom Mittenförbundet gällde ingen demokratisk centralism. Det fanns olika åsikter och olika förslag till uttalanden. Man röstade friskt på mötena och allt godkändes ingalunda. För magstarkt för ett förbundsmöte i mitten av 70-talet blev till exempel förslaget att Mittenförbundet kräver att den finländska regeringen offentligt måste ta kontakt till Sverige ”för att klargöra den finländska regeringens inställning till rätten för yttrande- och tryckfrihet

samt den finländska neutralitetspolitiken”.

Det gällde den så kallade IB-affärens finländska förgreningar, det hävdades att Sverige bedrivit spionage mot Sovjetunionen genom utnyttjande av finländskt territorium, ”vilket uppenbarligen är ägnat att skada det nordiska samarbetet. Verksamhet av denna typ är inte heller på något sätt ägnad att stärka de förtroliga relationerna mellan Finland och Sovjetunionen”.

Manipulering och sovjetdemagogi också i SFP-kretsar, alltså. På den tiden var allt så hysteriskt, men i politik handlar det alltid om att få makt att förverkliga de egna visionerna. Ju fler anhängare man fick, desto mer makt fick man och man använde de metoder man trodde skulle fungera. Det var en strid på kniven i Soc & kom där Mitten började från ett underläge, med vänstermajoritet i studentkåren.

Också inom Mitten höll man hård koll på själarna, man upprätthöll kartotek på folk och deras politiska tillhörighet och, precis som bland minoritetskommunisterna, drog man sig inte för hård juntning och tog ibland till diskutabla metoder för att få tillräckligt många namn på olika listor. I Soc & kom var det Mitten och vi som juntade och myglade för att vi då var de största och viktigaste grupperna i högskolan. På annat håll kunde det vara andra politiska gruppe-ringar men säkert är att samma hårda metoder användes av dem. Det hörde till tidsandan.

I Soc & kom kunde Mitten inför val kräva att studentkåren aktivt skulle delta i den världsomfattande anti-imperialistiska kampen, ge sitt fulla stöd åt Chiles och Vietnams folk, arbeta för vänskap mellan Finland och Sovjetunionen och uppmärksamma vsb-pakten varje år. Tongångarna var annorlunda i högskolor där taistoiterna var svagare. Mitten i Soc & kom stod längre vänsterut än Mitten i andra högskolor.

Det var också någonting som vi taistoiter ironiserade över, att Mitten tyckte en sak i en högskola och en annan sak i en annan. Vi var ju konsekventa och hade samma linje överallt – eftersom vi spred det propagandamaterial som vi hade fått uppifrån, det som var utarbetat av de stora hjärnorna i SOL:s ledning.

Det ingen taistoit tänkte på då var att de verkliga radikalerna fanns i Mittenförbundet. Åtminstone i Finland var deras budskap något helt nytt, de kom med en ekologisk syn på världen. Mitten pratade om nolltillväxt och hållbar utveckling, de var mot kärnkraft och betongmiljöer och de ställde frågan om det fanns ett annat alternativ än höger eller vänster. På sjuttioalet! I dag skulle man kalla dem för gröna fundamentalister.

Men för oss var Mitten aldrig ett alternativ. För en urban huvudstadsflicka kändes det som om Mitteniterna i Soc & kom var på en helt annan våglängd. De flesta av dem kom från den österbottniska landsbygden och det kändes som en annan planet, en inte alltför häftig sådan. Den hårdföra kommunistiska studentorganisationen verkade mycket mer spännande och vi levde ju i efterdyningarna av 1968. Men en österbottning på vänsterkanten kunde ibland vara litet kluven och känna en viss dragning till Mittenmänniskorna. De var alldeles vanliga österbottningar och Peter Backa var på sitt sätt en karismatisk ledare. Mitteniterna verkade ta det lugnt och hade inte världsrevolutionens ansvar på sina axlar. Knappast behövde de heller ta på sig arbetsuppgifter som de inte hade någon chans att klara av. De var så vänliga och lågmälda att ingen av oss förstod att också de utmanade det rådande systemet. Nolltillväxt var ganska revolutionärt och de talade faktiskt själva om att det behövs en ekologisk revolution. SFP har säkert dragit en suck av lättnad av att de kraven har tystnat.

Mot slutet av sjuttioalet noterade man inom Mitten med stor tillfredsställelse att någonting började hända med taistoiterna. I en politisk lägesöversikt 1978 citeras en intervju med Soihdunkantajas nya chefredaktör Matti Hyvärinen. Han har märkt att tidningen fjärmats från dagens studerande eftersom livet har kastat fram nya fenomen som man inte märkt. Även om grundradikalismen bör bibehållas måste man på ett nytt sätt ta itu med miljövarsfrågor,

kvinnofrågan och nya kulturströmningar, tycker Hyvärinen.

”Det var på tiden att taistoiterna inser fakta”, sägs det skadeglatt i rapporten. Samtidigt konstateras att samma fakta i årtal funnits med i Mittenförbundets program.

När sjuttioalet övergick i åttiotal började också Mittenförbundet drabbas av tvinsot. I Mitten-Info 1/80 finns ingen politisk liturgi längre. Man inbjuder till diskussion om ett mänskligt samhälle och funderar över vad som är mänskligt. ”Vars och ens frihet att utveckla sin livssyn, till exempel naturalistisk, marxistisk, humanistisk, antroposofisk eller kristlig”. Ämnesområdena som diskuteras är med dagens ögon sedda mycket aktuella: Slit och slängsamhället, fred, antikärnkraft och arbetsro i skolorna. Barbro Teir är ordförande för Mitteneleverna i Vasa med omnejd och inbjuder till infokvällar, föreläsningar, kurser och seminarier.

Då allting bara började ebba ut grubblade Mitteniterna, antagligen precis på samma sätt som de andra politiska ungdomsorganisationerna, på att ”något borde göras”. Ur förbundets verksamhetsberättelse för 1980 läser vi att självkritik och nya metoder behövs när studenterna verkar ha tröttnat på det eviga partipolitiska käbblet.

Mittens förbundsstyrelse analyserar resultatet i student-kårsvalet på sitt möte 8.11.1981. Man noterar att Mitten gått framåt i Soc & kom och erövrat åtta mandat. I övrigt konstateras att Mitten klarade sig rätt väl medan kommunisterna var valets förlorare. De obundna var valets stora segrare.

Verksamhetsplanerna och -berättelserna de följande åren är dyster läsning. Avpolitiseringen breder ut sig och svårigheterna att få folk att engagera sig tilltar. Publiken flyr valdebatterna. Medan SOL ännu i slutet av sjuttioalet utpekats som den viktigaste politiska motståndaren nämns förbundet inte alls längre. Mitten börjar fråga sig om det är dags att sänka ambitionsnivån när studentpolitiken inte längre är vad den en gång varit och stridsfrågorna inte har ideologisk-politisk karaktär. Man talar öppet om att förbundets glansdagar är förbi.

På förbundsmötet 20-21.11.1982 är man djupt orolig över avpolitiseringen i samhället: ”I dag är politiken mer grå än svart. Tron på att påverka saker och ting har dämpats betydligt. Dom gamla barrikadgeneralerna har antingen tagit slipsen på, eller så har de slagit sitt huvud blodigt”, menar en av delegaterna. Talaren råder Mitteniterna att ställa politiken, kårverksamheten, samhällsengagemanget, fritiden i rätt proportion till vardagen:

Glöm vad som tidigare gjorts, en historia som i glömskans ljusröda skimmer verkar hemskt glansfull jämfört med i dag.

De som ännu var med började kasta blickarna dit där gräset var grönnare. Diskussionen var sällsynt livlig på förbundsstyrelsens möte 13.11.1983. Styrelsemedlemmarna Charlotta Aschan och Lena Brunström blev uppläxade för att de inte bara besökt de grönas möte i Jyväskylä, utan dessutom uttalat sig positivt om den gröna rörelsen i tv-programmet Veckans Puls. Det började vara dags att dra slutsatserna. Mitten deltog inte i valet i Soc & kom 1983 och man konstaterade kort och gott att ”den så kallade politiska eran” inom studentkåren går mot sitt slut. Följande vår började man diskutera en nedläggning av Mittenförbundet.

Studentbladet publicerade en skandalartikel om Mittenförbundet 21.11.1984. Den anonyma skribenten ironiserade över förbundets höga ideal, när pengarna man fått av staten gått till ”taxiresor, alkohol och vipplån”. Skribenten var tvärsäker på att man fifflat med medlemsantalet för att få högre statsunderstöd.

Ett utkast till Mittenförbundets testamente behandlades några dagar senare. Förbundets roll inom studentvärlden konstaterades ha minskat avsevärt sedan glansdagarna. Med Helsingfors universitet som undantag hade man inte ens ställt upp kandidater i studentkårsvalet. Skolelevs-verksamheten upphörde 1982. Testamentet utmynnar i konstaterandet att ”man allt

mera insatt var det egentligen är frågan om, dvs. att Mitten har fyllt sin funktion”.

Efter en grundlig diskussion fattades på höstmötet 1984 ett enhälligt beslut om att upplösa förbundet. De ”beklagliga sensationsskriverierna i Studentbladet” sades inte ha haft något med beslutet att göra.

Den finlandssvenska skol- och studentpolitiska verksamheten överfördes under några månader till SU och på vårmötet 13.4.1985 på Kirjais kursgård i Nagu kunde Mittenförbundets sista ordförande Charlotta Aschan konstatera att paragraf 14 på föredragningslistan var slutbehandlad.

Mittenförbundet var nedlagt.

Våra bästa vänner

”Rektorn – ordförande för debatten – har fullt sjå med att hålla reda på talturer och klockan. Ibland skymtar den egna studentkårsverksamheten med i bilden, men diskussionen flyter snart upp till riksnivå igen. Inflationsproblemet löses och skattesystemet reformeras i ett nafs. Studiestödet och studenternas ekonomi figurerar i bakgrunden. Blah, blah, blah ... Förlåt, men ni glömde visst bort studenternas intressen och den enskilda studenten i iveren att trampa på som yrkespolitiker. Jag är besviken!”

Tua Ranninen, vår kurskamrat på journalistlinjen, har lyssnat på sin första valdebatt i Soc & kom och ger luft åt sin frustration i Infobladet 8/74. Pärmen pryds av parollen ”leve vänskapen mellan Finland och Sovjetunionen”.

Även om nästan alla i Soc & kom var samhällsengagerade och röstade i studentkårsvalen var det många som inte ville höra till någon av de politiska grupperingarna. Tävlan om deras gunst var stenhård och taistoiternas taktik var att försöka slå stämpeln ”allmändemokrat” på så många som möjligt. En allmändemokrat är för fred och framsteg, förklarades det och det ville ju alla vara, åtminstone i Soc & kom. Nästa steg var att försöka få allmändemokraterna med som obundna på taistoiternas kandidatlista.

I ett studentkårsval ställde Tua sedan upp för allmändemokraternas valmansförening som har slutit valförbund med taistoiterna. En annan av våra kurskamrater på journalistlinjen, Gungerd ”Guggi” Wikholm, gjorde henne sällskap. De deltog också i paneldebatten som ordnades.

TUA: Allt var ju politik då och nästan alla mina kompisar var med i Sosos. Det var fascinerande hur de hade svar på alla frågor – och samtidigt skrämmande. Jag vill minnas att det var Anne Suominen som då det blev studentkårs-val presenterade idén om allmändemokraterna för mig och tyckte att jag borde ställa upp.

Okej, på det sättet var jag ändå också lite med i politiken i Soc & kom, fast inte hade jag någon klar agenda. I paneldebatten med proffs som Peter Backa och Svante Ahlroth var Guggi och jag livrädda för att någon i publiken skulle ställa en direkt fråga till oss. Antagligen såg vi så förskräckta ut att folk tyckte synd om oss och lät bli. Nå, ingendera av oss två kom in och det var början och slutet på min politiska karriär.

Varken Tua eller Guggi var taistoit men de bidrog till taistoiternas valframgång. Det var ju också meningen. Allmändemokraterna var taistoiternas bästa vänner och de kallades ”symppare” i våra interna diskussioner. Det var typiskt att de inte ansågs ha någon egen linje, utan bara sympatiserade med vår. En del av ”sympparna” stod kanske i själ och hjärta närmare majoritetskommunisterna än oss. Andra var sådana som bara inte ville ta ställning mellan blått och rött. Och så fanns det många som i mångt och mycket tyckte som vi, men som brann för någon speciell fråga, särskilt kvinnofrågan.

Av de ungdomar som kommit med i SOL i början av 70-talet var en stor del kvinnor. Men det

var inte okej att göra något väsen av ”kvinnofrågan”. Kvinnofrågan var liksom finlands-svenskarnas minoritetssituation och alla så kallade specialfrågor något som var underställt den marxistiska analysen och automatiskt skulle lösas då man övergår till socialismen. Forskaren Kimmo Rentola har konstaterat att detta är orsaken till att radikalfeminismen var svagare och senare i Finland än i många andra västländer.

Många av ”sympparna” var klart vänstersinnade och såg samarbetet med kommunisterna som naturligt. Så var det till exempel med Yrsa ”Pysse” Glad, som studerade på vårdlinjen i Soc & kom. Pysse gick gärna med i kommunisternas aktiviteter i Soc & kom och skulle antagligen ha engagerat sig ännu mer om det inte hade varit för ledande taistoiters försök att få henne att bli renlärig.

PYSSE: Jag minns seminarier, studiecirklar och demonstrationer. Det var kraftfullt och revolutionärt. Dessutom var det socialt. Kulturutbudet var fantastiskt, det var musik och teater med Agit Prop och KOM-teatteri. Det var roligt att finnas i utkanten av ”där det hände”. Jag kände mig trots allt accepterad av dem. Och alltid retade det någon högermänniska.

Jag vände mig mot att det skulle finnas en ”ren lära” som kan förklara allt och som man slaviskt skulle följa. Jag tyckte dessutom att det inte gick ihop med min humanistiska grundinställning. Det var helt enkelt för enkelspårigt och inskränkt. Är du för oss eller mot oss, mot Sovjetunionen, kunde någon fråga. Om du är mot oss är du klassförrädare, kunde det heta. Det var en enorm idealisering av Sovjetunionen och arbetarklassen. Jag fick höra att jag var bortskämd för att jag inte hörde till arbetarklassen. Mitten var ändå aldrig något alternativ för mig, med hjärtat till vänster.

Taistoiterna kunde inte acceptera att man kunde vara socialistisk feminist. Feminism över huvud taget var ”fel”, en irrlära. Men det brydde jag mig inte om personligen.

Fast det fanns andra utanför Soc & kom som blev hårt åtgångna, vilket berörde mig illa. Senare hittade jag min hemvist i folkdemokratiska Bröd och Rosor.

Greta Nygård hade också ett ambivalent förhållande till taistoiterna. Under studietiden i Jyväskylä slets hon mellan minoritetens Jyväskylän Opiskelevat Sosialistit JOS och majoritetens Joka. Senare blev feminismen alternativet.

GRETA: I Jyväskylä ordnade JOS regelbundet Röd Fredag med programgruppen JOS-Agit som stående inslag och förstås gick jag dit. Däremellan kom KOM-teatteri eller Raatikko och jag gick alltid. Kulturen kopplad till taistotema var bäst helt enkelt, just där och då. Där fanns ofta det intressantaste som då hände inom studentkulturen, där var de självsäkra, intelligenta och talangfulla som jag uppfattade det. De skrämde mig också, de var så stränga och effektiva, hade alltid massor att göra, jag fick intrycket av att de slet livet ur sig för saken. Och jag kände lätt att jag var en sämre sort när jag inte höll på likadant.

Majoritetsmänniskorna i Joka var helt annorlunda, ofta hemma från landsbygden och från arbetar-familjer. De var mer omedvetna om sitt yttre med säckiga kläder, mera juntiga helt enkelt, men helt härliga människor. Öppnare, mjukare.

Alla höll de på och delade ut sina flygblad, jag var hemligt förälskad i en taistoit och han kom ofta tassande med små häften och flygblad till mig, fast han hade en flickvän. Sedan gick han runt och tittade och fnös åt dikterna och bilderna jag hade på väggarna. Det var inte klassmedvetet, vilket gjorde det till värdelöst strunt. Flygbladen och de små skrifterna förblev olästa, varje ord var en rad, varje mening fem rader, det var fraser och klichéer.

Det eviga svaret på mina frågor om splittringen i två grupperingar var också bara svårbegripliga fraser i långa haranger, ”den inkomstpolitiska helhetslösningen” kom alltid. Jag slutade lyssna och gav upp igen och igen, det var för krångligt och jag var inte tillräckligt intresserad. Det fick mig bara att känna mig korkad.

Ibland var det skitjobbigt, jag tänkte att jag skulle ha varit en bättre människa om jag hade gått med i nån av organisationerna. Skulle gärna ha kämpat med någon och också då känt att jag hör någonstans. Men att höra till ett parti? Det var omöjligt.

Någon gång träffade jag också maoister under de här åren. Då jag berättade det för en taistoit räckte det inte länge innan jag fick ett litet häfte om ”vad Mao egentligen sade” på posten, plus lämpligt klassmedvetna sånger på kassett, så jag skulle förstå att ”hållas på linjen” och inte lita på maoister.

Hösten 1977 åkte jag till Danmark. Jag chockerades av lesbiska par som kysstes offentligt, kom i kontakt med Rödstrumporna, kapade mitt långa hår och skaffade långa dinglande örhängen. Det här senare gav sträng dom av ledande taistoiter hemma i Finland: Alldeles för flärdfullt! Taistoiterna var rätt svartvita och visade sig absolut livrädda för kvinnofrågor.

I Finland och Helsingfors dit jag kom hösten 1978 hade mycket hänt. Elmu, föreningen för levande musik, hade startat, Koijärvirörelsen fanns, restaurangen Kasvis drog vegetariskt folk och feministerna var i full gång. En kväll på en krog såg jag ett stort gäng glada kvinnor där jag kände igen Brita Wilhelms. Jag gick fram och sa hej och så kom jag genast med i förberedandet av en kvinnofestival som skulle hållas på våren. I kvinnorörelsen var jag hemma. Den brokiga, anarkistiska blandningen av personligt och politiskt var skön och inspirerande. Jag hittade också studiecirkeln Knäckebröd och Maskrosor i Helsingfors.

Följande år i Ekenäs gick jag med i en kvinnogrupp med några av mina vänner, blev makrobiotiker, var med om antislybesprutningskampanj, bildade Ekenäs kvinnliga orkester, var med på vårt nystartade musikkafé och i dito filmklubben, och skrev och sålde ödeslotter till förmån för Kvinnornas fredsmarsch till Paris, tillsammans med vänner. Skolteatern fanns också i Ekenäs på den tiden och många av oss andra var också inflyttade som sen hittade nya vänner också bland Ekenäsborna. Nån byråkrat inom staden kallade oss lite surt för ”själfolket”. Om jag hade bott och studerat i Åbo antar jag att jag hade blivit medlem i SÅS, Socialistiska Åbostudenter. Där verkade man ha ganska roligt och var inte så sträng och rigorös som i Jyväskylä eller Helsingfors.

Gretas uppfattning om att taistoiterna i Åbo inte var så dogmatiska delas av många andra. Och helt klart är att få politruker skulle ha kunnat hålla personligheter som nuvarande författaren Henrik Jansson och hans Tiukka Linja Band, eller konstnären Jan-Erik Andersson, då redan ständigt ritande, i schack. I Åbo föddes många legendariska kulturyttringar som inte hade något med socialistisk realism att göra. Om man gärna slängt bort Arbetartidningen Enhet bevarar många seriemagasinen Åke Cronstedt som dyrgrip. Texten var Christer Bruuns och teckningarna Jan-Erik Anderssons. Alla dessa aktörer var ändå trogna SÅS-medlemmar.

I kampen mot Mittenförbundet räknade taistoiterna förutom ”symparna” också Socialdemokraterna till sina, om inte bästa, så ändå vänner. I Soc & kom var Socialdemokraterna organiserade i Tölö unga socialister. Idag är TUS en socialdemokratisk förening vars medlemmar enligt elaka tungor inte bor i Tölö, inte är särskilt unga och dessutom är allt annat än socialister, men i början på sjuttioalet var medlemmarna i TUS både radikalare och yngre. En hel del var dessutom aktiva i Tölö, i avdelningen i Soc & kom. Men i takt med taistoiternas frammarsch tynade socialdemokratin i Soc & kom sakta bort. I mitten på sjuttioalet hade TUS rena statistrollen i det politiska spelet inom studentkåren i Soc & kom. Men visst fanns här också stridbara personligheter som Micke Godtfredsen, Sauli Suominen och Birgitta Voima, nuvarande Ehrsten.

Våra värsta fiender

Plötsligt marscherar några helt främmande personer in när Punavuoren sosialistinen yhdistys ska hålla årsmöte i början av 1970-talet. De sätter sig på första raden och har

Finlands Lag med sig. Han med lagboken vänder sig likt en predikant mot församlingen och håller en inledning om föreningslagen. Folk bara gapar och de flesta är som förlamade, allt har ju varit så mysigt och så demokratiskt. "Pastorn" vill ta ledningen i församlingen och ingen kommer på tanken att han kanske inte har rätt att tala. Kapningsförsöket lyckas ändå inte, sällskapet är för flummigt, minns en som var med.

Tiden var sådan att man måste välja sida. Som till exempel i Punavuoren sosialistinen yhdistys som grundats för att vara ett forum för socialisterna inom DFFF. PSY var en av DFFF:s aktivaste grundorganisationer och samlade på en kort tid många nya medlemmar. Därför blev den lockande också för den kommunistiska minoriteten och en maktkamp uppstod. Liknande hände på många andra håll och många avdelningar blev förlamade.

Minoritetskommunisternas största fiender var nämligen inte borgarna, utan de egna partibröderna och systrarna, majoritetskommunisterna. Under 60-talet hade alla radikaler samsats men plötsligt var en del av kamraterna som förändrade. Det beskrivs som om en religiös väckelserörelse skulle ha gått genom församlingen. Plötsligt var det mesta svartvitt, man skulle vara för eller emot.

Redan 1956 då Sovjetunionen kväste Ungernupproppet hade Otto Wille Kuusinen frågat: "Är ni för eller mot Sovjetunionen? Det är den avgörande frågan som en proletariats internationalistiska hållning provas på." Litet mer än tio år senare då Tjeckoslovakien invaderades blev inställningen till sovjettruppernas inmarsch en vattendelare i den kommunistiska rörelsen.

Människor som tidigare umgåtts i samma kretsar kunde plötsligt inte tåla varandra längre. På individnivå var många oförstående och sårade: vad hade hänt?

Människor som var med då drar sig inte för att jämföra med nazismen: plötsligt var en del av folket mera värda, satt inne med sanningen och såg sig själva som en förtrupp. Det handlade om att döda eller bli dödade, ideologiskt.

Den ena gruppen klädde sig i röda skjortor, den andra i blå. Och vi som valde blått ifrågasatte aldrig den politik som vår rörelse bedrev.

"På grund av det ständigt relaterande förhållandet till det andra lägret och upprätthållandet av den rätta linjen gick all koncentration åt till detta ... Ur det här framväxte allt starkare isolationistiska tendenser. Individerna undvek lätt att över huvud taget konfrontera sig med någon eller någonting som kunde rucka på eller ifrågasätta hans egen politiska ståndpunkt. Jag tror att även här låg en orsak till att uppmärksamheten helt riktades in på praktiskt-politiska frågor", skriver signaturen K i boken *Ansats*.

På sjuttioalet gick de flesta vänstersinnade konstnärerna med i kulturarbetarnas förening KTL. 1974 hade KTL 300 medlemmar och förbundsmötet gästades av representanter från Sovjetunionen, DDR, Polen och Tjeckoslovakien. KTL behärskades av den kommunistiska minoriteten och man kunde räkna kända namn som Agit Prop och KOM-teatern till de sina. Också de andra sånggrupperna var slagkraftiga och starka i budskapet. Den nya politiska sången handlade om kamp och de gamla blodiga texterna från klasskriget togs till heders igen. Sångerna stod ofta i stark kontrast till den gamla folkdemokratiska traditionen med gesäll-sånger där sångaren berättar om sina livs- och arbetsförhållanden.

En avgörande skillnad mellan majoritet och minoritet var om viktiga beslut skulle fattas i Helsingfors eller i Moskva. Inom majoriteten fanns en klar vilja att lösgöra sig från Sovjetunionens dominans. I Moskva följde man noga med utvecklingen i grannlandet. Inom minoriteten ville man gärna tro att man hade Moskvans sympatier, sanningen torde vara att också här fanns olika uppfattningar.

Frågan om vem som blev taistoit, vem som blev socialdemokrat eller vem som blev majoritetskommunist handlade ofta om årtal. Om vilket år man var född och vilka kretsar som

var inne då man sökte sin väg. Peter Lodenius, född 1942, hävdar att ingen av de verkliga 60-talisterna blev taistoit. Det fanns upp till fem eller sex större ensaksrörelser på 60-talet och aktivisterna hette Ilkka Taipale, Erkki Tuomioja, Kati Peltola, Johan von Bonsdorff, Lars D Eriksson, Claes Andersson och Folke Sundman. Peter Lodenius, som under många år arbetade som redaktör och chefredaktör för Folktidningen Ny Tid, kände sig aldrig frestad att gå över till minoritetsfalangen.

PETER: Ja, varför blev så många av dem som var några år yngre taistoiter? Kanske hade de ett behov av att vara ännu radikalare än vi äldre. Fast man upplevde hur folk kunde byta läger på bara en månad. Jag upplevde den sovjetiska invasionen i Prag 1968 tillsammans med Reijo Nikkilä. Vi reagerade båda hemskt starkt och fördömde Sovjetunionen. En månad senare hade han ändrat åsikt.

Vi var på väg hem från ungdomsfestivalen i Sofia. Det hade kommit hot från Moskva och tjeckerna hade varit väldigt aktiva, till och med provokativa under festivalen i Bulgarien. De tågade till exempel omkring med stora plakater där det stod "Follow me".

Men man kunde ju inte tro att det var sant att Sovjet skulle invadera Tjeckoslovakien. Först då jag kom fram till huvudgatan i Prag och där stod en gråtande gubbe och delade ut flygblad började jag förstå. Tidningarna tryckte A4:or där de berättade om invasionen under de första timmarna. Reijo och jag gick omkring på stan och vid elvatiden kom pansarvagnarna.

Jag har rört mig regelbundet i Östeuropa och Sovjetunionen sen 1965. Redan tidigare förstod jag att Sovjet inte kunde vara mitt idealland. Jag såg att det var väldigt auktoritärt. Atmosfären var sådan att man var tvungen att fundera väldigt noga över hur man lade sina ord, ständigt vara på sin vakt. Av de socialistiska länderna gillade jag Jugoslavien bäst, där strävade man efter ett nollpartisystem som innebar långt gående lokal självstyrelse. Och så förstås Kuba.

Striden mellan rött och blått i Svenskfinland stod om herraväldet över tidningspressen. Skulle minoritet eller majoritet få makt över den dittills enda finlandssvenska folkdemokratiska tidningen Folktidningen Ny Tid? Att anställa en redaktionssekreterare som eventuellt om några år skulle avancera till chefredaktör var en livsviktig fråga. Georg Backlund hade vacklat mellan minoritet och majoritet, nu började han bli gammal och ville mer och mer satsa på skådespeleri. Nils Torvalds och Peter Lodenius tävlade om tjänsten. För Peter innebar valet många fasor, också inofficiella.

PETER: Då valprocessen var igång kallade Nicke mig hem till sig. Då jag kom in satt han och spelade schack tillsammans med Lefa Salmen. De fortsatte att spela i minst femton minuter. Jag satt och väntade. Sen vände de sig mot mig och förklarade att jag inte kunde bli anställd på Ny Tid eftersom jag inte var partimedlem.

Jag hade ingen uppfattning om hur pass omfattande den regeln var, men visst fanns det också de på majoritetshåll som tyckte så. Så jag skrev in mig för att undvika onödiga plågor. Men de svenska funktionärerna ville inte ha mig. Kritiken sammanfattades av Gunnar Asplund, ordförande för FKP:s svenska sektion, i tre punkter: För det första hade jag för mycket papper på sitt skrivbord, vilket jag villigt erkände. För det andra var jag en dålig talare, det medgav jag också. För det tredje hade jag inte den rätta politiska linjen, vilket vi var av olika åsikt om.

Folktidningen var DFFF:s organ, inte FKP:s, men FKP var ju den viktigaste medlemsorganisationen i DFFF, så valet av redaktör behandlades i FKP:s sekretariat. Partimedlemmar hade rätt att delta i behandlingen av ärenden som gällde dem och Nicke deltog i mötet. Peter valdes till jobbet och tillträdde hösten 1973. Men innan han tog emot tjänsten hade han förvisat sig om att en sådan situation att Nicke blev chefredaktör och han själv redaktions-

sekreterare aldrig skulle kunna uppstå. Å andra sidan hade ju partisplittringen slagit ut i blom och Nicke var vid det här laget chefredaktör för Arbetartidningen Enhet som började utkomma regelbundet 1974.

Att minoritetskommunisterna skulle ge ut en egen svensk tidning var ingen total nyhet för Peter. Han hade varit barnvakt för Linus Torvalds och sett ett papper som lämnats kvar på bordet hos Nicke och Micke Torvalds.

PETER: Att jag anlätades som barnvakt för Linus, min insats i världshistorien, var för att jag var god vän med Linus mamma Micke, vi hade ju varit kolleger på FNB. Men hemma hos dem på bordet låg ett cirkulär som skulle sändas ut. Innehållet var att en ny tidning skulle grundas och den skulle heta Enhet av två orsaker: Att reta majoriteten och att visa upp en symbolisk strävan till enhet i partiet. Underförstått förstås på egna villkor. Jag var litet förvånad över fräckheten men samtidigt var det ju logiskt att de grundade en egen tidning.

Jag skulle närmast säga att folk inom minoriteten gick på övervarv och pressades av sina egna till en speciell åsikt. Med gick ju många unga människor som var osäkra på hur saker och ting ligger till. Man litade på ledningen och rörelsen var hierarkiskt uppbyggd. Min bild utifrån är att det var ganska få personer som drog upp riktlinjen och att den gick ut på konfrontation.

Majoriteten accepterades helt enkelt inte som likvärdig, det handlade om att ha fel och rätt.

Om man ska använda ett ord som fundamentalist så fanns det såna drag hos minoriteten. Sättet att diskutera var ju inte diskussion, utan att de hade en klar åsikt som inte kunde rubbas. Det påminner om religiös fundamentalism.

En viktig punkt var inkomstpolitiken. Så småningom vande jag mig helt enkelt av med att ens försöka diskutera med de mest fanatiska minoritetsmänniskorna. Jag kommer till exempel ihåg ett möte på Åbo Akademi, dit jag var inbjuden av en nybildad majoritetsförening för att presentera Ny Tid. På mötet fanns några blyga finskspråkiga majoritetsmänniskor och sedan minoritetsgänget anført av Holger Wickström. Att hålla någon som helst diskussion blev omöjligt och Holger förklarade att det var bäst att gå ut på gården och göra upp!

Att taistoiterna så effektivt byggde upp bilden av majoritetskommunisterna som en huvudfiende visar att något var snett i hela resonemanget. Skulle vi ha gett dem mera utrymme hade de fortsatt ända tills de själva var majoritet.

Speciellt olycklig blev situationen i Vasa. Människor i samma rörelse blev varandras fiender. Majoritetsmänniskorna kunde inte tackla den nya situationen då VDU-ungdomarna plötsligt blev så aktiva. Sture Udd hörde nog till de aggressivaste och mamma Elin var inte heller lätt att diskutera med, hon deltog i många allmänna möten och förde fram sina synpunkter.

Nå, likadan var ju situationen i Mellersta Tölös FKP där jag var medlem. Att ansluta mig till den partiavdelningen var det dummaste jag gjort. Ställningen var 50 -50 mellan minoritet och majoritet. Det var en ständig strid på kniven. Majoriteten bestod av äldre personer, medan minoriteten var aktiva, unga människor som utmanövrerade de äldre. Jag kommer inte ihåg enskilda frågor, bara att det handlade om vem som skulle ha kontroll över avdelningen.

Jag kan inte säga att bara en sida hade fel. Det stämmer att en stor del av den folkdemokratiska rörelsen var ganska gammal och förkalkad. Den första vågen till rörelsen kom efter kriget, och det måste komma en andra våg som lockade ungdomen med sig. Men det fanns ingen framtid för Sinisalos linje. Vilken demokratisk rörelse som helst måste ju kunna foga sig i majoritetsbeslut. Nu blev det ett totalt kommunikationsstopp mellan fraktionerna och splittringen var så djup att vi i praktiken fungerade som två olika partier.

Nu efteråt tycker jag att det är signifikativt för den svenska minoriteten att ingen av dem fortsatte att verka politiskt i Vänsterförbundet, antagligen upplevdes väl det alternativet som värre än något annat. I stället har många av de ledande personerna valt SFP eller SDP. Nicke

är SFP:s viceordförande, Holger Wickström och Thomas Micklin är SDP:are. Och Leif Salmen, ja han är väl sig själv. Tänk vilka resurser det skulle ha funnits för en stark vänster!

Kapitalisthögskolan

"Blom över gränsen!" Texten på toaväggen i Svenska handelshögskolan har ett budskap som de flesta hankeiter omfattar. Det behöver inte skrivas ut vilken gräns det gäller. I motsats till "Socialist- och kommunisthögskolan" i Bortre Tölö har ekonomistuderande i "Kapitalisthögskolan" i Främre Tölö förblivit rätt oberörda av de proteststormar som rasar över världen.

Om det inte skulle vara för den där Blom!

Vid decennieskiftet fanns det inget större utrymme för marxistisk teori i "Kapitalisthögskolans" undervisning och Christian "Lili" Blom tvekade länge innan han sökte in. Han var ju redan övertygad kommunist och det var med blandade känslor han 1970 inledde studierna vid Hanken. Det kändes minst sagt utmanande att försöka överbevisa lärarna och studenterna om de marxistiska teoriernas förträfflighet. Blom lät sig ändå inte skrämmas. Han tågade upp på SOL:s centralkansli och med politrukerna där diskuterade han hur en av de sista bastionerna i kampen mot socialismen skulle sättas i gungning.

LILI: När jag började på Hanken fanns där ingen annan än Christian Sundgren. Han sade åt mig att jag ska grunda en kommuniströrelse och det gjorde jag! Det var min egen fanatiska kamp. Jag minns att Nils Meinander kastade ut mina tentamenssvar genom fönstret och det där med att det stod "Blom över gränsen" på väggen på toaletten.

Taistoiterna i finska och svenska Hanken hade varit organiserade i ASS handelsvetenskapliga avdelning. I enlighet med SOL:s strategi omorganiserade sig taistoiterna i de båda handelshögskolorna 17.9.1971 i en förening som fick namnet Sosialistiset taloustieteiden opiskelijat – Socialistiska ekonomistuderande SOTO – SES. Vid det högtidliga tillfället svingades ordförandeklubban av "kamrat" Jarkko Juselius. Med på det grundande mötet fanns förutom Lili också en arg långhårig man i Marimekko-skjorta. Björn "Nalle" Wahlroos gjorde Lili äran stridig som ideologen på svenska medan Jarkko Juselius var huvudideologen på finska. I handlingarna som lämnades in till föreningsregistret 29.3.1972 sägs att syftet med föreningen är att "göra den vetenskapliga socialismen känd och närma intelligentia till arbetarrörelsen". Handlingarna är undertecknade av föreningens första ordförande Jarkko Juselius, Ritva Ylönen och Björn Wahlroos.

Ur ett protokoll från den nygrundade föreningens möte som finns bevarat på Kansan arkisto i Helsingfors kan vi läsa att boken Arbetarklassens världsåskådning är slutsåld i bokhandlarna. Därför gavs studieansvariga i uppdrag att lösa frågan om studiematerial. Nalle visste råd:

§7 Kamrat Wahlroos anmälde att den svenska Avant gruppen under hösten arrangerar två studiecirklar. På tisdagen studerar man marxismen-leninismens grunder och på torsdagen hålls fortsättningskurs där strategiska och taktiska problem behandlas.

Gamla protokollsutdrag visar att Wahlroos flitigt deltog i möten och ofta fungerade som mötesordförande eller -sekreterare. Ett tag var han till och med viceordförande. Och framför allt uttalade han sig ofta och tvärsäkert. Men så hade han ju också redan många år bakom sig som aktiv kommunist inom skolungdomsförbundet och Finlands demokratiska ungdomsförbund. Nalle var medlem i SOTOSSES 1971-73.

LILI: Nalle var med i början. Jag var alltid rasande på honom, speciellt under studentkårens fullmäktigemöten. Vad jag än sade så förvrängde eller förlöjligade han det eller knep poängen. Det var han, han, han. Nalle tog alltid initiativet – och så stack han plötsligt en vacker dag – och meddelade detta via en annons i dagstidningarna.

Innan Nalle fick nog axlade han självsäkert rollen som den som förklarar sanningen för de mindre vetande. Det var klart att han inför studentkårsval skulle vara med och skriva kommunisternas valprogram. Det enda han verkade vara osäker på var om de som inte var lika allvetande som han skulle hänga med. På ett möte påpekade han att det finns en uppenbar risk för att det på rörelsens gräsrotsnivå ”sker en alienering om besluten går över medlemmarnas politiska medvetenhet”.

De gamla mötesprotokollen visar att kadaverdisciplin förutsattes. SOTO- SES styrelse spottade ur sig beslut på löpande band som medlemmarna skulle rätta sig efter. Ofta var det fråga om beslut om hur direktiv som kommit från SOL skulle förverkligas. Det kunde gälla att ett visst antal medlemmar skulle kommenderas ut för att dela ut flygblad. Eller så påminde man om att det är varje medlems plikt att delta i studiecirkelverksamheten.

När det hölls en information för gulnäbbarna i Hanken i september 1973 var det Lili som fick berätta om verksamheten. I en rapport om hur det gick skriver han att presentationen fick ett gott mottagande. ”Till och med fascisterna kände sig rörda över Chile fast de klämde i med Tjeckoslovakienjämförelser. Det var lätt att få övertag i diskussionen och presentationen – de övriga grupperna kom med alltför tekniska och långdragna presentationer.”

I verksamhetsberättelsen för 1973 konstateras att man hållit tretton möten under året. Medlemmarna är så få att man har koll över hur många gånger de deltagit i gemensamma möten. De flesta medlemmarna har varit flitiga, alla utom en som lämnat rörelsen under året. Denna paragraf i protokollet slutar med: ”bara ett möte: Wahlroos.”

Inledningar om det politiska läget hölls under 1973 av de stora kommunistiska ideologerna: tidningen Tiedonantajas chefredaktör Urho Jokinen, den ideologiska tidskriften Soihetus chefredaktör Kari Toikka och Juhani Ruotsalo som senare blev ordförande för SOL (1975). Än så länge skedde det mesta i den betydligt större finska handelshögskolan men hela idén med rörelsen var att vinna själar och man gjorde upp strategier för hur svenskspråkiga Hanken strax intill skulle erövrats. Christian Blom hade ju varit modig och startat en studiecirkel på svenska under året.

I verksamhetsberättelsen konstateras: ”verksamheten vid svenska Hanken har inte fått fasta former, studiecirkeln har samlats bara fyra gånger.” Man ställer upp stora mål: ”också i svenska Hanken skall regelbundna svenska studiecirklar mötas minst en gång i månaden. En sorts demokratiskt sällskap bör bildas.”

Nalles pappa, handels- och industriministeriets legendariska kanslichef Bror ”Buntta” Wahlroos såg inte på utvecklingen med blida ögon och våren 1973 lämnade Nalle plötsligt rörelsen. Det pratades mycket om hans val bland studenterna, bland annat om hur han kom körande med en splitterny sportbil till Hanken och publicerade en annons i Hufvudstadsbladet och Suomen Sosialidemokraatti om sin sorti från rörelsen. I själva verket var bilen Nalle körde betydligt anspråkslösare, en fyra år gammal Morris Mailer och den lär ha kostat 6 000 mark. Och annonsen var ett svar på en artikel i SDP:s språkrör där namnen på ett hundratal taistoiter från ”bättre” hem listades. Nalle var ju inte längre taistoit och ville rätta till sakfelet.

Långt efteråt koketterar han med sina ungdomsårs radikalism. ”Förra gången jag besökte Leningrad ledde det till att jag lämnade alla den sorts tankar bakom mig”, roade Sampo Groups vd publiken på ett seminarium 2008.

I Christian Bloms lägesrapport från Hanken 23.11.1973 beskrivs situationen som svår: ”Efter Nalles avgång har det varit oerhört svårt att få igång rekrytering av nya kamrater. Med Nalle försvann tre andra SOTO -medlemmar och samtidigt flyttade också ett par kamrater bort från Hanken”. Rapporten andas frustration över att verksamheten på svenska som hade kommit igång så fint är i svårigheter. Allt som skulle göras måste nu göras av färre kadrar. Nya krafter

var ändå på väg, trots att de inte alls tilldrog sig lika mycket uppmärksamhet som Nalles avhopp. Mika Louhivaara hade börjat studera i Hanken hösten 1973. Det dröjde inte länge förrän han gjorde sitt val. Utan att bekymra sig för konsekvenserna klev han självmant in på Christian Bloms studiecirkel.

MIKA: Visst var högern stark i Hanken men finlandssvenskar kan vara rätt så snälla och liberala, så inte blev jag hotad eller så. Och till en början agiterade jag inte utåt annat än vad jag deltog i kårfullmäktiges arbete. Vi var ganska inåtvända, vi hade vår studiecirkel. Sedan blev det allt fler möten. Snabbt blev jag invald i SOTO-SES styrelse där man gick igenom verksamheten. 1974 och 1975 blev det hela tiden mera allvarligt och disciplinerat. Vi fick oändligt långa listor med uppgifter som vi skulle utföra. Jag måste nog erkänna att jag började få små stunder av tvivel över vad vi höll på med.

Som i de flesta andra större högskolor gav kommunisterna i Hanken ut en egen tidning. 1974 rapporteras i SOTO:s tidning: "Kapitalismens kris djupnar. I tävlingen mellan de två världssystemen, socialismen och kapitalismen, har kapitalismen lidit bittra nederlag. Hela den kapitalistiska världsordningen lever nu i en stark kris. Denna kris visar likheter med 30-talets stora ekonomiska depression. Arbetslösheten växer, priserna stiger, länderna som producerar råvaror låter sig inte längre förtryckas på samma sätt och det inneboende motsatsförhållandet skärps." Den lekfulla och spontana revolutionsvågen var över. "I ett läge då man är rätt få och ytterhögern uppträder hotfullt måste man hålla ordning i de egna glesa leden", manas i mötesprotokollen. Orden visar en hårt disciplinerad verklighet. Deltagarna tituleras kamrat och verksamheten stakas ut i minsta detalj.

I studentkårsvalet 1974 skärpte Fri Höger sitt grepp om studenterna i Hanken. Fri Höger tog sex platser av trettio och hade enligt den rapport som Christian Blom då skrev dessutom många sympatisörer bland de tolv som Hankens Moderater fick invalda. Läget beskrivs som "skrämmande" och visst var det hårda ord högern tog till: "Under de sista dagarna före valet grep de till paroller som Blom ut ur Hanken eller kommunismen växer ur gevärspiporna och annat trevligt", kan vi i dag läsa ur Bloms egen lägesrapport. Också Arbetartidningen Enhet skriver om valet och konstaterar att Fri höger gick till val med sloganen "Blom ut ur Hanken, Finland ut ur vsb". Resultatet i valet blev att "fascisterna" tog sex mandat, SDP två, Mitten fyra, moderaterna tolv och Samlingspartiet fem.

Den minoritetskommunistiska studentrörelsen var en strängt organiserad rörelse och expansionstankarna lämnades inte, svårigheter var till för att övervinnas. Kartan över Helsingfors på SOL:s centralkansli hade ju redan fått en röd knappål instucken på Runebergsgatan 14-16 och det gällde att kunna pricka in en egen också för den svenska handelshögskolan på Arkadiagatan 22. Verksamheten började så småningom ta fart. Man gav ut en egen tidning, Isbrytaren, som avvek till sin fördel från rörelsens andra svenskspråkiga blaskor, inte på grund av texternas innehåll men illustrationerna var högklassiga. Ansvarig redaktör var Mika Louhivaara. I studentkårsvalet 1975 ställde följande kandidater upp: Christian Blom, Staffan Bruun, Ulla Liukkonen, Mika Louhivaara och Eeva Liisa Wilska.

En av sloganerna var: "Hankeiter! Framåt mot ett bevarande av den finlandssvenska kulturen mot SFP och Hufvudstadsbladet! "

Tiden var mogen att skilja åt verksamheten på svenska och finska. Man grundade en egen självständig avdelning vid svenska Hanken genom att ta den svenskspråkiga halvan av den befintliga föreningens namn och bildade Socialistiska ekonomistuderande, SES. Grundande medlemmar var ordförande Mika Louhivaara samt Merja Kristiina Laine och Sixten Rabb i oktober 1975. Man försökte inte anpassa språkbruket och verksamheten efter omgivningen utan följde de centrala mallarna.

I paragraf två i stadgarna för SES sägs:

Grundandets syfte är att på basen av arbetarklassens klassintressen och marxismen-leninismen befrämja de studerandes och intellektuellas verksamhet för sina egna intressen och rättigheter vid alla antiimperialistiska krafterns sida, att leda denna verksamhet som en del av arbetarklassens revolutionära kamp och uppfostra de studerande och de intellektuella i den kommunistiska ideologins anda.

Paragraf fyra lyder:

Grundavdelningen iakttar och tillämpar i all sin verksamhet det högre förbundets beslutande och ledande organs rättsenliga beslut och direktiv.

Paragraf sju:

Varje medlem i förbundets grundavdelning är skyldig att studera regelbundet för att tillägna sig grunden i marxismen-leninismen och förbundets politiska linje, utveckla sig till trofasthet mot arbetarklassen och dess parti FKP.

Att iaktta förbundets beslut, främja dess verksamhet och stärka förbundet men också förmedla till förbundet sina erfarenheter och iakttagelser om massornas stämningar.

Och hankeiterna påminnes om var lojaliteten härefter bör finnas:

... och tjäna sina studiekamrater genom kamratlig handledning och politiska diskussioner samt i allt ställa det kollektiva intresset framom personliga intressen.

Det här kan låta spektakulärt just för att det handlar om "Kapitalisthögskolan", men stadgarna hade antagligen kopierats av centralförbundets mall. De är nämligen förvillande lika andra SOL-föreningars stadgar. Knappast hade så många fler än de ursprungliga författarna fördjupat sig i ordalydelsen. Det var så det gick till på 70-talet och fotfolket accepterade utan knot ukaser uppifrån, annars var man ju inne på fel linje.

Så småningom gick faktiskt flera hankeiter med i Socialistiska ekonomistuderande, kanske för att de flesta var lyckligt omedvetna om de där paragraferna. Och kanske för att tidningen Isbrytaren hade glimten i ögat på ett annat sätt än de flesta av rörelsens andra tidningar.

Studentkårsvalet 1976 visade att SES hade sina anhängare i "Kapitalisthögskolan", fast de för det mesta föredrog att vara anonyma. Den 5 april skriver Enhet om SES framgångar. Röstantalet har nästan fördubblats och mandatet i fullmäktige har ökat från två till tre, jublar tidningen. Samtidigt ondgör sig Enhet över att Studentbladet tycker att resultatet är plus minus noll för taistoiternas del, eftersom de så kallade allmändemokraterna inte ställde upp och deras mandat därmed gick förlorat. Som störst hade Socialistiska ekonomistuderande tio medlemmar.

Mika Louhivaara blev aldrig klar med sina studier. Och han minns sina aktivistår vid Hanken med blandade känslor.

MIKA: Visst kände jag mig smickrad då jag fick tredje mest röster i hela Hanken vid studentkårsvalet 1976. Jag togs med i en av högskolans arbetsgrupper där man ville ha med aktiva nya människor.

Jag är en snäll och fridfull människa och har alltid uppfattat att det är mot min natur att agitera, att sätta sig i en så utsatt position. Det kändes svårt många gånger. Vi delade ut flygblad som delvis var direkt översatta från finska Hankens material. Det var svårt att väcka intresse men jag kommer ihåg att en flicka blev intresserad då hon såg socialistiska studentförbundets logga, SOL: "Aj Solresor, vad finns det för erbjudanden?"

Kommunisternas starkaste motståndare under 70-talet i Hanken var Fri Höger och Hankens

officerare. I den egna tidningen Isbrytaren avslöjades att studentkårsstyrelsen sponsrade dessas verksamhet (500 och 900 mark). Men också arbetet i studentkårens fullmäktige var otacksamt. Socialistiska ekonomistuderande föreslog att Hanken skulle gå med i studiestöds-kampanjen som krävde 1 000 mark åt alla studerande från och med 1975. Alla andra grupper i fullmäktige sade nej och bedömde kampanjen som "orealistisk" och "osocial".

Låt oss då för en stund avvika från kommunisterna som bara var en liten spillra av dem som studerade vid Hanken. Långt flera läste antagligen gulnäbbshandboken 1975:

Willkommen allibaldievlione till Hanken! Som står att läsa i denna blaska fungerar (mer eller mindre) en hel del utskott i Hanken. Ett sånt som fungerar kallas PU, vad dom andra sysslar med vet man inte så noga men PU sysslar med det som ligger varje hankeit närmast. Ni vet fester och sånt där.

5. Större cirklar

På fester kunde en taistoit glatt sjunga om att vara partiets soldat utan att desto mer reflektera över vad det betydde, annat än att man skulle lyda order och inte ifrågasätta uppdragen som delades ut av allvetande kadrar. Socialismens seger och en rättvisare värld var det stora målet och visst var man villig att arbeta för det. Vad många inte visste var att taistoitledare ännu på sjuttioalet hade en klar bild av varför partiet behövde ”soldater”. 1918 spökade i kulisserna. Och kampen om världsherraväldet pågick för fullt mellan socialism och kapitalism.

Ett splittrat parti

Genast man bänkar sig börjar blickarna värdera församlingen i ett försök att uppskatta vilka som är fler, majoriteten i de röda skjortorna eller minoriteten i de blå? Det är inte svårt eftersom uppdelningen är skarp, som dragen med linjal. Det tydligaste tecknet på vem som är en rättrogen minoritetskommunist är skjortans färg. Skjortkriget flammar upp speciellt på stormöten. När Taisto Sinisalo talar applåderar de blå frenetiskt medan de röda vilar händerna. Motsvarande uppvisning sker förstås när Aarne Saarinen talar.

Skjortkriget symboliserade väldigt konkret den djupa schism som fanns inom Finlands kommunistiska parti. Skrattretande kan man tycka i dag, men det var blodigt allvar på 1970-talet då en stor del av energin gick ut på att motarbeta den andra parten. Och förstås var skjortorna bara symboler. Det gällde så mycket mera – landets framtid.

”Ni måste förstå att Finlands framtid vilar på oss. Eftersom partisituationen är som den är läggs ansvaret på oss, partiets hjälpreda och reserv.” Så kunde det låta, och ansvaret kändes tungt på unga skuldror då politruken drog upp riktlinjerna för framtiden. Samtidigt var det litet högtidligt. Att bli betrodd med uppdrag, vara en förtrupp, höra till en inre krets, de som har rätt, vara predestinerad till seger fastän folket där ute inte fattar någonting. Stämningen var som i en sekt eller annan extrem rörelse där man sitter inne med den slutliga sanningen. Samtidigt slog känslan av att vara en övermänniska rot i unga själar.

”Akta dig, du hör till de första vi skjuter när vi tagit över”, ropade till exempel en läroverkspojke till den litet yngre Richard Nordgren som ställt upp som obunden i läroverksvalet i Broban 1977.

Vi har hört många liknande historier och tycker inte att man kan skratta bort de här händelserna och skylla på dumt och ungdomligt övermod. Det handlar om mer än så när någon tar sig rätten att bestämma om vem som får leva efter revolutionen, om än halvt på skämt. En rörelse med de ädlaste mål reducerades på bara några år till en grupp människor som många gånger tycktes besatta av hybris, ett egentligen rätt osympatiskt och självsäkert gäng som det inte gick att diskutera med – de hade ju alltid rätt!

Vem ska vi då skylla på för att det gick som det gick? För att partiet splittrades och för att minoritetsfraktionen blev så till den grad självsäkra ”soldater” i sina blå skjortor?

Nicke Torvalds hade föregått med gott exempel redan 1968, när han i samband med ockupationen av studenthuset för Hbl förklarade att ”det är möjligt att vi måste avrätta någon” och han hörde till våra ledare på 70-talet. Vi tror ändå att de osympatiska dragen i den minoritetskommunistiska rörelsen och partisplittringen har en förklaring som går längre tillbaka i historien. Därför måste vi nysta upp den röda tråden genom hela rörelsen.

Allra märkvärdigast är den oförsonliga fiendskapen mellan människor i samma parti. Vi funderade då inte så mycket på hur det kunde vara på det viset. Om det i Soc & kom fanns några som hörde till partimajoriteten så var de väldigt tystlåtna. Vi var aldrig med om att man skulle ha analyserat varför det finländska kommunistpartiet var som det var. De historiska orsakerna till att Finlands kommunistiska parti var så speciellt i jämförelse med andra kommunistpartier i Västeuropa var det aldrig tal om.

Den röda tråden följer Sovjetunionens försök att få grepp om Finland som pågick sedan ödesåret 1918 då de röda förlorade i inbördeskriget, flydde österut och bildade Finlands kommunistiska parti i Moskva. Tanken på revansch, att man skulle försöka en gång till, levde kvar i många äldre kommunisters hjärnor, i Finland och i Sovjetunionen långt in på 70-talet. För Nicke Torvalds blev sambandet klart under hans tid som chefredaktör för de finlands-svenska minoritetskommunisternas språkrör Enhet.

NICKE: Jag tror att den taistoitiska rörelsen hänger ihop med 1918 på ett tragiskt sätt. I något skede, jag tror det var valet 1979, skulle jag göra ett reportage för Enhet med Taisto Sinisalo. Jag fungerade som chaufför: och vi åkte till Svetogorsk. Det fanns en orsak till att jag var chaufför. Sinisalo drack inte sprit i Finland men när han var hos de sina så vågade han släppa loss. Senare på kvällen körde vi tillbaka till Imatra. Vi skulle sova över i ”väärätaalo”, eller fel hus. Det var fel för att det var den borgerliga andelsrörelsens hotell.

Vi går till ”väärätaalo” restaurang för att äta. Det är riksdagsval på gång och det är damernas dans. Kampen mellan Sinisalo och Terho Pursiainen är stenhård. Det gäller att fånga varje röst. En dam kommer fram och bjuder upp ”Tasi” och han backar! Jag tänkte att herregud, vad är det här, vet han inte alls hur en slipsten ska dras? Jag försöker reparera misstaget och dansar med damen. När jag kommer tillbaka undrar jag varför i helvete han inte dansade med damen. Han berättar sin historia. Uppvuxen i ett rött ghetto jobbade han på dagen i en köttbutik och på kvällen inom rörelsen. Det var som vilken väckelserörelse som helst. Man umgicks bara med de sina och att dansa ansågs syndfullt. Man skulle syssla med politik och hata de vita. Det här var den här bittra sekten som i två generationer efter inbördeskriget fortfarande fanns. Bitterheten var det centrala elementet i ideologin. Det förklarar hemskt mycket om det sätt på vilket diskussionen fördes.

Så vi ungdomar öppnade på 70-talet våra röda Agit Propsånghäften med reklam för Arbetar-tidningen Enhet på baksidan och stämde upp, till exempel till den polska marschen *Varschavjanka*:

Ständigt allt större blir hären som strider
uti den kampen som kräver folk av stål
Kampen för klassen som utsugs och lider
kampen för framtidsstatens hägrande mål

Vi följer i spåren, stupade bröder,
hjältar som fallit för frihetens sak
Mod t och stolt i den kampen vi blöder
modigt och stolt vi dör för frihetens sak
Till kamp och till seger fanan oss leder
flammande röd som vårt heliga hat
Borurnas utsugarstat slår vi neder
bygger kring jorden proletärernas stat

Nog har vi plågats, vårt tålamod brister
nävarna knyts kring upprorsfanans stång
Slavmillionerna bojorna rister
Högt över hären dånar upprorets sång

Vi följer i spåren ...

Taisto Sinisalo var vår galjonsfigur. Han var Kommunistpartiets viceordförande och politik-reportrarna i riksdagen döpte minoritetskommunisterna till taistoiter efter honom. Få förstär nu efteråt hur man lyckades få oss ungdomar att beundra Sinisalo. En mindre mediesexig politiker får man söka länge efter. Men ännu svårare är det att förstå att ingen protesterade när Otto Wille Kuusinen lanserades som taistoiternas alldeles egen Lenin. En förklaring är att vi

visste väldigt litet om den röda sidans öden efter 1918. Många av oss var borgarbarn och upptäckte först nu att det fanns en annan sanning än de vitas. I våra skolböcker kallades inbördeskriget ett frihetskrig. Men nog knep man också käft om Terijokiregeringen och om Kuusinenens roll under Stalinterroren i vår röda rörelse som på 70-talet lärde oss att tala om klasskriget.

Dubbel lögn var orsaken till att man kunde pracka på oss Kuusinen. Ändå kändes det ganska främmande att skandera ”Framåt på den väg som Otto Wille Kuusinen utstakat” då vi demonstrerade i Finland 1974.

Det var ingen diskussion om saken: Otto Wille Kuusinen med en fond av röda fanor prydde det första numret av Socialistiska socionomstuderandes tidning Sputnik 1/75. Det var dyrt att trycka i färg men nu hade vi satsat och samtidigt lyckats få eldsflamman i SOL-märket att bli purpurröd. Inne i tidningen kunde man läsa att 1975 var ett jubileumsår för den socialistiska studentrörelsen. Det hade gått 70 år sedan Otto Wille Kuusinen med några andra kamrater grundade den första socialistiska studentorganisationen, studenternas socialdemokratiska förening YSY.

”I år står den socialistiska studentrörelsen starkare än någonsin. Detta bevisar att SOL:s linje, som baserar sig på marxismen-leninismen och en klassmedveten politik, har varit den rätta”, skrev Sputnik.

”Traditionerna från Otto Wille Kuusinenens tid förpliktar SOL att kämpa allt aktivare och effektivare för studenternas rättigheter. I denna kamp har förbundet med arbetarklassen och dess parti FKP, samt SOL:s orubbliga vänskap med Sovjetunionen en avgörande betydelse. Historien visar vilken kraft den revolutionära studentrörelsen har när den förenar sin kamp med revolutionens förverkligare, arbetarklassen och dess parti. Historien visar att studenternas förbund med arbetarklassen mot storkapitalet är den enda grund på vilken studenterna framgångsrikt kan kämpa för sina rättigheter”, slog Sputnik fast.

Så skulle en studerande med begränsade insikter i marxismen-leninismen aldrig ha kunnat formulera sig. Men på nästan exakt samma sätt skrev man i minoritetskommunisternas alla tidningar, så det står klart att en modell hade skrivits av någon av rörelsens ideologer. Det ansågs viktigt att dra paralleller till veteranerna och till FKP:s underjordiska tid. Vi lärde oss att känna stark solidaritet med de gamla kämparna. En tid var det regel att kommunistiska studenter förde sina studentrosor till de rödas minnesmärke från 1918.

Avsikten var att skapa ett förbund mellan de gamla och de unga, veteranerna från 1918 och de unga taistoiterna. Ingen vågade kritisera dem som hade veteranernas stöd, inte ens partiets majoritet.

För kommunisterna som hade misslyckades med revolutionen och var förbjudna att verka i Finland var Otto Wille Kuusinen en sorts ”stand in”-landsfader ännu när han fyllde 70 år på 1950-talet. Glöden hade inte falnat.

På Arbetarmuseet i Vasa hittar vi ett gulnat dokument som berättar om känslorna 1951. Inför Otto Wille Kuusinenens märkesdag spreds förslag till gratulationstexter bland hemma-kommunisterna. Tjugo olika formuleringar erbjöds men skribenten varnas för att ”ord för ord” kopiera efter förlagan. För unga gratulanter rekommenderas följande vers:

Taas sinua tarvitahan
katsotahan, kaivatahan
uuen sammon saattajaksi
uuen soiton suorittajaksi
uuen kuun kulettajaksi
uuen päivän päästäjäksi
näillä kalevalaisilla sanoilla
tervehdimme sinua 70-vuotispäivänäsi.

På 1950-talet tyckte man att Kuusinen ännu behövdes för ”en ny morgon”. Kände man då männen till hur många finländska kommunister, också Kuusinens egna släktingar, som samtidigt fick sätta livet till i Sovjetunionen, i Stalins utrensningar? Och knappast tänkte man på att Kuusinen instruerade Stalin i hur propagandan som sändes till Finland skulle utformas under kriget.

Tjugo år senare kände alla till Stalinterrorn. Och det måste sägas tydligt: trots att den minoritetskommunistiska ungdomen lydigt spred hyllningstexter om Stalins bundsförvant Kuusinen så fanns det ingen i vår dåvarande kamratrekrets som inte skulle ha fördömt Stalin. Inte bara för att hans metoder i sig var avskräckande, utan också för att han gjorde det svårare att propagandera för ett socialistiskt samhälle. Ingen vi kände ville vara stalinist. Ändå slänger personer ännu idag vårdslöst omkring sig en benämning som associerar till folkmord och fångläger.

MICKO: Det är ett faktum att afroamerikaner kallar sig själva för niggers. Med samma logik kanske vi ett skede kallade oss för stalinister. Vi använde motståndarens skällsord trots att vi aldrig uppfattade oss som stalinister. Benämningen är i själva verket ganska sårbar. Jag kommer ihåg att vi under året jag studerade i Sovjetunionen detaljerat gick igenom Stalins brott just i samband med att vi läste det sovjetiska kommunistpartiets och Komsomols historia.

Stalin beundrade vi alltså inte. Men Otto Wille Kuusinen fortsatte att vara en idol för taistoerna ända in i det sista. I det sista numret av arbetartidningen *Enhet* 18.8.1988 kan vi läsa följande: ”Otto Wille Kuusinen verkade som statsminister i Terijokiregeringen, en regering vars enda uppgift var att bespara det finländska folket från krig och föra in landet på en utrikespolitik som baserade sig på vänskap med Sovjetunionen.”

Ja, men vardagen och partisplittringen då? Den röda tråden från 1918 för oss framåt till Kulturhuset på Sturegatan i Helsingfors. Året är 1969 och FKP håller kongress. Minoriteten får inte igenom sina krav och lämnar mötet. De tågar till Koittos hus där Nylands distrikt håller till och håller sitt skuggmöte. Marken är beredd, redan året före hade FKP:s Nylands-distrikt och dess starke man Markus Kainulainen grundat tidningen *Tiedonantaja* som distriktets språkrör. Då partiet splittrades fanns därmed ett eget organ redo för större uppgifter.

Från och med 1969 verkade två parallella kommunistiska och folkdemokratiska rörelser i Finland. Officiellt hörde fraktionerna fortfarande till samma parti och i liturgin ingick kravet på enighet samtidigt som klyftan djupnade. Enligt en överenskommelse mellan majoritet och minoritet satt taistoerna fortfarande med i partiets alla organ. Samtidigt byggde man målmedvetet upp en egen organisation i alla de partidistrikt som behärskades av majoriteten. Taistoerna hade majoritet i åtta partidistrikt, de viktigaste var Nyland, Åbo, Tammerfors och Kymmenedalen. Som bäst hade taistoerna tretton riksdagsmän. Föreningen *Tiedonantajyhdistys* höll i trådarna och styrelsen var minoritetskommunisternas egen politbyrå. Med sitt bland annat ledarna för de minoritetsstyrda partidistrikten och rättrogna representanter från distrikt som var i majoritetens händer. Den alternativa organisationen gick sedan trappvis ner till gräsrotsnivå, på svenska och finska.

Överenskommelsen om att grunda föreningen är undertecknad av Markus Kainulainen, Rainer Virtanen och Ensio Laine. Laine var riksdagsman från Åbo och han blev föreningens första ordförande.

Den svenskspråkiga minoritetskommunist som vistats närmast maktens kärna under de här åren är utan tvekan Christian ”Lili” Blom, men också andra svenskspråkiga arbetade för partiet.

LILI: Jag hade tidigt gått med i partiet, i Sökö FKP. Eftersom jag metodiskt specialiserade mig på ekonomisk politik blev jag sakkunnig i kampen mot inkomstpolitiken. När Petteri Baer åkte iväg till partiskolan fick jag hans jobb. Jag började jobba heltid för FKP:s

centralkommitté 1.7.1974 och fortsatte till 31.8.1976. Jag skrev tal åt Taisto Sinisalo och Markus Kainulainen och andra toppnamn. Jag skrev också hemliga rapporter åt dem.

Tiedonantajärelsen hade sina egna möten, en skuggpolitbyrå inom FKP. Jag hörde inte dit men kallades många gånger in för att inleda och rapportera. Gruppen samlades varje vecka klockan sju på morgonen på Koitto. Med fanns alla sekreterare i distrikt där minoriteten hade makten och representanter från våra egna organisationer i majoritetsdistrikten och andra viktiga namn.

NICKE: Under mina år på Enhet satt jag någorlunda regelbundet på mötena i Kainulainens rum. Det var minoritetens politbyrå, men egentligen fattades besluten av en mindre ”kamarilla”. Det finns någorlunda samstämmiga uppfattningar om att besluten var fattade på förhand i arbetsutskottet.

I praktiken var det alltså en liten krets som styrde. De centrala personerna, den verkliga ledningen för minoriteten, var en grupp herrar: partiets viceordförande Taisto Sinisalo samt bland andra Markus Kainulainen, Ensio Laine, Urho Jokinen och Erkki Tuominen. Runt dessa fanns sedan en yngre generation ideologer: Esko-Juhani Tennilä, Jaakko Laakso, Juhani Arto, Hannu Vuorio, Kari Toikka, med flera. På 70-talet hade vi ingen klar uppfattning om allt detta och vi har många gånger efteråt frågat oss vem som egentligen var vår ledare. Det var ett väldigt talande om ”Tasi”, Taisto Sinisalo, hit och dit men för oss svensk-talande borgarbarn förblev han främmande.

De stora ideologerna i verksamheten på svenska var Nils Torvalds, Thomas Micklin, Christian Blom i ekonomisk politik, Leif Salmén i kulturella frågor och speciellt i internationella frågor Börje Mattson och Cay Sevón. Det blir klart för oss nu när vi plöjer igenom gamla tidningar och dokument. Dessutom hade den svenska minoriteten fått en egen riksdagsman, Sten Söderström, läkaren som flyttat till Österbotten och genom ett fantastiskt organisationsarbete röstades in i riksdagen i valet 1975. Förtjänsten var Sture Udds, den stora organisatorns.

De svenska minoritetskommunisterna hade ingen egen officiell organisation. Man var direkt underställd Tiedonantajayhdistys och bildade inom den en svensk sektion med ett arbetsutskott i ledningen. Den lilla gruppen var samtidigt högsta ledningen för arbetartidningen Enhet. Chefredaktören var den enda finlandssvensken som var avlönad av Tiedonantajayhdistys. I verksamhetsberättelsen för 1978 ser vi att arbetsutskottet inte låg på latsidan.

Au sammanträdde 1978 synnerligen flitigt: året runt hölls möten varannan vecka. T.o.m. under den s.k. sommarpausen sammanträdde vi för att fatta beslut i viktiga frågor. Au sammanträdde vanligtvis i sammansättningen: Christian Blom, ordf., Thomas Micklin, sekr. (fr.o.m. hösten), Harry Laine, sekr. (t.o.m. sommaren), Eugen Lindh, Nils Torvalds, Ange v Martens, Marcus Riska, Anne Suominen, Tom Segerberg, Ami Auer. Dessutom deltog mer sporadiskt Sture Udd, Steffi Andersson, Peki Wickholm, Malla Eriksson. Harri Edgren deltog inte på ett enda möte.

16.12.78 besökte Au Vasa spridningssektion och höll ett möte i Vasa med 13 deltagande. Båda dessa seminarier eller möten visade sig utlöpa väl och visade vilket akut behov det finns för representanter från de olika regionerna att sammankomma ”på hög nivå” för att gemensamt dryfta aktuella frågor.

MICKO: Enhets chefredaktör satt med i Tiedonantajayhdistys styrelse. Den hade veckomöte varje torsdag morgon klockan åtta i Markus Kainulainens rum på partiets Nylandsdistrikt på Simonsgatan. I styrelsen satt de taistoitiska riksdagsmännen, så var det Kainulainen och ledaren för varje så kallad organisationslinje. Jag gjorde då tolkningen att jag ledde den svenska organisationslinjen i sin helhet, den var ju så liten att den inte kunde spjälkas upp i ungdoms-, kvinno- eller studentrörelse. Det var alltså en enda svenskspråkig människa som represe-

rade det svenskspråkiga fältet i taistoiternas egen politbyrå. Men vi ska komma ihåg att i Tiedonantajyhdistys svenska sektion fanns representanter för de olika organisationslinjerna på svenskt håll, också från regionerna. Våra svenska möten hölls också på Koitto hos Kainulainen.

I arkiven har vi hittat ett organisationsschema över ”det svenska arbetet”.

På ett skrynkligt papper har man ritat upp de finlandssvenska taistoiternas organisation, förstås underställd Tiedonantajyhdistys.

Det fanns alltså en klar hierarkisk modell för minoritetskommunisterna där man lade upp strategin. Men vad var då de konkreta skillnaderna mellan majoritet och minoritet inom FKP?

En av de viktigaste skillnaderna var Sovjettrogenhet och total kompromisslöshet gentemot borgarna och alla andra som tänkte olika hos minoriteten och en strävan efter samarbete med de andra europeiska kommunistiska partierna hos majoriteten. Att tala för eurokommunism, det vill säga en egen väg utan Moskvas förmynderi var närmast som att häda för minoriteten, som lät förstå att just man hade Moskvas stöd. I själva verket lär det ha funnits olika linjer också inom SUKP.

NICKE: Säkert var det så man ville tro i Kainulainens rum, att man var jätteviktig för Moskva. Under min tid i partiskolan i Moskva så upplevde jag ändå att om det var någonting de försökte tuta i oss i Sovjet så var det att samarbeta.

Var då minoriteten påvligare än påven själv? Ibland påminde de ständiga hänvisningarna till arbetarklassens vetenskapliga världsåskådning marxismen-leninismen om de bibeltrognas viftande med sin bok som har svaret på allt.

STURE: Jag var aktiv inom minoriteten i den kommunistiska rörelsen. För revisionisterna fanns det ingen orsak att tänka på en vetenskaplig världsåskådning, en sådan ansågs bara vara bojor kring våra fötter, som en tro eller en religion. Sådant behövs inte, det är föråldrat, ansåg man. Här ligger den centrala vattendelaren. Samma skillnad fanns i förhållande till den klassiska fackföreningsrörelsen. Arbetarrörelsens utveckling blev på det sättet schizofren att det primära var att få egen vinning. Att man frågade vad får jag själv ut av detta? Den utvecklade sig i motsatt riktning än det mentala arv jag fått.

Allra tydligast kom skillnaden i synsätt fram i förhållandet till Tjeckoslovakien 1968. Majoriteten fördömde Sovjets inmarsch medan minoriteten ansåg den vara nödvändig. På 80-talet fick kravet att fördöma Lech Walesas Solidaritetsrörelse i Polen de sista mohikanerna att lämna minoritetsskeppet. I den inhemska politiken var majoritetskommunisterna för regeringsmedverkan och samarbete med borgarna medan minoriteten var absolut mot detta.

STEFAN: Då stridigheterna inom vår rörelse speciellt på distriktsnivå var så otroligt fräna och vi behandlades så nedrigt, gick jag efter varje sammanstötning en moralisk diskussion med mig själv. Jag frågade mig, om jag står på rätt sida för att få motivation att fortsätta. Då vägde jag vår strävan efter enighet i rörelsen mot inställningen till Sovjet, utan att Sovjet hade diskuterats. Jag hade då inställningen, att vi försvarar realsocialismen, men den måste demokratiseras. Då vi sökte enande faktorer inom rörelsen var, tvärtom mot vad dagens diskussion ger sken av, en positiv inställning till Sovjet en enande faktor. Åtminstone trodde vi det. På Enhets spridningssektion i Vasa gjorde vi analysen att DFFF:s starka tillväxt efter kriget berodde på

Sovjets och de allierades seger över nazisterna. Dessutom var de flesta aktiva folkdemonstraterna också aktiva eller medlemmar i Samfundet Finland-Sovjetunionen. Med andra ord fördes det ingen diskussion av betydelse för eller emot Sovjet i våra organisationer. Vi hade en gemensam inställning, trots partiets och DFFF:s fördömanden av Warszawapaktens inmarsch i Tjeckoslovakien. Den gemensamma inställningen stärktes av att alla andra större

partier i Finland hade en positiv inställning till Sovjet. FKP splittrades inte till följd av olika syn på Sovjet, utan till följd av inrikespolitiken. Fröet till splittringen fanns redan före Tjeckoslovakienkrisen, även om uttalandena ledde till att splittringen kom i öppen dager. Vi utgick ifrån att veteranerna var avgörande i den inrikespolitiska diskussionen, därför spelade vi på Sovjetkortet. På 80-talet var vi mycket entusiastiska över Gorbatsjovs demokratiseringssträvanden.

I min inre diskussion gick jag efter otrevliga möten också igenom hela den ideologiska problematiken med maximerad ekonomisk och parlamentarisk demokrati (inga partiprogram krävde en sovjetisk form av demokrati) samt hur man skall undvika en motreaktion mot utökade sociala reformer med erfarenhet från Chile. Mitt problematiserande stannade alltid vid majoritetsfalangens ofördagsamhet och totala ointresse för enighet. Jag skulle aldrig tyst ha kunnat se på det som hände i vår rörelse, och då skulle jag automatiskt igen ha lämpats över till minoriteten. Så gick det ju också för de flesta ”tredje linjerna”. Jag såg också hur majoritetens försvar av regeringsengagemangen och därmed följande försvar av försämringar av välfärdens struktur vittrade sönder rörelsens ideologiska ryggrad och beredskap att försvara sociala förmåner. Endast makten blev betydelsefull. Detta ledde till att organisationerna försvagades. Jag vill här också betona att jag redan i mitten på 70-talet började verka i DFFF där jag också satte ner mina största arbetsinsatser.

Splittringen kunde leda till att dörrarna till partiet stängdes om man hörde till ”fel” fraktion, hur brinnande i anden man än var. Var man inte känd i motståndarlägret kunde det gå vägen, men välkända minoritetskommunister ansågs som bråkmakare och togs inte med i partiet.

I Enhet 1974 beklagade sig Cay Sevón ”som är medlem av SOL:s styrelse, arbetsutskott och DFFF:s svenska sektion” att hon inte godkänns som medlem av Helsingfors partidistrikt. Hon har lämnat in sin medlemsansökan men ingenting hört sen dess. För att bli partimedlem borde Sevön under studietiden ha ansökt om medlemskap i något av partidistriktet som var i minoritetens händer. I dem togs taistoitungdomarna emot med öppna armar som partimedlemmar. När den nya partimedlemmen dök upp på hemorten efter avklarade studier var det bara för majoriteten att konstatera faktum.

Om man inte kunde bli medlem i rörelsen på sin hemort gällde det att vara listig och helt enkelt kapa någon gammal förening så att man fick majoritet i styrelsen. På så sätt skulle minoriteten steg för steg så småningom ha majoriteten av delegaterna på partikongressen. Det fanns gott om nästan insomnade idrotts- och nykterhetsföreningar där de gamla medlemmarna till sin stora förvåning fick se en mängd ungdomar marschera in på årsmötet, välja en av de sina till ny ordförande och resten av gänget till styrelsen. Så hade åter en plattform erövrats. Bland andra Boendeförbundet-Asukasliitto, Kulturarbetarnas KTL, redaktörernas Toimittajaliitto, forskarnas Tutkijaliitto, Nykterhetsförbundet Kansan Raittiusliitto och en rad vänskapsföreningar räknades som minoritetens organisationer. För att då förstås inte tala om Fredskämparna.

GERD: Vi stod utanför möteslokalen när vänskapsföreningen skulle hålla årsmöte. Jag vill inte berätta vilken förening det var, men vi delade ut medlemsblanketter till människor vi hade koll på. Det fanns listor på ”pålitligt” folk. På blanketten stod att medlemsavgiften var betald. Vi hade lyckats mobilisera så många att kapet lyckades. De som hade jobbat i årtal i föreningen sveptes åt sidan. Förstås var de chockade.

De som enbart var engagerade i studentpolitiken märkte föga av detta. Däremot var alla medvetna om vilken färg det skulle vara på skjortan. Konkret materialiserades skillnaden mellan majoritet och minoritet just i skjortkriget. En vacker dag fanns skjortinköpet bara som en självklar punkt på föredragningslistan i alla avdelningar. I dag minns man sin blå skjorta med blandade känslor.

LILI: Jag tyckte om den blå skjortan och var stolt över att bära den. När man satte på sig

skjortan visste alla var man stod. Fast inte hade man på den så ofta. Aldrig på möten eller fester, utan bara när man skulle manifesteras vår styrka och visa att man hatade de röda skjortorna. Lite löjligt var det ju.

MIKA: Det tog nog emot att skaffa och använda den blå skjortan. I maj 1975 kom en ukas att alla skulle bära blå skjorta och studentmössa. Kanske avskydde jag ändå studentmössan mera. Den var ju ett tecken på borgerlighet och under tidigare år hade många vägrat att ta emot den. Inte tyckte jag om att marschera i blå skjorta men det behövdes väl en manifestation.

BEN: Allra först fattade jag inte varför skjortan skulle vara blå. Jag associerade till fascisterna i Spanien. Sen tyckte jag att skjortan var dyr och jag vet att jag reflekterade över att det handlade om uniformering. Jag är och kommer alltid att vara mot formalism i alla former. Motivet till att skjortorna skaffades var väl att det skulle synas att blåskjortorna var fler än de röda på stadion.

Sen klädde jag mig i skjortan med emblemet på armen och Tiedonantajamärket på kragen.

RIITA: Både blåskjortan och märken av olika slag stärkte i början vi-känslan. Jag upplevde det inte som störande i början, man rörde ju sig i de kretsar som hade samma färg på skjortan. Då kampen hårdnade och allting blev mera dogmatiskt kändes det inte mera så bra med alla symboler.

STEFAN: Hemma i Petsmo var det så klart att alla svenska ungdomar i rörelsen hade blå skjortor. Det var en förenande länk. Den användes på viktiga tillställningar, det var som en festkostym. Men sen när man kom dit där det fanns röda ... Det var nog ganska provokativt och splittrande att klä sig i olika färgs skjortor.

TITTI: Jag tyckte aldrig om skjortan men jag accepterade den. Den hade en ful blå färg och blått var inte revolutionsfärgen. I stället symboliserade den stelhet. Skjortan var av nåt slags konstigt material. Jag hade varit scout och tagit avstånd från den rörelsen och nu måste jag bära en skjorta igen. Föräldrarna tyckte förstås att det var hemskt.

”LINA”: Det hörde till att alla skulle ha en. Beställdes det inte en åt alla? Det var häftigt. Senare åkte skjortan ner i en låda som brändes upp.

TOM: Visst fanns det ett grupptryck att skaffa sig den blå skjortan. Jag var bara så sabla mot att bära uniform, jag har en uniformsfobi, är uniformsfiendlig. Den röda och den blå – båda var uniformer. Mitt beslut att inte skaffa skjortan upplever jag som en personlig mera än en politisk markering.

MAPPE: Jag skaffade aldrig någon blåskjorta. Det var underförstått att jag borde ha gjort det, men inte upplevde jag att det var någon som skulle ha försökt tvinga mig. Det skulle i och för sig inte ha lyckats. Det var någonting motbjudande och främmande med hela idén. Vi var ju studerande, inte soldater. Dessutom var skjortan hemskt ful. Fast inte var den röda precis vackrare. Jag vet inte om det finns något samband, men som barn gick jag aldrig med i scouterna trots att många kompisar i den borgerliga gemenskap jag växte upp i gjorde det.

MILDA: Det har sagts att en vattendelare då det gäller hur ”hård” kommunist du kunde räknas som just var den blå skjortan. Vem vågade neka då ledarna tog upp beställning på skjortan? Jag minns en känsla av vagt obehag då jag satte mitt namn på listan. Det var inte bara motviljan mot uniform utan det otrendiga materialet och modellen som väckte motvilja. I stället för äkta bomull var den blå skjortan tillverkad i ett tunt syntetmaterial och modellen var kroppsnära.

En gång använde jag min blå skjorta på allmän plats i Vasa. Det var viktigt för rörelsen att använda den blå skjortan för att demonstrera hur många vi var. Men visst var känslan schizofren på det personliga planet. Som till exempel på en konsert i stadshuset i den vita staden. I festsalen med takmålningarna och ornamenten hade skyddskåren härbärgerats bara

drygt 50 år tidigare. Pappa hade jobbat som springpojke vid de vitas högkvarter, mammas släkt var också bländande vit.

Nu satt jag där i stadshuset. Den blå skjortan kändes plötsligt som ett ogenomträngligt pansar och svetten liksom lagrades under konstmaterialen. SOL:s knutna näve och eldsflamma kändes just då mera som ett stigma och en provokation än som den eggande symbol den är tänkt. Många andra i publiken hade också blå skjorta för det var KOM-teatteri som uppträdde. Platsens betydelse och den personliga ångesten suddades ut då publiken drogs med i den kraftladdning som KOM alltid innebar. Sången Porvari nukkuu huonosti och landets bästa musiker och skådespelare förvandlade den vita stadens finaste sal till ett rum för klasskamp och solidaritet. Än en gång hade den politiska musikrörelsen visat sin styrka. Men efteråt på Fondis, en av krogarna i triangeln Fondis-Elite-Astor, som vi alltid satt på, var stämningen bruten. Det kändes bara fel med den blå skjortan.

Och det blev inte många öl druckna den kvällen.

Ben Sandvik tar upp skjortkriget i sin opublicerade pjäs:

Så står man där en dag i juni i mitten av 1970-talet på Olympiastadion i blå skjorta – inte röd som var de förhatliga revisionisternas färg, eller repparna, eller rövarna med kort ö-ljud för att understryka vilken kroppsdel blåskjortorna helst förknippade dessa avfällingar/avföringar med – och tillsammans med 40 000 andra skanderade man ”Seuratkaamme Otto Wille Kuusisen viittoittamaa tietä” (i detta fall på knagglig finska och med stora svårigheter att inte av misstag ge ”viittoittamaa” en otillständig anstrykning av finnarnas V-sana). Om man på sin fantasistv-skärm spelar upp en scen där en grupp norska ungdomar tar sig före att öppet deklarerar sin beredskap att följa den av Vidkun Quisling anvisade rutten, så rör vi oss långt in på den absurda – och nattsvarta – komikens område.

Och det handlade ju inte bara om skjortorna. Det fanns också en uppsjö av märken som kunde fästas på kragar och rockuppslag. Fredskämparnas duva och Chileflaggan var märken som nästan alla kunde använda, men SOL-märket med knytnäven och flamman eller Tiedonantajamärket var en klar signal om var man hörde hemma politiskt. De tuffaste hade en hel rad med märken synliga och för att locka till sig förskräckta blickar i spårvagnen såg de till att logon på någon av rörelsens tidningar stack upp ur väskan. Andra var mesigare och bar Tiedonantajamärket på kragens undre sida, för att när de träffade likasinnade konspiratoriskt lyfta på kragen.

I Finlands demokratiska ungdomsförbund FDU:s 50-årshistorik *Punainen aate, sininen vaate*, som gavs ut 1994, berättas blåskjortans historia. Den östtyska ungdomsorganisationen FDJ hade gjort ett stort intryck på de finländska deltagarna under Berlinfestivalen 1971. De östtyska ungdomarna uppträdde i sin traditionella blå skjorta med emblemet fastsytt på ärmen.

1973, när det splittrade FDU började förbereda det lagliga Kommunistpartiets och ungdomsförbundets 30-årsfest var minoriteten och majoriteten för en gångs skull överens: man behövde en enhetlig utstyrsel. Styrelsen beslöt i december att beställa röda skjortor till medlemmarna. Men verkligheten skulle bli annorlunda.

Inom det minoritetsledda SOL hade man vaknat och föreslog att ungdoms- och studentförbunden bör samarbeta. I SOL:s arbetsutskott behandlades den delikata frågan redan fjärde mars och man beslöt att: ”skjorta med ärmemblem kostar 35 mark. SOL-embelm besluts beställas 13 500”.

Nylands ungdomsförbund, som ju behärskades av minoriteten, beställde på eget bevåg den blå skjortan medan FDU:s festkommitté beställde 5 000 mörkröda skjortor av hundra procentig bomull den 26 mars 1973. Den röda skjortans pris blev 40 mark.

Minoritetsmännen Alpo Halonen, Jaakko Laakso och Hannu Vuorio lämnade in avvikande

åsikt. Laakso föreslog att alla använder samma blå skjorta men att ärmmärket blir olika, beroende på vilken organisation man hör till. Majoriteten förkastade förslaget. Minoriteten i ungdomsförbundet svarade genom att via SOL skaffa blå skjortor till sina anhängare. Skjortkriget hade brutit ut.

Den första stormönstringen av skjortorna skedde alltså 1974 när FKP firade 30-årsjubileet av laglig kommunistisk verksamhet. Majoriteten hade fått fram för få skjortor och minoriteten hade denna gång vunnit skjortkriget, det fanns fler blå än röda skjortor på stadion.

Ett vapen i kampen

Som vanligt träffas det inre gänget på Koitto på Simons-gatan 8. Den här gången, våren 1973, är det Harri Edgren, Svante Ahlroth och Nils Torvalds som sätter sig ned för att dryfta vad som bör göras. Eller egentligen sitter de övriga och Nicke ställer sig vid svarta tavlan. Målmedvetet griper han kritan. Kurvor, linjer och siffror växte fram. Unge Svante och FBF-veteranen Harri tittar på.

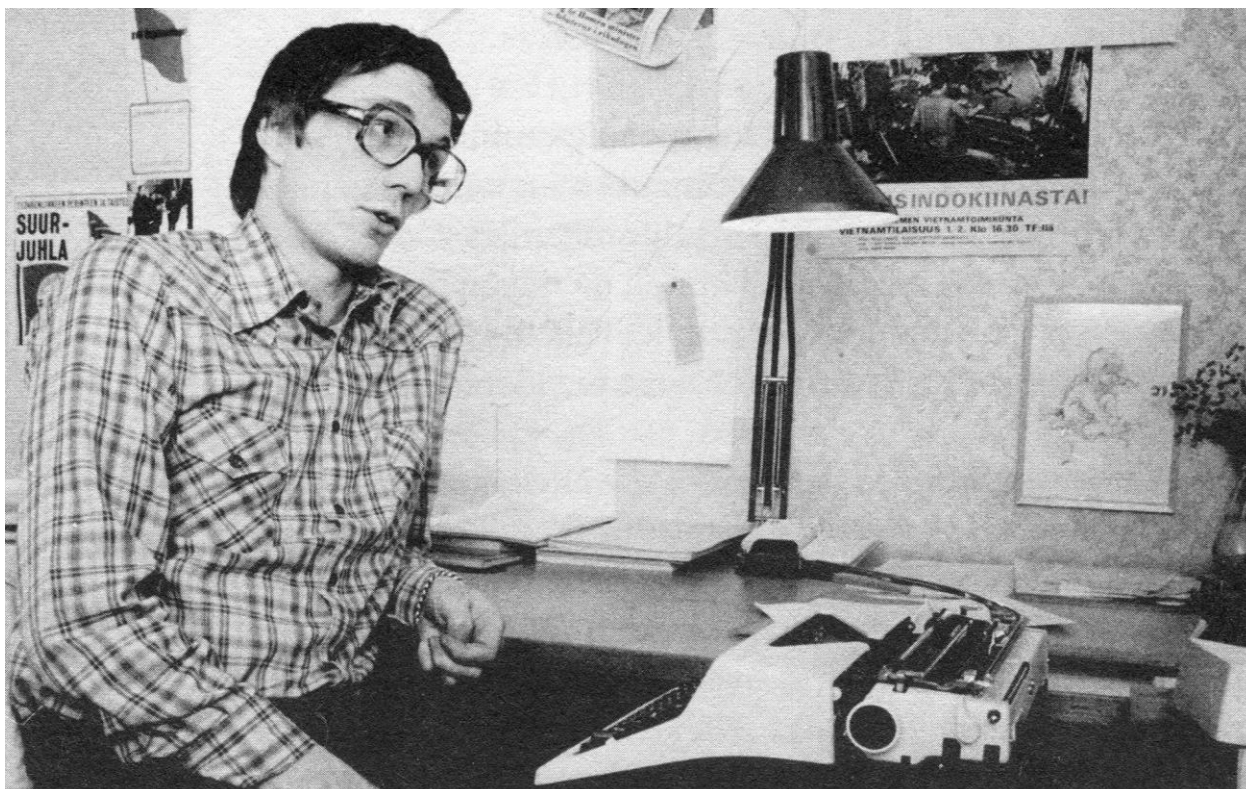
Minnesbilderna varierar från tiderna för Arbetartidningen Enhets grundande, men en sak är klar. Situationen var faktiskt outhärdlig för de svenskspråkiga minoritetskommunisterna. Verksamheten blommade men man hade ingen kanal för sitt budskap. På Folktidningen Ny Tid viftade man för det mesta med kalla handen då någon ur minoritetsflygeln erbjöd material för publicering. Dessutom hade ju majoritetstidningen en alltför flummig ideologisk linje.

SVANTE: Ingen fattade riktigt något av Nickes aritmetiska uträkningar men vi förstod slutresultatet. Räkneövningen utmynnade i arbetartidningen Enhet. Vi utgick från att det behövs en tidning på svenska. Folktidningen Ny Tid var ju i fel händer. Chefredaktören var självskriven, och det var framför allt hans egen åsikt, Nicke behövde en egen tribun. Han jobbade då som diversearbetare på Nokias kabelfabrik och hade helt klart börjat framstå som den ledande ideologen på svenskt håll. Nicke var bildad och välartikulerad, och ställde upp som kandidat i val, hans sociala och verbala förmåga var stor. Nicke var helt enkelt bra på att uppträda och vinna folk för sin sak.

När den nya tidningen grundades blev jag tillfrågad om jag ville bli redaktionssekreterare. Jag jobbade då på FNB och hade en halv fot kvar i Soc & kom. Jag hade studerat journalistisk och var med i rörelsen. Att jobba för Enhet såg jag helt enkelt som en del av uppdraget, jag var en del av kadern och jag kunde skriva, redigera, ja göra tidning. Och visst kändes det lite fint att vara redaktionssekreterare.

NICKE: Det första numret av Enhet tillkom ju egentligen på mitt köksbord. Min dåvarande hustru var med, Lefa Salmén tror jag skrev något, och så översatte jag en dikt av Pentti Saaritsa och så tryckte vi en del av dokumentet från Moskvakonferensen på mittuppslaget. Hela situationen uppstod för att Folktidningen vägrade publicera våra alster. I något skede sades det att det här tar vi inte in. Det gällde inkomstpolitiken. Det uppstod en konflikt och då sa vi att vi grundar en egen tidning. De trodde ju att det var bara båg, vem är nu så galen att den går och grundar en egen tidning? Vi var just så galna!

Tiedonantajayhdistys hade inget att göra med grundandet, men när tidningen började komma ut regelbundet blev de intresserade. I det skedet tror jag att man i Kainulainens rum hade tänkt sig att eftersom skillnaden mellan majoritet och minoritet var jätteliten så fanns möjligheten att med de svenska rösterna förändra styrkeförhållandena. Därför blev vi viktiga. Ingen var annars särskilt intresserad av svenska frågor så det handlade inte om kärlek till det svenska språket, det var rent taktiskt.

Nils Torvalds ledde som chefredaktör för *Enhet* den svenska minoritetsrörelsen inom FKP

MICKO: Intressant var att *Enhet* kom förvänsamt tidigt in i bilden. Det första provnumret av *Enhet* gav vi ut redan innan jag hade åkt till Moskva, det var våren 1973. Det var Nicke och jag som gav ut provnumret. På över ett år hände sedan ingenting, först våren 1974 började tidningen komma ut regelbundet. Då var jag ännu i Moskva. Rent fysiskt var det Nicke och Svante som gav ut tidningen. Jag blev chefredaktör från nummer 9/75.

LILI: En orsak till att *Enhet* grundades var att *Folktidningen* inte kunde användas. Vi fick inte in något material. Vi funderade också på att man skulle ha svenskt material i Tiedonantaja, enligt Otto Wille Kuusinsens tvåspråkighetsprincip, men det fanns inte förståelse för det. Inte i tidskriften *Kommunisti* heller. Jag började jobba på partiet sommaren 1974 och fick Sosialismin teoria ja käytäntö att ge ut vissa grejer på svenska. Den tidskriften gavs ut av APN, materialet på svenska var avsett för Sverige och Svenskfinland. Jag var inte så nöjd, jag ville ha temaartiklar om stats-monopolistisk kapitalism, inte långa Brezjnevtal.

Arbetartidningen *Enhet* är en raritet. Få personer har sparat en komplett samling från de femton åren. Den lilla kommunistiska svenska tidningen är ingenting som man precis yvs över i dag. Många som jobbade med *Enhet* har också svårt att komma ihåg vad den egentligen innehöll. Vore det helt enkelt bäst att låta det vara, att helt enkelt låta dammet lägga sig över de allt skörare tidningssidorna och konstatera att de tillhör ett avslutat kapitel i finländsk politik?

Det kan vi ändå inte göra när vi nu en gång för alla är ute efter att ta reda på vad som egentligen hände under åren i mitten av 70-talet. Alltså stegar vi till Universitetsbiblioteket. Efter ett dygns väntan har två bruna mappar grävts fram. Bara två? Det måste ha varit mera. Senare får vi reda på att Lili Blom donerat sina kompletta årgångar av *Enhet* samt en hel del annat material till Svenska litteratursällskapet.

På universitetsbiblioteket fattas hela årgångar. De tidningar vi hittar ryms gott och väl in i mapparna. Före oss har bara en person rekvirerat mapparna: Bruun står det antecknat på en följesedel.

Hbl-journalisten Staffan Bruun har i många artiklar plågat sina gamla kamrater genom att publicera valda delar av de förhatliga första maj-hälsningarna. Seden att med sitt namn och en

summa pengar till tidningen dokumentera sitt stöd för marxismen-leninismen fortgick under många år. Hälsningarna var utan tvivel de mest lästa sidorna i tidningen och studerades ivrigt av borgerliga arbetsgivare och skyddspolisen på 70-talet. Namnlistorna är det enda sättet att räkna ut hur många personer som de facto stödde minoritetskommunisterna. Och det handlar ingalunda om några massor: 1976 slogs rekord, över 1400 förstamajhälsningar publicerades då i Enhet. Siffrorna behöver ändå inte stämma. Hanteringen av namn var som den var under de här åren. Listor cirkulerade sent på natten på stora fredsfester. Många som skrev på har aldrig gjort annat än deltagit i fredsdemonstrationer. Dessutom kunde det finnas ivriga kamrater som skrev in andras namn på listan.

Vi plockar undan den Bruunska forsedeln, blåser av dammet och öppnar första provnumret av Arbetartidningen Enhet maj anno 1973.

Utgivarna hade satsat på traditionell revolutionsromantik, enligt Sovjetmodell. Paraden pryds av en stor bild, två stiliserade arbetare med hammare och skära symboliserar arbetarklassens och lantarbetarnas union. Paradtexten är ett citat av den bulgariske kommunisten Georgi Dimitrov från 1935:

När vi kommunister sätter in alla våra krafter för enhetsfronten, så gör vi det inte på trängsynta grunder, för att värva nya medlemmar för de kommunistiska partierna. Vi måste allsidigt stärka de kommunistiska partierna och öka deras medlemsantal just därför att vi allvarligt vill förstärka enhetsfronten. De kommunistiska partiernas stärkande är inte ett snävt partiintresse, utan det ligger i hela arbetarklassens intresse.

Som utgivare anges Tiedonantajayhdistys svenska sektion och redaktionsrådets ordförande är Rudolf Johansson, Dalsbruk. Det enda foto som syns i tidningen är ett på samme Rudolf Johansson. Vi bläddrar vidare och ser att Mittuppslaget har rubriken "Socialismens överlägsenhet ett historiskt faktum!". I en text med rubriken FKP och SUKP sägs bl.a. "En sovjetfientlig kommunist finns inte och kan inte uppstå i Finland". I en annan artikel konstateras: "Kommunisterna är inte för någon decentralisering utan kämpar tvärtom för en centralisering."

Enhet började utkomma regelbundet från och med februari 1974, många år senare än den finskspråkiga förebilden Tiedonantaja som hade börjat utkomma redan 1968. I redaktionsrådet satt då åtminstone Patrik Zilliacus, Lili Blom och Lefa Salmén. Två personer skötte tidningen, det första året var chefredaktören och ansvarige utgivaren Nils Torvalds, redaktionssekreterare var Svante Ahlroth. En årsprenumeration kostade femton mark och annonspriset var en mark per spaltmillimeter.

Nummer ett av Enhet är betydligt magrare än provnumret och har ännu tråkigare layout. Den enda bilden är ett litet porträtt på Bertel Engstrand, en av de få tvättäkta svenskspråkiga arbetarna med den rätta ideologin. När Enhet hade utkommit en tid började man skämta om de fåtaliga svenskspråkiga minoritetskommunistiska arbetarna som fanns att välja mellan i tidningen. Det fanns en rättrogen arbetare i Dalsbruk, en i Sibbo, en i Oravais och en i Nykarleby.

Många av redaktionsrådets medlemmar var aktiva skribenter och skrev mycket i tidningen. Särskilt Lili Blom var en flitig ekonomisk analytiker i Enhet. Den stora kampfrågan var ju inkomstpolitiken och Enhet 2/74 har huvudrubriken "Inkomstpolitiken, arbetsgivarnas och statens angrepp mot den arbetande befolkningen". Med siffror och diagram visar Lili hur industrins utveckling varit, hur mycket storföretagens vinster ökat och hur samtidigt utsugningen av arbetarna ökat. Han visar hur mycket mera löneglidningen gynnat manliga arbetstagare på bekostnad av kvinnorna och hur den "s.k. solidariska lönepolitiken" inte varit någon solidaritet med arbetarna. Också den som inte är någon ekonomisk expert ser vilket stort jobb Lili gjorde under de här åren. Han behärskade den finländska kapitalismen på sina tio fingrar. Och allt hans material finns sparat – unikt material för en avhandling. Och vad man än tycker:

Vem analyserar lika noggrant storbolagen i dag?

1974 hade det gått 30 år sedan FKP inledde sin legala verksamhet och 1.3 skriver Enhet i sin ledare: ”*Nya former av antisovjetisk verksamhet*”:

Samma kretsar som för tre decennier sedan öppet motarbetade våra vänskapliga förbindelser med Sovjetunionen har tvingats in på nya banor, har nu gripit tag i Solsjenitsyn för ett tillfälle att fortsätta sin gamla äventyrspolitik, men Finlands folk fördömer dylika provokationer, som i synnerhet på svenskt håll varit synnerligen talrika.

Då redaktionsrådet höll möte handlade det om linjedragning för de kommande numren och om kritik av de gamla. Nicke var illa ute många gånger, han hade gjort statistik och utredningar bland annat om prishöjningar. Lili och Lefa hittade felaktigheter. Lefa och Svantes bror Sven-Erik ”Stampe” Ahlroth var inte alltid nöjda med linjen i tidningen, de tyckte att Nicke drev sin egen linje. En avgörande ingrediens i den svenska kommunistiska tidningen är Lilis ekonomiska analyser. Med sin enorma energi och kunskap dissekerar han punkt för punkt landets ekonomiska politik.

Påfallande ofta förekommer attacker mot favorithat-objekten SFP och Hufvudstadsbladet och någon gång mot Vasabladet, särskilt efter att de österbottniska kamraterna aktiverat sig. Kanske kan man tala om hatkärlek. En och annan tyckte att chefredaktören ägnade onödigt mycket krut åt att analysera SFP.

SVANTE: Egentligen var Nicke SFP-centrerad från början, det handlade nog om ett faderskomplex. Hans småfinurliga ledare om mannen och flaggan, till exempel, störde en hel del.

Linjen för minoritetskommunisterna stakades ju ut av Tiedonantaja och den gällde också för Enhet. Nicke och jag var med på mötena som Tiedonantajas svenska sektion höll. Enhet var inte en genuin arbetartidning, utan en kadertidning.

Om man ser på innehållet i dag är språket invecklat, Enhet innehåller obegripliga utredningar, innehållet är svårt och stramt, strävan var att vara högtstående och tolka Tiedonantajas linje på svenska. Skribenterna var till åttio procent finlandssvensk intelligentsia.

En hel del av materialet var marxistisk-leninistisk semantik som skulle översättas. Därför blev det en hel del otympligheter. Till exempel uttrycket ”församhälleligas” som översattes från finskans ”yhteiskunnallistaa”. Allt som skrevs skulle vara faktabaserat, det skulle också vara felfritt ideologiskt. Om man använt fel ord fick man höra om det efteråt.

NICKE: Det blev konflikter, en typisk sådan gällde den feministiska rörelsen. Vi var stenhårda och Svante skrev en fullständigt hemsk ledare om feminister och jag kunde inte gå och säga att det inte var jag som hade skrivit den. Man måste vara lojal. Det ledde till jag vet inte hur många uppsagda prenumerationer den dagen. De som var feministiskt aktiva tog förstås jätteilla upp.

Inställningen till atomkraft var en annan fråga där vi var i samma situation. Jag hamnade i strilet när vi tillät en diskussion i Enhet. Jag fick naturligtvis genast hälsningar från Urho Jokinen att det här inte är bra. Rudolf Bahro var den tredje frågan där vi också tillät diskussion. Jan-Otto Andersson skrev en artikel och det kom hälsningar direkt.

Man kan nog säga att det fanns en stereotyp grundinställning och man försökte kontrollera att det inte skulle gå fel. För oss gick det fel hela tiden, av den orsaken att den finlandssvenska opinionen är annorlunda än den finska. Du måste tala annorlunda också innehållsmässigt eftersom situationen är annorlunda. Det ledde till en viss spänning.

MICKO: Det var ju en egendomlig förmåga vi hade att följa en kollektiv linje som formulerades nånstans. Tiedonantajayhdistys styrelse, alltså uttryckligen den finskspråkiga styrelsen, drog upp linjen. Där satt Taisto Sinisalo, Markus Kainulainen och Urho Jokinen och vilka de

nu var. Men aldrig var det så att vi skulle ha fått regelrätta ukaser, att nu ska ni tycka så här. Det fungerade rätt långt så att linjen drogs upp på Tiedonantaja, som utkom regelbundet och ofta, som mest fyra dagar i veckan. Det var aldrig fråga om att vi skulle ha haft någon separat linje. Vi lusläste Tiedonantajas ledare och andra motsvarande artiklar och där var vår linje som vi sedan tillämpade på finlandssvenskt håll.

ANNE: Ingen sade någonsin något om hur vi skulle skriva. Det handlade säkert om självzensur, man visste om vad och hur man skulle skriva. Förstås valde man också till vilken arbetsplats man åkte för att göra intervjuer.

Också Ben jobbade en kort tid som reporter för Enhet i Vasa. Han minns tiden med obehag. Och det kortvariga jobbet kommer fram i hans pjäs där man diskuterar taistoiternas fördömande av Vaclav Havels *Charta 77*.

DICK: Efteråt har jag frågat mej ur vilken kast jag plockade de där färdigsatta orden. Så tunga och brännande som stöpt bly, drypande av människoförakt och antiintellektualism. Mödosamt sammanfogade till en giftladdad Scudmissil som i brist på bärkraft och precision lyckligtvis aldrig träffade sitt tilltänkta mål utan damp ner på min egen bakgård och förgiftade mitt eget sinne i stället. Vad jag i klartext säger i den här texten är att dialektiken, vår materialistiska Gud eller karmalag om man så vill, likt en åskvigg ska slå ner och straffa en av vår tids stora humanister och frihetskämpar. Ur vems lilla ordlåda plockade jag bokstäverna till denna terrorbomb?

I pjäsen diskuteras också problematiken med språket. Det skulle vara exakt översatt från finskan, lätläshet var en bisak – ideologin huvudsaken och därför blev språket många gånger horribelt. Modell tog man inte bara från Tiedonantaja utan också från tidningar producerade i Sovjetunionen:

DICK: Det var du och Roy som hade oss att läsa Neuvosto-Karjala så att vi skulle kunna referera Brezjnevs sjutimmarstal från varenda jävla partikongress. Den eländiga tidningen hade dessutom inte en enda satans bild. Till sist kunde man bara tänka och uttrycka sig i form av meterlånga haranger med kommateringar, parenteser, tankstreck och handgångna män om vartannat. Det var hjärntvätt. Ingenting annat än hjärntvätt.

KLAS: Tidningens linje diskuterades aldrig vad jag kommer ihåg, kritiken gällde mera praktiska saker. Jag har alltid varit kulturintresserad och skrev gärna om sånt, men helst ville man att jag skulle intervjuar arbetare. En av de allra första artiklar jag gjorde var i Petsmo. Det påstods att man använde fascistiska metoder vid en firma där.

SVANTE: Vår målgrupp var finlandssvenska arbetare och småbrukare. Dem skulle vi försöka representera, men arbetarna levde i sin värld, politrukerna i sin. Det märkte man nog då man reste på intervjuer runt om i Svenskfinland, då jag kom till små samhällen och folk inte var så värst intresserade tänkte jag att det finns nog mycket att göra.

Sen fanns förstås den glödheta gamla stammens kommunister som var rätt bildade, de hade en välgrundad världsåskådning. Om det var en viktig fråga som skulle belysas satsade vi på dem, på de säkra korten.

Tidningen gjordes av en finlandssvensk elit i Helsingfors. Och jag var inte ute och agiterade i de här sammanhangen, utan skrev juttur.

ANNE: Säkert var det en riktig horrtidning om man ser på den i dag. Jag fick inte vara med på alla möten men jag gjorde en hel del arbetsplatsreportage i Svenskfinland, i Sibbo kalkbruk om arbetarnas eländiga förhållanden. Det var faktiskt eländigt, de hade dammlunga. Så var jag i Björkboda bruk, vid Forcit i Hangö och i Dalsbruk. Jag gjorde sådant som jag upplevde som journalistiskt arbete och som kändes viktigt. Det fanns också en hel del material som var översatt från APN och Tiedonantaja, som en grej med rubriken "Bulgarien bygger och

blomstrar”. Den rubriken fick jag mycket spe för. Men det här var inte speciellt för oss, det är inte helt ovanligt med ideologiskt material som samtrycks i en politisk rörelses tidningar, se nu i dag på centerns tidningar och deras gemensamma, centralstyr-da ledare. En enda bokrecension skrev jag och det blev min första och sista. Rubriken ”En liten pärla” väckte så mycket löje.

Enhet gjordes för att den skulle göras, när fredsrörelsen sedan kom kändes det som min grej. Okej, missilerna var förstås bra om de var sovjetiska, men det jobbet kändes nära, jag var med på riktigt och visste exakt vad jag höll på med.

När vi i dag bläddrar i tidningarna ser vi alla våra gamla kamrater från den tiden. Enhet var en riktig lokaltidning för dem som var aktiva, alla förekom någon gång i tidningen.

I nummer 5/74 får vi veta bland annat att Svante Ahlroth hållit allmän politisk översikt på Sibbo FKP-möte, Nicke har varit i Jeppo och behandlat kollektivavtalet, den ekonomiska politiken och jordbrukspolitiken. Guja har blivit omvald som ordförande för Avant.

Några veckor senare, i nummer 11/74, berättas att arbetsförhållandena på Wärtsiläs järnverk i Dalsbruk är undermåliga: kvartsdamm, rök, kemikalier, ångor, buller och drag och farliga maskiner hotar arbetarna. I samma nummer berättas om att Harri Edgren håller avskedsföreläsning i Vasa.

Första maj-fester hålls runtom i Svenskfinland: I Hangö talar Cay Sevön, i Ekenäs Leif Salmén, i Tolkis Nicke Torvalds och i Dragsfjärd Svante Ahlroth.

Enhet rapporterar i nummer 14/74 från Ytterjeppo: ”Helsingfors Avants sång- och musikgrups framträdande på Ytterjeppo dansbana möttes med applåder.” 150 personer slöt upp på festen och andra uppträdanden var gruppen Agit Kult från Jakobstad. Tal hölls av Per-Erik Wickholm, Birger Engstrand och Nils Torvalds.

Lite problem blev det i ett skede: ”Ungdomarnas enhetliga klädsel ställde till med litet problem när man skulle dela upp sig i lag till volleyboll, sågs alla hade den kommunistiska ungdomsrörelsens blåskjortor på sig, festen till ära.”

På hösten fortsatte de goda nyheterna:

SOL vann en lysande seger.

I svenska social- och kommunalhögskolan fortsatte de kommunistiska och folkdemokratiska studenterna sin frammarsch. I soc och kom fick man en plats till och har nu sju platser.

Från alla sommarfester och talkon finns fotografier i Enhet. Frågan är om man ville synas på fotona från massmöten, många aktivister föredrog säkert att vara anonyma. De kunde å andra sidan trösta sig med det dåliga trycket.

Då vi bläddrar i årgångarna och söker oss själva, vår egen ungdom, får vi bläddra länge. Milda har blivit intervjuad inför studentkårsvalet, om det berättas mera i Soc & kom-avsnittet. Mapped hittar vi på en bild i nummer 7/75. Iklädd rutig skjorta med gitarr på magen bildade hon tillsammans med sin bror, hans flickvän och Tom Seren en tillfällig sammansatt programgrupp som uppträdde på Enhet och kamp-fest i Otnäs. Hälften av programgruppen var nog betydligt mera intresserad av sång och musik än av politik. Sådant var 70-talet, man frågade inte så mycket utan ställde upp där det behövdes.

Enhet kunde regelbundet erbjuda artiklar och reportage om de socialistiska länderna. De var för det mesta försedda med källhänvisningen ”APN exklusivt”.

Den sovjetiska artikelbyrån APN hade kontor i Helsingfors och ”redaktörer” som talade finska. Det sägs att varje sovjetmedborgare som jobbade i ett kapitalistiskt land hade en dubbelidentitet. Samtidigt som man var ambassadtjänsteman eller journalist kunde man vara

anställd av KGB eller åtminstone rapporteringsskyldig. De finländska tidningarna var inte så mycket bättre, flera dagstidningar hade en egen APN-kolumnist på den här tiden.

APN stod till tjänst med hur mycket gratis material som helst om socialismens framsteg som väl var välkommen spaltutfyllnad i Enhet då det egna materialet inte räckte till.

Och visst gavs APN utrymme i Enhet. På 80-talet var det inte fråga om sparsmakad, minimalistisk layout. Nej, man lassade friskt på med negativa rubriker, rasterplattor, rutor och ramar. Så också i Enhet. Fast de negativa rubrikerna, vitt på svarta plattor, ägnade man mest skamliga borgerliga tilltag. Då det gällde socialismen användes något väldigt sällsynt i västerländsk press: vita rubriker på röd bakgrund!

Vid diskussionerna efteråt nämner både Svante och Anne artikeln ”Bulgarien bygger och blomstrar”. Anne har fått skäll för en alltför mjuk rubriksättning. Men då vi trettio år senare bläddrar i tidningarna ser vi att minnet sviker båda. Vi kan avslöja att rubriken 24.6.1975 berättade att det var Polen som byggde och blomstrade, och det över ett helt uppslag!

Rätt snart blev det många personbyten på den lilla tidningen.

Redan 1975 avreste Nicke Torvalds för att gå i den tvååriga partiskolan i Moskva. Micko Micklin hade återkommit från Komsomolskolan i Moskva och satte sig i chefredaktörsstolen. Svante jobbade som redaktionssekreterare till oktober 1976 då han reste till Luleå och den stora arbetartidningen Norrskensflamman.

För finlandssvenska minoritetskommunister var Norrskensflamman ett karriäralternativ. Ideologin var den rätta och rörelsens ledning ansåg det viktigt att man inhämtade kunskap om hur en riktig arbetartidning med ett verkligt läsarunderlag skulle göras. Men då det gällde var alla inte redo.

ANNE: Svante föreslog att jag skulle åka till Norrskensflamman men jag tänkte på det bara ett försvinnande ögonblick. Jag ville vara i Helsingfors.

MILDA: Jag minns väl att jag fick förfrågan om jag skulle göra min sommarpraktik för Soc & kom vid Norrskensflamman. Det kändes väldigt motbjudande. I så fall hade jag ju definitivt valt sida och inte kunnat jobba på finlandssvenska borgerliga tidningar i framtiden. Men jag valde Jakobstads tidning i stället. Och det valet kom alldeles säkert att ha en stor betydelse för mitt liv.

SVANTE: Jag visste inte så mycket om Norrskensflamman men såg ett exemplar och började sända juttur dit, sedan fick jag en förfrågan om jag ville komma och jobba på tidningen. Det var en enorm grej att flytta till Luleå och Norrbotten. Jämfört med Enhet och Svenskfinland var rörelsen stor och hade ärorika traditioner, en gammal arbetarkultur, man kände handgripligen ”fiilingen”.

Jag var på Norrskensflamman i åtta år och det ångrar jag aldrig.

Svante ersattes på Enhet av Marlene ”Malla” Eriksson, hon jobbade som redaktionssekreterare på Enhet i några perioder.

Nicke kom tillbaka från Moskva 1977 och då var det Mickos tur att ta en paus, den här gången för att göra värnplikt i fosterlandet. Under alla år deltog också Anne Suominen aktivt i arbetet, både som skribent och som intervjuobjekt. Också Åboba Dag Andersson jobbade en tid för Enhet men man minns att han helst skrev om film. Lili Blom var hela tiden aktiv som artikelförfattare men tog också ansvaret som redaktionssekreterare under kortare perioder.

Men missnöjet grodde i Österbotten. Det stod så småningom klart att fältet var aktivast i svenska Österbotten och att man behövde en egen redaktör där.

SVANTE: Sture Udd ringde och skällde och hade synpunkter på vad vi skrev i Enhet.

KLAS: Nicke Torvalds och Sture Udd kom till skolan i Nykarleby enbart för min skull, för att hålla ett möte med mig. De ville att jag skulle börja jobba för Enhet.

Jag hade sökt och kommit in på Soc & kom och Åbo Akademi efter studenten 1977. De tackade jag nej till och flyttade till Vasa. Den första tiden bodde jag hos Stures familj, Elin Udd i Bobäck.

Jag blev Österbottenredaktör för Enhet, jag skrev artiklar, skötte prenumerationer och fotograferade. Den första tiden satt jag i VDU:s kämppä på ungdomsgården med Kristina Hakola som ju en tid var avlönad av VDU.

MICKO: Lili var formellt andre redaktör. Han skrev en massa artiklar. Jag kommer inte ihåg hur det förhöll sig tidsmässigt till att han också var ekonomichef på Kursiivi. Och så fanns Klas Fransberg ju i Vasa. Anne Suominen fick hedersuppdraget att hålla reda på Enhets prenumerationer.

ANNE: Jag skötte spridningen och prenumerantstocken. Kartoteket var bara en liten låda, räkningarna skrev jag för hand och postade varefter, det var aldrig fråga om något talkjobb.

Prenumeranternas antal motsvarade rätt långt antalet hushåll i rörelsen. Det rörde sig mellan tusen och tvåusen under de bästa åren. Tidningen spred sig aldrig till så kallade arbetare. Då vi tittar på Enhets prenumeranter får vi samtidigt en rätt god bild av den minoritetskommunistiska rörelsen på svenska, både vad gäller sakfrågor och personer. Vi som kände oss så stora och mäktiga var i verkligheten inte så många. I arkiven har vi hittat dokumentation om Enhets prenumerantutveckling och det såg faktiskt rätt dåligt åt redan under slutet av 70-talet och början av 80-talet. 1976 var läget följande: Helsingfors: 256, Västra Nyland 105, Östra Nyland 74, Österbotten 87, Åland 135 exemplar. Allt som allt är upplagan 1951 exemplar år 1976. År 1981 har upplagan sjunkit till 962 exemplar.

Tiedonantajayhdistys förståelse för den lilla svenska tidningen blev mindre då ekonomin stramades åt. Med Sture Udd i spetsen jobbade man i Vasa häcken av sig för att Enhet skulle kunna överleva. Så småningom flyttades Enhet över till Vasa trots misstro och motstånd i Helsingfors. Det var stora upppoffringar som Vasakamraterna, speciellt Sture Udd gjorde och därför kunde tidningen överleva så länge.

KLAS: Från Helsingfors hade kommit order att lägga ner Enhet. Den blev helt enkelt för dyr att trycka. Tryckeriet Agit Graf hade grundats i Järjestötales källare i Brändö. Sture insåg att det också kan användas till andra tryckeriarbeten och verksamheten växte med tiden. Ekonomin blev småningom så god att jag kunde vara redaktionssekreterare och tidningen utkom en gång i veckan. Som jag ser det nu efteråt var Enhet egentligen en ganska dålig tidning. Vi skrev för en arbetarklass som inte läste den. Enhet skulle ha haft stora möjligheter om den varit mera aktuell. Men den gjordes av intelligentian. Och i slutskedet handlade det allt mera om ekonomi, kraven på att samla in pengar var stora.

STURE: Då Enhet kom med i bilden i Vasa handlade det om en innovation, att producera en tidning på ett fullständigt nytt sätt. Jag gjorde en kalkyl över hur vi skulle kunna rädda Enhet. Det handlade om att tidningen måste få mera understöd från Tiedonantajas tryckeri eller läggas ned. Mycken skam och lidande fick jag utstå för förslaget att vi skulle ta över tryckningen av Enhet. Det handlade om rent bondförnuft men kallades enfaldigt. Många möten hölls och man skakade på huvudet i Helsingfors. Jag sade att Enhet inte kommer att se likadan ut. Vi kommer inte att kunna trycka en kvalitetsprodukt men texterna kan läsas och bilderna tydas. Vi räddade Enhet, Pioneerit Toveri och flera andra tidningar. Det var omständligt och det var arbetsamt, jo – men tidningarna kom ut.

MICKO: I det skede då Enhet hade börjat tryckas i Vasa skötte Vasagänget om tidningens tekniska ombrytning och tryckning, där var människor som Glen Nylund, Sture Udd och Marit Berndtsson. Jag var chefredaktör och Vasaredaktören var andre redaktör. Ekonomiskt gick det

ännu rätt bra för hela Tiedonantajarörelsen och man köpte ett hus på Kornettvägen i Sockenbacka. Tidningarna Tiedonantaja och Enhet höll till på en våning, administrationen på en annan, Tiedonantajayhdistys hade en våning, vi hade egen matsal och allt möjligt.

KLAS: Enhets spridningssektion i Österbotten höll möte på söndagar hos Sten Söderström. Med var åtminstone Bjarne Udd, Matts Andersen och Sture Udd. Linjen var helt klar, man hade ideologin i ryggraden. Huvuduppgiften var förutom att skriva, att sprida tidningen och skaffa prenumeranter. Senare började spridningssektionen blanda sig i alla möjliga frågor. Det var en av de sista aktiva grupperna som fanns kvar, den blev som en partiavdelning.

NICKE: När jag sade upp mig som chefredaktör var det uttryckligen för att jag inte längre stod ut med att skriva på det sättet som man ville. Ändå måste jag göra det, eftersom vi inte hade resurser. När man såg att det fanns så och så många spaltmillimeter att fylla var det bara att sätta sig ner och skriva. I något skede kände jag bara att det här klarar jag inte av, att uppleva att jag bara skriver goja.

1980-talet präglades av olika mer eller mindre desperata försök att rädda det som räddas kan. De flesta av de klarögda ungdomarna hade klätt av sig blåskjortan och lämnat rörelsen. Det var helt enkelt inte tufft att höra till längre. Alla krav och stelbentheten, den gammalmodiga propagandan, idealiseringen av Sovjetunionen, det kändes mer och mer motbjudande.

De som ännu orkade försökte hitta utvägar. En del jobbade för en tredje linje som skulle ena den splittrade rörelsen. Andra satte igång att grunda allt fler olika tidningar, ett tag fanns faktiskt fem tidningar att välja mellan för de österbottniska kommunisterna.

Sten Söderströms stödgrupp grundade till exempel den nya tidningen Työväen Pohjanmaa i Österbotten. I Helsingfors fungerade fortfarande tryckeriet Kursiivi. Färre prenumeranter och brist på pengar. Många var de som inte förstod hur det hela gick ihop.

”En total genomklappning” skrev Johan ”Seppi” von Bonsdorff i Ny Tid. ”Tiedonantaja med sin ekonomi som säkert är en gåta för utomstående rustar upp sin tekniska utrustning och bereder sig alls icke för alternativet att upphöra”. Seppi visste också att ”Svante Ahlroth hämtas hem från Norrskensflamman redo att bli chefredaktör för en svenskspråkig enhets-tidning”.

Seppis uppgifter kan basera sig på att en arbetsgrupp planerades för att utreda förutsättningarna för en gemensam svensk tidning. I Christian Bloms högar av sparade papper hittar vi namnen på redaktörerna som skulle sitta i arbetsgruppen: Henning Ahlskog, Anne Suominen och Nicke Torvalds. Arbetsgruppen sammanträdde aldrig. Och personerna som nämns i sammanhanget är helt oförstående i dag.

ANNE: Jag har aldrig suttit i någon sådan arbetsgrupp och jag har aldrig hört om den.

SVANTE: Seppi visste tydligen igen mer än jag. Jag har aldrig hört om sådana planer. Jag lämnade Norrskensflamman i februari 1984 av personliga skäl, bl.a. för att jag som redaktionschef inte stod ut med att ledningen för Apk (Arbetarpartiet kommunisterna) i Stockholm och Göteborg hade börjat blanda sig i hur jag redigerade tidningen i Luleå.

Enhet kämpade på ännu några år. Hatkärleken till SFP finns kvar också när problemen börjar torna upp sig. Hbl:s ledarskribent Björn Månsson häcklas friskt, hans skrivelser ”avspeglar den simpla, osakliga och oinitierade propaganda som riktas mot enhetskrafterna i FKP. – En stinkande slaskhink som fylls på dels ur Aaltogruppens egna tidningar och dels ur andra källor”.

Från nummer 17/86 gjordes en layoutförändring i Enhet. I samma nummer finns en stort uppslagen artikel där Anne Suominen, ”vår skribent, aktiv i journalisternas fredsrörelse” propagerar för en kärnvapenfri zon och Michail Gorbatsjov. I detta nummer finns också en artikel om den nya valorganisationen Demokratiskt alternativ. Minoriteten har blivit slutligt

utkastad ur FKP.

Enhet noterar i nr 18/86 att Cay Sevön och Sten Söderström valts in i det nya partiets politiska kommitté och centralkommitté.

Trots alla problem med svikande prenumeranter och pengabrist rapporteras om aktivitet på fältet. I nr 31/86 berättas att bokkaféet Röda Planeten grundas i Berghäll. Initiativtagare är FKP:s lokalavdelningar, ASS och FDU-avdelningar. Anne Suominen sitter med i ”kaffearbetsgruppen” och berättar om framtidsplanerna.

Under de allra sista åren var Sten Söderström tf chefredaktör för Enhet. Mycket av kraften gick då åt till att se bakåt.

Söderström skriver i Enhet 15/88 om 70-talet och ”borgarnas kamp för att misskreditera allt den kommunistiska ungdomsrörelsen gjorde”:

Var 70-talets kommunistiska ungdomsrörelse ett misstag? I dag kan vi kritisera våra organ, vår enögdhet och våra misstag ... Drivkraften att arbeta för de svaga i samhället, att verka för solidaritet, fred och vänskap mellan folken, att avslöja de penningkretsar som styr, slaverar och utsuger mänskligheten, som desinformerar, fördummar, ljuger, manipulerar mänskligheten.

Det finns ingen verksamhet utan fel, ingen utveckling utan tvära kast. Den som inte förstår det förstår inte livet.

Enhets sista nummer utkom 18.8.1988.

Efter att Enhet lagts ner arbetade flera av redaktörerna vidare på Tiedonantaja. Lili Blom lämnade hela rörelsen gradvis efter 1981 men Micko Micklin var redaktör och Svante Ahlroth nyhetschef på tidningen. För Svante var det inte lätt att komma till den trångsynta miljön på ”Tiekkari” efter att ha arbetat på Norrskensflamman.

SVANTE: Jag hade lärt mig att göra en modern kommunistisk tidning i Luleå.

På Flamman lärde jag mig mycket som jag ville använda för att utveckla Tiedonantaja. Det gick bra till en viss gräns, gubbarna och Yrjö Hakanen satte emot.

Speciellt minns jag en deklaration som Hakanen krävde att skulle publiceras i sin helhet, jag vägrade och jag var ju nyhetschef. Hakanen utverkade beslut av chefredaktören Erkki Susi om att deklarationen skulle ingå över ett uppslag. Jag gjorde tidningen och på kvällen satte jag in en liten ruta om att detta godkänner jag inte och mitt namn under. Det var det sista jag gjorde på Tiedonantaja.

”Tiekkari” var ändå på många sätt en bra tidning under en kort period i slutet av 1980-talet. Där jobbade då Pekka och Lasse Tapola, Erkki Metsälampi, Risto Repo och många andra bra journalister, som ville utveckla tidningen i kritisk och öppen riktning och med för tiden moderna layout-lösningar. Varje fredag hade vi temasidor med intressanta ämnen, till exempel om sexualitet, och kontroversiella frågor som Tiedonantaja aldrig tidigare vågat röra i. Det här var tiderna före Gorbatsjov och han kom sedan som på be-

Kristina Hakola och Ursula Udd bryter om Enhet på Polyprint i Vasa.

ställning, det var klart att något måste hända. Men en viss klick inom rörelsen drev fortfarande den gamla linjen. Susi var inte nöjd med vår linje och Jakke Laakso var tveksam. Det var ett satans bråk hela den sista tiden. Jouko Kajanoja satt på två stolar, Hakanen mobiliserade sina stenansikten.

Tiedonantaja utkommer än i dag men Arbetartidningen Enhet levde bara under en kort tid i historien. För oss som var med hade Enhet ett stort symbolvärde. Det skrevs också en sång som alla inblandade kommer ihåg.

GUJA: Beskrivande för vår inställning till sången som bruksvara är att Ami och jag satte ihop texten på 35 minuter då vi skolkade från en modersmålslektion. Håhåjaja!

Hjälp från Moskva

I Ville Pessis rum på Nylands distrikts högkvarter finns en legendarisk möbel. Det är kassaskåpet. Om pengarna tryter i minoritetens verksamhet vet man att kassaskåpet finns. Men kassaskåpet behöver påfyllning och en dag får Lili Blom i uppdrag att besöka sovjetiska ambassaden på Fabriksgatan. Lili anmäler sig i det pampiga husets entré och får order att vänta. Efter en stund dyker en diskret tjänsteman upp. I handen har han en plastkasse. Lili tar emot kassen och går direkt till Koitto. På skrivbordet i Markus Kainulainens rum töms plastkassen på sitt innehåll. Det blir en stor hög av sedelbuntar. Pengarna räknas och låses in i kassaskåpet.

För kommunisterna var Sovjetunionen som Kulturfonden för finlandssvenskarna i dag. Då pengarna tog slut eller man kände sig hotad kunde man söka hjälp. Och visst låg det i det sovjetiska kommunistpartiet SUKP:s intresse att hjälpa dem som strävade till socialism i ett kapitalistiskt land. Det är känt att kommunisterna inte var det enda parti i Finland som fick penninghjälp från utlandet på 1970-talet. I kalla krigets kamp mellan kapitalism och socialism var alla medel tillåtna. Pengar flöt in till olika partier från Sverige, Västtyskland, USA och CIA. Men till kommunistpartiet kom alltså pengarna främst från det stora broderpartiet i öst som finansierade FKP ända tills partiets död.

Många är historierna om hur penningpåsar överlämnades på mer eller mindre dramatiskt sätt. Vanligast var att en kurir helt enkelt sändes till ambassaden då kassaskåpet på Simonsgatan behövde påfyllning. Efter Sovjets fall började man undersöka penningströmmarna både i Ryssland och i Finland. Som det framgår här saknas klarhet. Då det begav sig visste inte ens Taisto Sinisalo om hur Sovjetpengarna rörde sig.

LILI: Ett par gånger fick jag uppdraget att hämta ”försändelser” från sovjetiska ambassaden på Fabriksgatan. Försändelserna visade sig vara pengar. De gavs inrullade i Pravda i en plastkasse. Jag förde kassen till Koitto, där höllde vi ut pengarna på Markus Kainulainens bord och räknade. Det kunde finnas några hundratusen mark, så mycket som rymdes i plastkassen.

Men hjälpen från Moskva handlade om så mycket annat än om pengar. Helsingfors var Sovjetunionens speciella laboratorium i väst. Och allra mest intresserad var man förstås av FKP. Kontakterna sköttes antingen enligt partilinjen eller enligt KGB-linjen. Tidvis var mötena täta och speciellt då kommunistpartiet hotade falla samman försökte SUKP ”hjälpa”, hur hjälpen skulle ges sägs inte rent ut. Hemma rapporterades noggrant från mötena och Lili Blom skötte protokollet.

Ur autentiska anteckningar daterade 3.3.1975 kan vi läsa om ett möte mellan FKP och SUKP i Moskva 26.2-28.2.1975. Anteckningarna är skrivna på basen av Markus Kainulainens referat av mötet.

Anteckningar efter ett av många möten i Moskva om FKP:s inre angelägenheter men också om läget i Finland i stort. Ett par veckor senare väntade man besök av president Urho Kekkonen.

”SUKP vill på alla sätt hjälpa FKP. Åtta möten redan. Alltid samma fråga: Hur kan vi hjälpa? Vad önskas nu?” frågar de sovjetiska kamraterna.

”Vad gäller den finländska inrikespolitiken strävar vi efter att den ska följa samma linje som utrikespolitiken. Detta skulle stöda kommunisternas ställning. Sålunda vore det också möjligt att få Centern och SDP med i kampen mot högern.”

I det här mötet deltog majoriteten och minoriteten. Aarne Saarinen hade tagit en egen tolk med sig, vilket enligt anteckningarna ”visade på misstroende mot SUKP”. Det handlade om

det finländska partiets enighet och Saarinen talade i fyra timmar, Sinisalo tre timmar. Majoriteten ville att avtal skulle göras hemma, i Finland. Sinisalo föreslog, understödd av SUKP att man gör ett föravtal redan i Moskva. ”Pessi hade fått en egen inbjudan av SUKP att delta i förhandlingarna. Pessis inledning viktig.” Anteckningarna visar hur SUKP och FKP tillsammans rådgjorde om den finländska inrikespolitiken.

Pessi hade varit minister i Terijokiregeringen, han var FKP:s generalsekreterare i 25 år och partiets hedersordförande. Det var ett slugt drag att ha veteraner som Pessi på sin sida. Honom kunde inte majoriteten ifrågasätta.

Följande episod berättas av Kimmo Rentola och ska ha utspelat sig ungefär där Finlandiahuset ligger i dag: ”En bil med sovjetiska ambassadens registerplåt anlände. Efter en stund kom en Volga från motsatt riktning. Ur ambassadens bil steg en man som gav en portfölj till mannen som stigit ut Volgan. Männan återvände till sina bilar och avlägsnade sig åt olika håll. [...] Portföljmannen var FKP:s generalsekreterare Ville Pessi. Pengar bytte ägare. Knappast rubel, snarare mark eller dollar.”

Metoderna var många, till exempel nykterhetsföreningen Sotunkylän Viiri i Vanda kunde användas som betalningsmottagare, eller något annat av Markus Kainulainen bulvanföretag, ofta tryckeriet Kursiivi.

NICKE: Sotunkylän Viiri var ursprungligen en idrottsförening som lät bygga en dansbana. Dansbanan var länge välbesökt så det kom in verkliga pengar där. Så fanns också föreningen Matinkylän Pirtti, det fanns av de här gamla föreningshusen som då ännu ordnade danser och publiktillställningar som gav pengar.

LILI: Alla antog att Ville Pessi var spindeln i nätet vad gäller ryssarnas ekonomiska hjälp, till och med Taisto Sinisalo. Han kallade mig en gång till Kotka och gav mig i uppdrag att försöka luska ut av Pessi hur stödpengarna egentligen rörde sig. Pessi hade då (1975) fortfarande ett arbetsrum vid centralkommittén, två rum från mitt eget rum. Men Pessi var redan gammal, kanske litet dement, så några klara och entydiga svara fick jag aldrig. Det här visade bra att ryssarna spelade ett skickligt spel med det ekonomiska stödet. Allt var nog mycket mer hemligt och kanske också oplanerat än man trodde och speciellt jämfört med hur dagens finlandssvenska kulturinstitutioner ansöker om finansiellt stöd av Svenska kulturfonden.

Då FKP gick i konkurs och speciellt efter att Sovjetunionen fallit startade byktvätten kring kommunisternas penningleveranser. Iltalehti skrev en avslöjande artikel om FKP:s stödpengar 22.10.1991. Samtidigt skrev Helsingin Sanomat att pengarna som FKP fick från Sovjet tvättades i Finland. Efter det här tog justitiekanslern itu med penningleveranserna. 14.11.1992 skrev HS att Centralkriminalpolisen utreder hur Moskva finansierade FKP:s verksamhet. Kari Rantala från kriminalpolisen höll i utredningen. Man misstänkte åtminstone två personer för brott mot valutabestämmelserna och bokföringslagen. 12.2.1992 rapporterade HS att Ville Pessi och Taisto Sinisalo fått nästan 80 miljoner från Moskva.

ml: Jag och en annan person var kallade till kriminalpolisen och förhördes. Vi var misstänkta för bland annat brott mot bokföringslagen. Men man konstaterade att ett eventuellt brott var preskriberat, det hade gått så lång tid sen dess och ingenting hände efter det.

NICKE: Det som åtminstone är preskriberat är pengarna, Tiedonantajayhdistys fick ju pengar av Moskva. Själv såg jag aldrig något, jag såg bara min lön och så hade vi Enhets prenumerationer och inkomster från hälsningar. Jag såg aldrig något annat. Den som såg var Lili och han talade inte om det på den tiden. Långt senare berättade han hur det hade gått till.

I något skede, långt senare, blev jag uppringd av Skyddspolisen. De frågade om jag visste något. Jag sa att sorry. Lyckligtvis har jag aldrig blandat mig i den ekonomiska sidan. Jag vet bara att det gick rykten att det kom pengar från Sovjet.

En stor del av pengarna kom dock från helt lagliga beställningsarbeten från DDR och Sovjet. Under splittringsåren tävlade majoritet och minoritet om vem som skulle få de största beställningarna och därmed ekonomiska nyttan av Moskva. Ansvar för Tiedonantajas tryckeri Kursiivi låg under några år på Lili Bloms axlar och under fem år var han styrelseordförande för Arbetartidningen Enhet. Han kämpade för mera normala marknadsekonomiska principer men fick inget gehör för att ordna ekonomin på en mera hållbar bas. Kursiivi hade 75 anställda som skulle ha lön varje månad och uppgiften var ibland nästan övermäktig.

27.4.1981 skrev Lili i ett brev:

... att Kursiivis problem inte gått att lösa i vår rörelse. Resultatet blir bara sämre och man lär ingenting. Folk kastas ut och Markus och Urho är nöjda bara man inte säger något som stör jämvikten i deras liv. Liknande processer sker runt om i landet på andra håll. Vår rörelse förmår inte administrera. Allt förvrängs eftersom kamrater inte litat på varandra.

De som arbetade på tidningarna har minnen av obetalda räkningar och uteblivna löner.

Utan Sovjetpengarna skulle varken Tiedonantaja eller Enhet ha kommit ut. Enhets femton-åriga liv var många gånger hotat. Och på Tiedonantaja var det en ständig kamp för att kunna betala löner. Men det gamla gardet hade varken förståelse för svenskspråkiga tidningar eller marknadsekonomi.

LILI: Sovjet kunde betala överpris till Kursiivi och tryckmaskinerna hade vi fått mer eller mindre gratis från DDR och Sovjet. Men man kunde aldrig göra vinst och jag ville få ”normala” beställningar, få ekonomin på fötter. Men jag mötte ett kompakt motstånd mot mina planer. Markus Kainulainen och Taisto Sinisalo vägrade se sanningen.

Vi var alltid i penningnöd och levde som på den yttersta dagen. Trattorna som förföll hopade sig.

MICKO: Det var bara chefredaktören som fick lön och det var TA-yhdistys som betalade den. Jag fick lön från 1.4.1975. Då for Nicke till partiskolan och jag blev chefredaktör. Lönen betalades inte enligt normal taxa, på en normal tidning skulle man ha fått mer, men det var nog en heltidslön. Det var ett konstigt arrangemang, det sades att man tillämpar medeltim-lönen för metallarbetare. Någon kan ju tycka att det då var en hög lön men jag hade inga av metallarbetarnas tillägg.

När jag kom ut från militären sommaren 1978 var både jag och Nicke på Enhet under en tid. Då fixade vi ett inofficiellt avlöningssystem åt mig. Nicke fick då den officiella lönen. De här sakerna är preskriberade nu, så jag kan nog säga att det var skattefusk. Rörelsen samlade in pengar för en andra avlöning som inte var lika stor som Nickes. Jag jobbade formellt på halvtid.

SVANTE: Jag fick aldrig någon lön för mitt arbete. Chefredaktörens lön betalades av någon.

En kvalificerad gissning är att pengarna kom från Tiedonantajayhdistys men det fanns inga kvitton. Varifrån skulle pengarna annars ha kommit, Enhet hade ju inga annonser.

Och visst samlades det in pengar av prenumeranter och med olika stödkampanjer men det skulle inte ha räckt till för att ge ut tidningen.

Samtidigt samlade fotfolket solidariskt in pengar för Enhet år efter år, nummer efter nummer. Någon gav en procent av sin sommarlön, lokalavdelningar utmanade varandra att stöda tidningen. Att stödja Arbetartidningen Enhet var en hederssak för varje minoritetskommunist eller sympatisör. Varje skärv var välkommen.

Ibland ordnades större, regionala talkon som sommaren 1974 då VDU deltog i ett talko där ungdomsförbundare från hela Österbotten samlades för att riva ett hus åt kamrat Bertel Engstrand, pengarna som förtjänades doneras åt arbetartidningen. Men bidrag till Enhet var en

given punkt på många mötens fördragningslistor:

Avants årsmöte samlade in 29 mark till Enhet.

VH DU samlade in 27 mark och utmanar alla andra svenska avdelningar med minst en mark per medlem.

Jakobstads demokratiska unga svarar på VH DU:s utmaning med 28 mark och utmanar FKP:s Jeppoavdelning.

Tekniska högskolans assistenter VVTL fackavdelning 98 hälsar arbetartidningen Enhet.

Många privatpersoner betalar regelbundet in en summa till Enhet. Men vi lyser med vår frånvaro, har vi varit så snåla att vi inte ställt upp för arbetartidningen Enhet? Vi bläddrar frenetiskt och så kommer det äntligen i Enhet 5/75:

Mappe utmanar Milda med 20 mark.

Men, men hur vi än bläddrar vidare så finner vi inget svar av Milda.

MILDA: Nå, det kanske kan kompenseras av att mina föräldrar lät VDU:arna bygga ett staket på talko kring vår tomt i Gerby utanför Vasa. Mamma som ju var fanatisk vegetarian satsade hårt och kokade för en gångs skull en mustig köttsoffa. Det var inte så lyckat för hon hade misstagit sig om saltningen, växtätaren kunde ju inte provsmaka själv. Den salta soffan brann som eld i struparna på talkoarbetarna som hade en fruktansvärd krabbis efter att som vanligt tillbringat lördagskvällen i Fondis källare.

Men planket blev byggt och pengarna gick till Enhet. Mamma hade nog ingen aning om vad Enhet var, men hon tyckte att ungdomarna var trevliga fast de åt så underligt lite.

Under en period fick minoritetskommunisternas svenska tidning ett välkommet ekonomiskt bidrag av det samhälle man verkade i. Ändå slet sig redaktörerna i håret många gånger då Esbo stads annonser bara välldes in.

MICKO: I ett skede hade vi faktiskt annonser, vi hade Esbo stads annonser när Nicke var medlem av stadsstyrelsen. Vi hade precis alla jävla Esbos officiella annonser, det var ibland problem hur vi skulle få något annat att rymmas i tidningen på åtta sidor, det kunde vara två sidor fulla med Esboannonser.

För det mesta handlade finansieringen ändå om annat än annonser. Det var insamlingar och talkoarbete, prenumurationsavgifter och pengarna som kom från Tiedonantajayhdistys. Medan alla tänjde på slantarna byggde Sture Udd i Österbotten upp ekonomin på tryckeriet och gav därmed Enhet konstgjord andning i många år. Han ombildade tryckeriet Agit Graf till Polyprint, gick i konkurs och är i dag ägare till UPC-print med en omsättning på 21 miljoner euro. Precis som Lili hade försökt göra på Kursiivi i Helsingfors sade Sture i Vasa adjö till Sovjet-pengarna och började fungera på den finländska marknadens villkor. Det visade sig bli en lönsam affär.

STURE: Alla tryckerier på vänsterkanten – Yhteistyö, Sanan Tie, Kursiivi – levde på subsidier i någon form, alla hade problemet att subsidierna inte växte men kostnaderna steg. Enhet höll på att bli det första offret för att subsidierna till Tiedonantajayhdistys inte kunde täcka utgifterna. Alla som är insatta i vänsterrörelsens ekonomi vet att det inte fanns någon som helst möjlighet att ytterligare grunda ett tryckeri som skulle leva på understöd. Lösningen var att införa en helt ny teknisk framställningsmetod, som ingen annan tidning använde sig av. Då skulle Enhet kunna fortsätta och inte bli indragen, tryckeriet skulle inte behöva subsidier, Polyprint skulle inte behöva pengar från Moskva, utan fungera helt på marknadsvillkor.

Så då Enhet flyttade till Vasa gjorde vi det mesta på ett helt annorlunda sätt än tidigare. Med en arkmaskin tryckte vi något som skulle låtas vara en dagstidning. Nu var vi nere i en trettiondedel av de elementära kostnaderna för att ge ut en tidning. Maskinen som vi skaffade

kostade 20 000 mark. Mamma Elin och jag gick i pant för investeringarna och Polyprint grundades, i slutet av 70-talet av mig personligen. Vi löste problemet på ett helt annat sätt än man hade kunnat tänka sig i Helsingfors där man inte orkade pyssla med så triviala saker. Där förlitade man sig mera på inkörda spår.

Sture Udd har under åren blivit rätt mytomspunnen. Vi träffar honom en kväll på arbetsgivarnas högkvarter Hotel Palace vid Södra kajen i Helsingfors. Mannen som de senaste åren rest jorden runt för att sälja sin berömda Up Code doppar kamomillté påsen i hotellrummets tandborstglas med varmt vatten. Påsen räcker faktiskt åt oss alla tre. Vi frågar hur det egentligen gick till med pengarna. Det har förekommit en hel del förundran och misstro mot hur han klarade av att utveckla ett urfattigt kommunistiskt tryckeri till dagens framgångshistoria. Folk kommer ihåg hur de satsade egna pengar och var med på talko då Agit Graf i tiderna startade i Järjestötalos källare i Vasa.

STURE: Jag tror inte att någon på allvar funderar över vart deras andelar i Agit Graf försvann. Vi hade en maskin som var skrot, alla visste att alla pengar som kom in hade använts för att trycka gratis för rörelsen under många år.

Inom arbetarrörelsen var det ett allmänt mönster att någon först kom med pengar, sedan har man agerat. Men jag ansåg att man måste känna till marknaden och fungera på marknadens villkor, det var helt enkelt det enda hållbara sättet, tekniskt och affärsekonomiskt. Tryckeriet förvandlades så småningom till en mera normal arbetsplats, Kullervo Ossi som dittills tryckt gratis började få en liten lön.

Vi tryckte ju enorma mängder gratismaterial, VDU ville ha något, Palosaaren Demokraattiset Nuoret ville ha något, det rörelsen behövde, det tryckte vi. De betalade för typ 500 ex och vi tryckte 5 000.

Inte ett jävla penni fick vi någonsin extra. För Enhet fick vi en summa att röra oss med av Tideonantajyhistys och det utgick vi från. I flera år kom Elin med mat till oss.

I det skedet var det ingen issue om någon betalat femtio mark för en Agit Graf-aktie i tiderna. För att kunna ta lån behövdes ett normalt bolag som kunde göra kontrakt med TA-yhistys.

För att kunna gå ut på marknaden bestämde jag mig 1981 att ta en jävla risk. Drömmen var en ny nivå för Enhet. Jag anhöll om lån hos Kera. Polyprint hade hållit sig flytande och av någon anledning beviljades jag lån. Jag köpte en gammal rotationspress från Joensuu för 200 000 finska mark. Jag hade inte ett enda lönsamt jobb men jag var en envis strateg och visste att vi måste ut på marknaden och få in pengar.

Oddsens var inte höga, jag hade aldrig sett en sådan maskin tidigare. Grejen var enbart en teori i min egen skalle. Man kan jämföra detta med att bygga ett kärnkraftverk utan ritningar. Jag hade ingen aning om marknaden men räknade teoretiskt ut hur vi skulle klara oss. Men med bondförnuft och genom att slita häcken av sig gick det. Rotationspressen installerades i de nya utrymmena på Finlaysons gamla fabriksområde, vi lämnade alltså Järjestötalos. Jag bodde och levde med maskinen i tre-fyra års tid, lade ut en madrass och sov några timmar då och då på tryckerigolvet.

Tidigare hade vi kunnat trycka nätt och jämnt 1 300 exemplar av Enhet på en vecka. Nu kunde vi trycka hela upplagan på en timme. Så småningom fick jag kontakter till Sverige, jag investerade allt som kom in och tog nya lån och nya risker. Jag fick större och större uppdrag som till exempel telefonkataloger. På det här sättet blev jag som läst mig till jurist tryckeriägare. 1986 var Polyprint ett normalt tryckeri.

Sture gick alltså mot strömmen och handlade efter egen instinkt. Kanske var det möjligt just för att han var så långt från partiledningen i Helsingfors, eller för att här fanns en österbottnisk vilja till överlevnad. Men historien hade sin gång. Sovjetunionen föll och i det samma

upphörde alla gamla regler att gälla, till exempel handelsöverenskommelserna mellan Sovjet och Finland. Sture Udd var bara en av de många finländska företagare som råkade illa ut.

STURE: Det var inte en lätt sak att begära sig i konkurs. Det var svårt på många olika plan, jag hade ju gett allt. Det är inget försvar men knappast hade det blivit konkurs om inte omgivningen hade förändrats så radikalt.

På tingsrätten i Vasa kan man läsa i de gamla protokollen om hur Polyprint sökte sig i konkurs 4.11.1991. Styrelseordförande var Rune Udd och vd Sture Udd. Konkursboets medel var dryga 17 miljoner mark. Skulderna uppgick till 17,9 miljoner mark. Fordringsägarna är 56 samt finska staten och länsskatteverket. Den största gäldenären är P&S Print med över sex miljoner mark. Sen kommer en lång rad, bland andra: Teboil i Helsingfors 10 993 mark och 10 penni, Vasabladet 92 342 mark och 86 penni och Oy Cyklop Ab i Helsingfors 2 692 mark och 20 penni.

Dessutom var sociala kostnader, förskottsinnehållning, års- och vintersemester obetalda för de 39 anställda.

In i minsta detalj är förteckningen över maskiner och lösöre: konferensbordet i fyra delar uppskattades ha ett värde av 1 500 mark, maskiner i Moskva, stiftningsmaskin, repro-maskiner, tolv konjaksglas ...

Människor i rörelsen hade pantsatt sina lägenheter, till exempel nio aktier i Bostads Ab Eden till ett värde av 762 000 mark .

Sture hade tagit valutalån för cirka två miljoner. Valutalån med 16 procents ränta hade tagits från 10.9.1991.

Konkursdomen gavs 22.6.1992.

LILI: Också Kursiivi gick i konkurs många år senare och då vände sig Markus Kainulainen till mig. Han bad mig vittna i rätten om att en stor del av stödpengarna till Kursiivi i tiden hade givits som lån av Kainulainens "egna" föreningar, Sotunkylän Viiri och Raittiusyhdistys Koitto. Kainulainen ville via rättegången personligen få tillbaka de pengar som på 1970-talet "tvättats" via hans föreningar. Jag ställde inte upp för att vittna till Kainulainens fördel, utan bevisade med gamla protokoll att pengarna utgjorts av verkliga exportintäkter och av nyinsatt aktiekapital i Kursiivi.

Farliga år

Det sovjetiska kommunistpartiets ungdomsförbund Komsomol har en skola i utkanten av Moskva. I Komsomolskolan får ungdomar från hela världen undervisning i den rätta ideologin. Men en ung kommunist behöver också praktiska färdigheter. Skolan har en skjutbana som är i flitig användning. En av lärarna är en kvinnlig skarpskytt som övat sina färdigheter i det stora fosterländska kriget. Hon visar unge Thomas Micklin hur han ska hantera geväret.

I decennier fick den kommunistiska rörelsens stjärnor från hela världen utbildning i Sovjetunionen. Det sovjetiska kommunistpartiet gav gratis utbildning i den rätta ideologin och betalade en studiepeng som var klart större än en sovjetisk medellön. SUKP:s ungdomsförbund erbjöd en ettårig utbildning och partiets skola var tvåårig. Många finländska kommunister skolades i Moskva och Sovjetunionen tog hand om studerande också från Svenskfinland. Thomas Micklin gick i den kommunistiska Komsomolskolan och bland andra Nils Torvalds och Per-Erik Wickholm gick den tvååriga partilinen. Klas Fransberg utbildade sig på det sovjetbekostade Sirolainstitutet i Finland men tackade nej då han blev erbjuden att åka till Moskva.

Om man ville vara en av ledarna skulle man ändå inte tacka nej. De som varit där togs emot som hjältar vid hemkomsten. Man talade om kamraterna som kom direkt från Moskva med en

alldeles speciell vördnad.

MICKO: Det är lite romantiskt att kunna tänka sig att man har fått skytteutbildning i Moskva av en kvinnlig prickskytt från andra världskriget. Nog var det ett minne för livet, att vara där ett helt år i den åldern, jag fyllde 23 där. Vi fick antagligen skytteutbildning för att ryssarna själva, komsomolarna alltså, hade nåt slags militärutbildning också och av den orsaken fanns det en skjutbana på området. Det var helt vanligt målskytte, det var inga bilder av kapitalister som vi sköt på. Jag gick ju sedan in i armén i Dragsvik 1977 och jag kan nog säga att jag hade nytta av utbildningen, jag sköt mig hem på permission redan efter en vecka. Man fick permission om man sköt bra.

Jag åkte till Moskva för att den möjligheten gavs. Om nån frågar varför man klättrar upp på Mount Everest är det klassiska svaret: "För att det finns där." Vi elever var från hela världen, det var synnerligen internationellt med en skild avdelning för utländska studerande. Samtidigt var skolan Komsomols egen högskola så alla av ungdomsorganisationens högsta kadrar utbildades där, det var en stor skola, med två- till tretusen studerande. Vi utlänningar kom från "normala" västländer och från diktaturländer i Latinamerika eller från Portugal, Spanien och Grekland som ju då var diktaturer.

Så där handgripligt lärde vi oss inte göra revolution men jag har hört ryktesvägen att de som kom från det som kallades för illegala länder, länder där kommunistpartiet var förbjudet, fick lite mer handgriplig undervisning. Men det var någonting som vi aldrig såg. De hade ju tystnadsplikt och det var klart att de inte berättade för någon annan vad som hände där.

FDU hade ett kontrakt med Komsomol som baserade sig på att en viss kvot finländare, fyra från FDU och lika många från SOL, årligen fick åka gratis till Komsomolhögskolan för att studera ett läsår. Många som varit i Komsomolskolan kunde senare åka till partiskolan.

Undervisning gavs bland annat i det sovjetiska kommunistpartiets historia och lärdomar av den, marxistisk nationalekonomi och den marxistisk-leninistiska filosofins grunder. Föreläsningarna tolkades men också undervisning i ryska gavs.

Sociologen Tommi Hoikkala har i likhet med Micko gått i Komsomolskolan. Han var en av tio som SOL valde ut och han skrev dagbok under sina tio månader i Sovjetunionen 1975 – 76. År 1999 intervjuade Ylioppilaslehti honom om hur det var. I intervjun berättar Hoikkala att man efter fullgjord utbildning skulle "lysa som en lykta i mörkret" i hemlandet. Under tiden i Moskva befästes Hoikkala i sin uppfattning om att det sovjetiska systemet var mer demokratiskt än det finländska. Val var ju inte viktiga, viktigare var hur kandidaterna nominerades, minns Hoikkala. Hans uppfattning är att de finländska minoritetskommunisterna betraktades som de allra sovjettrognaste, medan majoritetskommunister som gick i skolan hade kritiska synpunkter på undervisningen.

Den kommunistiska minoriteten i Finland var väl organiserad, kadrarna ideologiskt skolade, många i Moskva, och beredda att hängivet arbeta för målet, att ersätta den finländska demokratin med socialism å la Sovjetunionen. Det är inte underligt att en del befarade en samhällsomstörtning, kanske rentav en våldsam sådan. Det finns de som beskyller taistoiterna och Sovjetunionen för att Finland på sjuttioalet en andra gång skulle ha genomlevt några fars ås. Men fanns det faktiskt folk i ledande position inom rörelsen som drömde om en revolution där de nyttiga idioterna i rörelsen kunde utnyttjas då det gällde? Hur allvarligt samarbetade minoritetsfraktionens ledning med Sovjetunionen för ett socialistiskt Finland? Och trodde man faktiskt i Moskva att ett socialistiskt Finland var möjligt? Hur långt skulle man då ha varit redo att gå om en revolutionär situation verkligen hade utvecklats i Finland? Frågorna är många.

Forskaren Kimmo Rentola gav den här diskussionen ny fart. Han har gått igenom både FKP:s och Skyddspolisens arkiv från den tiden och inte hittat några skriftliga bevis för revolutions-

teorin. Däremot är det bevisat att sovjetiska ambassadören Aleksej Beljakov 1970 uppmanade till strejker och talade om revolution i Finland. Landet fick då efter påtryckningar från Moskva en folkfrontsregering under Ahti Karjalainens regering. Att kommunisterna satt i regeringen borde då enligt socialistisk logik ha lett till att revolutionsglöden spred sig i samhället. Beljakov var inte diplomat, utan biträdande chef för SUKP:s internationella avdelning, Michail Suslovs nära medarbetare. Redan att en man av den kalibern sändes som ambassadör till ett grannland hade väckt ett visst intresse.

Forskaren Jukka Seppinen anser att en kommunistisk revolution verkligen hotade Finland på 1970-talet. Enligt honom försökte SUKP få kommunisterna att ta makten 1970 – 71 och 1976 – 77. Förutom Beljakov skulle SUKP:s politbyråmedlem Arvid Pelsje med Leonid Brezjnevs stöd ha jobbat för ett maktövertagande.

Seppinen jobbade på den tiden på utrikesministeriet, bland annat som chef för avdelningen för östrelationer.

Men det blev inget av eventuella planer 1970, i stället lämnade Beljakov landet, kommunisterna regeringen och Karjalainen statsministerposten efter att Urho Kekkonen upplöst riksdagen. 1977 ledde Martti Miettunen en ny folkfrontsregering och då den bildades sågs ambassadör Vladimir Stepanov ha varit aktiv.

Många vill diskutera om minoritetskommunisterna med sitt beteende och sina nära kontakter till Sovjetunionen gjorde sig skyldiga till landsförräderi. Samtidigt tycks det i dag finnas en ”beställning” på bilden av taistoiterna som en allvarlig fara för det demokratiska Finland. Det känns spännande och förbjudet, och man kanske i vissa kretsar har intresse av att ge tillbaka för gammal ost. Eller varför har Nicke Torvalds citat ”det är möjligt att vi måste avrätta någon” blivit så populärt? Så populärt att man riktigt gottar sig åt orden 40 år senare?

Då man diskuterar farans år kan man inte bortse från vår egen närhistoria, som är så intimt sammankopplad med drömmen om en världsrevolution som skulle sprida sig vidare från Moskva. Entusiasmen över oktoberrevolutionen i grannlandet ledde till det röda misslyckade upproret 1918. Sedan kom vinterkriget, fortsättningskriget, farans år 1944-1948, vsb-pakten och Kekkonens 70-tal med hänfulla beskyllningar om finlandisering från västländer långt från den sovjetiska gränsen. Man måste komma ihåg att FKP bildades 1918 i Moskva och att partiet var illegalt ända fram till 1944. De finska kommunisterna som bildade Terijokiregeringen och som verkat och skolats i Sovjetunionen på Leninskolans finländska avdelning under Stalintiden kom tillbaka till Finland och utgjorde partiets ledning. Till exempel Terijokiregeringens utbildningsminister Inkeri Lehtinen kunde vara med i den finländska partitoppen bara inofficiellt eftersom hon var sovjetmedborgare. Tuure Lehén hörde till de finländare som skolats i Moskva under Stalintiden och var inrikesminister i Terijokiregeringen. Lehéns bok *Arbetarklassens världsåskådning* stod högt i kurs bland taistoiterna.

BEN: Finland är ett land med ett förflutet. Det är inte alla länder förunnat att ett brödrakrig, ett klassuppror. En socialistisk revolution har utkämpats – och förlorats – i modern tid. Det ressentiment som naturligt nog uppstått i en kuvad vänster, men som under årtionden efteråt inte kunde luftas öppet, buteljerades och fick ligga på mellanlagring i Partiets källare gömd mellan klotbandspärmar med namn som Otto Wille Kuusinen, Stalin, Dimitrov. När studentrevolten drog fram över världen 1968 med allmän-radikala paroller om medbestämmande, solidaritet, fred och fritt sex var det någon som rotade fram flaskan ur gömmorna, drog ur korken och bjöd laget runt. Plötsligt talar och sjunger finniga tonåringar med de glömda döda rödas röster. Rösterna tar sig ton till och med vid morgonkaffet i de mest välrenommerade borgerliga hem. Familjefäder och farfäder som av vana och övertygelse tagit till sig de vitas historieskrivning och som nyligen överlevt ett krig mot den kommunistiska grannen, finner till sin fasa att deras egna ätteläggar utmanar med samma hätskhet och ressentiment som om de själva just stått inför de vitas exekutionsplutoner.

NICKE: Jag har pratat med Kimmo Rentola, som var min granne ett tag. Kimmo leker med tanken att det fanns en reell risk för revolution. Jag hävdar att det är en totalt felaktig tolkning. Det kan hända att gänget som möttes på morgnarna i Markus Kainulainens rum hade någon sådan tanke, men ute bland de fackligt aktiva fanns det ingenting sådant i diskussionerna. Jag jobbade i något skede i början på sjuttioalet på Kabelfabriken i Helsingfors och satt ofta och pratade med huvudförtroendeman Rolf Löfman. Vi talade om allt möjligt, men aldrig att vi skulle ha varit så till den grad urspårade att vi skulle ha börjat tänka i de termerna som Rentola beskriver.

Vi kanske pratade om socialism men jag vet inte om vi egentligen jobbade för det.

Under sin tid som chefredaktör för Enhet skrev Nicke ändå artiklar och reste runt och föreläste om realsocialismen som något att ta efter. Han konstaterade i så gott som varje nummer av tidningen att kapitalismens kris bara fördjupas och att det är en tidsfråga när Sovjetunionen går förbi USA.

NICKE: Det finns flera spår. Ett är att det ännu under sextioalet fanns en stor övertygelse i hela Västeuropa och USA om saken. Det finns utredningar där man med en viss skräckslagenhet noterar att Sovjetunionen närmar sig väst i produktionssiffror. Det här var huvudsaken i den kommunistiska rörelsens budskap från 1958. Också bland amerikanska forskare fanns en uppfattning om att samhälleligt ägande kanske ändå är bättre. Det var alltså inte bara vi som hade den här uppfattningen om att så här kan det gå.

Det som sedan hände var att det skedde en stor teknologisk förändring under ytan. Jag skrev mitt slutarbete i partiskolan i Moskva om ekonomisk tillväxt och jag fick av min lärare två böcker, ryska böcker, som entydigt visade att Sovjets ekonomiska tillväxt avstannar. Det var böcker som byggde på sextioalets tillväxtssiffror, så den sovjetiska ledningen visste från sextioalets slut att någonting var fel. Men man lyckades aldrig åtgärda det för det gick inte att åtgärda. Sedan kan man säga att okej, under 1970-talet var vi eftersläntrare, vi trodde ännu på det som man tidigare hade sagt. Formellt stämde det på 1950-talet, men det stämde inte längre på 1960-talet.

För mig kom insikten under åren 1975 – 77 i Moskva.

LILI: Visst arbetade vi för att få till stånd en socialistisk revolution. Det var helt klart. Vad skulle målet annars ha varit? Det fanns hemliga små grupper som hade nästan daglig kontakt med Sovjet, direkt med politbyrån. Också Sovjetunionens kommunistiska parti var delat, rödskjortorna hade sina kontakter, vi inom Tiedonantajarörelsen hade våra.

Alla toppfigurerna satt där och diskuterade strategi för att föra klasskampen vidare och sedan slutligen genomföra socialism i Finland. Man diskuterade innehållet i politiken och förutsättningarna för att få till stånd en revolutionär situation. Jag var med när det gällde inkomstpolitiken och möjligheterna att via den skapa en revolutionär situation i Finland.

Jag upplevde det som så att vi fortsatte där det slutade 1918 respektive 1948. Vi plockade fram de gamla pappren från dessa tider och fortsatte helt enkelt verksamheten. Det gjordes kommittébetänkanden om övertagande av storföretagen redan 1946 och också senare, Tandemrapporten till exempel, som gav underlag för en socialisering av storföretagen.

MICKO: Jag tror inte alls på farans år på 70-talet. Det var inte nära ens att det skulle ha kunnat hända någonting. I så fall skulle det ha gått enligt tjeckoslovakisk modell, så att det skulle ha kommit pansarvagnar över gränsen, men att den här rörelsen på egen hand skulle ha fått till stånd något maktövertagande i det här landet, nej verkligen inte!

Man ville säkert inbilla sig att situationen var revolutionär om det var någon stor demonstration, att tänk nu, så här många människor på Senatstorget, det måste ju bli revolution snart! Men inte hade det någon förankring i verkligheten. Det syntes ju aldrig i politiska val.

Kanske de allra första pubertetsfantasierna handlade om revolution, det första eller andra året kanske man inbillade sig att det skulle ske en riktig revolution på barrikaderna. I stället trodde man i vår rörelse att vi skulle få människorna att inse att nu vill vi ha socialism och så skulle folk börja rösta på kommunisterna.

SVANTE: Det handlade inte om att skapa ett mönstersamhälle utan om att jobba konkret, vara en motkraft, få gänget i rörelse. Det är en bra fråga att ställa sig, trodde vi på revolution? På något sätt ansåg vi att det skulle ha varit möjligt men väldigt få skulle ha varit redo att föra saken till slut. På det sättet tror jag nog att talet om en revolution på 70-talet var en utopi.

GUJA: Det handlade väl om revansch för 1918, men det visste vi inte om och det kunde de äldre inte förklara för oss. Fröet till taistoirörelsen finns i allt som fanns före. Äldre människor hade varit vana att arbeta underjordiskt, att konspirera, det hade blivit ett levnadssätt under 30 år med hemliga polisen efter sig. Inte underligt att vår rörelse var paranoid på många olika sätt.

BEN: 1918 var det meningen att vi skulle knytas till riktningen i Ryssland. Finland skulle ha blivit den socialistiska rådsrepubliken Finland med väldigt nära anknytning österut. Rörelsen nyorienterade sig inte, senare skulle enda sättet ha varit en intervention. På något sätt förstod jag det och tyckte det var rätt. En hämnd behövdes.

Så kan det gå i ett land där man berättar bara halva delen av historien. Men inte fick vi heller senare höra sanningen om den röda terrorn.

Anti-EEC-kampanjen och inkomstpolitiken var huvudkampfrågorna i början på 1970-talet, det minns vi som fanns på gräsrotsnivån mer än väl. Vad vi inte minns lika bra var att det var för att förhindra samhällsfred man skulle vara mot inkomstpolitiken och arbeta mot Liinamaa-avtalen. Målet var alltså att skapa verklig konfrontation och då var det illa med samarbete, men det var också illa med en massa olika spontana radikala rörelser.

Det var inte bara i en del kommunisters våta drömmar som det socialistiska Finland hägrade. Max Jakobson minns att industrikretsarna också fruktade att landet höll på att utvecklas i den riktningen. ”Ännu år 1975 då Näringslivets delegation EVA bildades visade en opinionsundersökning vi lät utföra bland företagsledare att en majoritet ansåg att Finland höll på att glida i riktning mot ett socialistiskt system”, skriver Jakobson i Bokslut (2003).

TOM: Farans år fanns säkert. Jag minns att det fördes diskussion om möjligheterna till revolution, att det faktiskt fanns möjlighet till en revolutionär utveckling i Finland. Det talades om en allmän radikaliserings som skulle lotsa in Finland i den socialistiska sfären. Jag tog det aldrig på allvar då mera i slutet av 70-talet.

Vi högtaktade Kekkonen hela bunten. Jag tror att UKK spelade ett högt spel men att han hela tiden balanserade oss mot borgerligheten. Revisionisternas kritik mot brister i Sovjet kunde uppfattas som en nagel i ögat och han ville inte ha en nagel i ögat. De största motståndarna var högerfalangerna i SDP och samlingspartiet. Vi var starkt påverkade av Sovjetunionen, inte bara taistoiterna utan hela det finländska samhället, det fanns en legitimitet för den sortens tankar. Kom ihåg till exempel hur stort vänskapsförbundet Samfundet Finland-Sovjetunionen var! Folk var mer rädda för oss än vad vi själva förstod. Många upplevde ett starkt tryck och svårigheter att göra andra tankegångar gällande. Det var svårt för oss att förstå eftersom vi ju stod i opposition.

I den världssituation som fanns såg vi Sovjet som den enda seriösa motkraften mot USA och kapitalismen. I dag blir det så fruktansvärt fel när man beskriver oss som en maktfullkomlig rörelse, jag upplever det som att vi dukade bordet för andra, vi upplevde alltid att vi var i underläge. Vi var beredda att satsa på en socialistisk förändring av världen, som skulle göra världen rättvisare, det var arbetslösheten, sociala orättvisor, sådant som är riktiga argument också i dag! Titta på Kemijärvi och Bochum.

Det var det som motiverade mig, det fanns en realistisk väg framåt som stödde sig på det i och för sig ofullständiga revolutionsarbetet i Sovjet. Okej, dogmatismen fanns där, men det fanns ett klart maktperspektiv. Vi ville förändra samhället och det fanns litteratur om hur det kan gå till. Det borgerliga tänkandet fanns ju runt om oss hela tiden och jag upplevde inte diskussionerna som ointellektuella.

RITA: Världen var tudelad och man måste välja sida. Då man väl gjort det ifrågasatte man inte sina ideal. Nu efteråt kan man fråga om ens de som ledde rörelsen trodde på allt de sade. Jag tänkte alltid att det skulle bli en fredlig revolution, inte fanns det väl något annat inskrivet i våra planer?

STEFAN: Jag förstår inte alls talet om ”farans år” eller ”revolutionär situation” under 70-talet. DFFF:s ställning var ju så svag på 70-talet, trots att den var mycket starkare än Vänsterförbundets i dag, och socialdemokraterna var så antikommunistiska, att vi såg inga realistiska möjligheter att få till stånd någonting vettigt i en regering.

Detta var ju en av orsakerna till att vi motsatte oss regeringsengagemang. Om FKP hade varit enigt skulle vi opposition på sin höjd ha kunnat stoppa försämringarna av välfärden, som började på 70-talet och kanske också kunnat stoppa den avreglering av ekonomin som på 80-talet ledde till nyliberalism, recession och ökade inkomstklyftor. Jag har personligen inte deltagit i någon revolutionsromantik, vad jag kommer ihåg. Jag såg talet om revolution enbart som ett fenomen som Marx analyserade.

Revolution kan uppstå när som helst oberoende om man vill det eller inte. Jag såg aldrig revolution som något mål. Just nu pågår i Finland en häftig nyliberal revolution utan att skyddspolisen gör något för att förhindra en omstörtning av den rådande samhällsordningen. Inte för att jag kräver sådana insatser heller, men nog valde skyddspolisen sida under 70-talet. I våra program krävde vi förstatligande av banker, vilket skulle ha inneburit att inte bara bankernas förluster, utan även deras vinster skulle ha förstatligats.

Beträffande samhällelig kontroll över produktionsmedlen var strävan en så stark offentlig sektor att man kunde bedriva keynesiansk konjunkturpolitik. Detta skulle inte nödvändigtvis ha inneburit förstatligande av finteknologisk industri. Beslut enligt vår strävan kunde bara ha fattats om också socialdemokraterna och eventuellt andra partier hade signerat dem.

Taistoiterna ensamma kunde aldrig ha åstadkommit detta. Vi arbetade ju för DFFF:s och FKP:s program och inget i dem krävde en sovjetisk form av socialism. De konkreta kraven var något helt annat, och dem arbetade vi ju för.

I dag har vi en verklig fara i den pågående revolutionen mot välfärdssamhället. Kampen gäller nu att mobilisera mot privatisering av den offentliga serviceproduktionen.

Jag tar numera också avstånd från tesen om proletariats diktatur. Det är sorgligt hur så många länder så totalt missbrukat denna tes avsikter att förhindra en statskupp mot vänsterinriktad politik. En positiv sak med vår dåvarande ungdomsrörelse var att vi hade ett strängt förhållningssätt gentemot anarkistiska tendenser. Vi tolererade inte våld i någon form och var förvånansvärt disciplinerade. Demonstrationerna var mycket lugna.

Jag kommer ihåg att inkomspolitikerna kritiserades skarpt på ungdomstinget i Hangö redan i början på 70-talet. Vi ansåg, att den överför kontroversiella frågor till arbetsmarknadens kabinett, frågor som vänstern i normala fall skulle ha motsatt sig i riksdagen. Men om fackföreningsrörelsen godkände dem som kompromisser i en helhetslösning var det svårt för vänstern att motsätta sig ärendena i riksdagen. Vänsterns händer bands.

MIKA: Jag tror inte alls på farans år så sent, vi var ju en liten minoritet, inte var vi något stort hot mot någon annan i samhället, inte kan jag tänka mig att det skulle ha funnits någon fara för revolution i det finländska samhället på 70-talet. Å andra sidan ska vi komma ihåg att det

handlade om Sovjetunionens toppår som stormakt, kanske idkade man påtryckningar på Finland och taistoiterna fick ju mycket pengar av Moskva, kanske det hade en betydelse för hur politiken utformades. Inställningen var ju sådan att man måste välja sida och Sovjet var vår granne.

Vi talade verkligen sällan om hur det skulle bli i socialismen. Inte trodde vi på att det skulle ske i Finland och inte ville jag att det skulle gå illa för mina kapitalistläktingar. Och om vi inte trodde på att det skulle bli socialism, kan man ju fråga sig varför vi var med över huvud taget.

Mera trodde man väl på revolution i u-länderna och det hände ju en hel del som räknades som segrar.

”ANNA”: Jag gick inte omkring och tänkte på revolutionen. Jag arbetade med frågor som just då var aktuella i det finländska samhället. Jag hade fötterna på jorden. Visst läste jag om 1918 och satte jag mig in i den historiska materialismen men kopplingen mellan en kommande revolution och vardagen i Finland kändes inte aktuell. Och den blev ju heller aldrig aktuell.

LILI: Tänk på utvecklingen i samhället under de här åren. Det bara gick framåt för vänstern, vi hade maktlagen och vsb-paktens betydelse var enorm. Min tes är att jag skulle ha varit färdig att gå längre. Vi drog aldrig upp någon gräns för hur långt vi kunde tänka oss att gå i revolutionär riktning i vår rörelse. Det fanns en automatik. Det var ju inte så att vi kan ta ett steg men inte följande. Vi var en mycket massivare och viktigare rörelse än man i dag tror. Man försöker förringa men vi hade en stor betydelse. Ändå var jag själv innerst inne pacifist hela tiden.

Det fanns en reell fara, men vi var bara små knappar i det hela, det handlade om den internationella situationen, ända från Prag 1968 till Warszawa 1981, då Sovjetpansarvagnarna redan var på väg in men sedan stoppades när Jaruzelski tog över i Polen. Åren 1968-1981 var nog de facto fortfarande Farans år också i Finland.

Själv såg jag nejlikerevolutionen i Portugal som exemplet för hur vi skulle göra i Finland. Problemet var att här inte fanns några fascister, bara gamla, ganska hyggliga politiker.

Alla verkliga maktövertaganden är mer eller mindre våldsamma. Om situationen hade radikaliserats skulle det ha blivit blodigt. Men vi var ju pacifister och humana människor, vi arbetade för fred och polisen och armén förhöll sig väldigt avvaktande och välvilligt till oss – om man jämför med läget i dag då anarkisterna är ute på gatorna.

Vi blev kanske lurade och lurade oss själva. Fast mycket vi gjorde var bra för finländsk politik och bra för Finland. Vi hade hegemoniställning, ta bara fram valstatistik så ser du att kommunisterna och uttryckligen vi hade absolut majoritet på sina håll och på många industriorter var vi dominerande. Och ta Yle, till exempel. Det var en sådan samhällelig situation att det fanns stora klasskonflikter. Om vi inte hade makten så hade vi åtminstone initiativet. Det fanns ett ”maktvakuum” på sina håll som vi snabbt fyllde.

TITI: Jag upplevde hela tiden att vi som var taistoiter jobbade för Finland, att det sist och slutligen handlade om en fosterländsk rörelse med rötter i nationalismen på 1800-talet, trots pratet om internationalism. Visst tänkte jag att det kan bli något slags revolution och ju äldre jag blev desto mera rädd blev jag för den. Farmor hade dött under inbördeskriget och det var något hela familjen skulle leva med.

Jag var bara tvungen att tro att vår revolution skulle bli annorlunda, att den skulle bli en sammetsrevolution.

Jag tror inte på att det faktiskt var fara på färde längre under 70-talet. Vi överdrev nog vår egen betydelse. Finland var ett betydligt konservativare land än vi trodde.

KLAS: Då på 70- och 80-talet såg jag aldrig det som vi höll på med som en revolutionär situation, jag såg och ser fortfarande vägen till socialismen som en mycket längre kamp. Jag tror fortfarande på att Finland och alla andra länder kan bli socialistiska, jag ser samhällsutvecklingen som helt klar. Vi gjorde många fel, vi tolkade marxismen-leninismen fel och trodde för mycket på kollektivets betydelse. Subjektet har alltid varit viktigt, alla revolutioner har alltid skett med starka ledare. Kollektivet driver in samhället i en revolutionär situation, men det behövs en stark ledare, så har det alltid gått till, det kallas den subjektiva faktorns betydelse.

GUJA: Det är viktigt att komma ihåg vilken slags samhälle vi levde i på 70-talet. Vsb-pakten och Sovjetunionens ledande ställning hyllades överallt i samhället, det var en tråkig liturgi. Vi ansåg att det fanns tre progressiva krafter: det socialistiska systemet, arbetarklassen i de kapitalistiska länderna och befrielseströrelserna.

Under mitten av 70-talet blev flera länder socialistiska, det såg ut som att den historiska utvecklingen inte gick att hejda, utan att det handlade om en lagbundenhet, att kapitalism föder socialism i ett visst skede.

”LINA”: Jag tyckte inte att revolution passar i vårt land, men det kunde man inte säga, då skulle man ju ha varit reppare. Chefsideologerna var bra på att förklara nuläget men exakt hur de såg det framtida Finland fick man egentligen aldrig veta. Det diskuterades aldrig.

Det kändes problematiskt att tycka att socialpolitiken bara fanns till för att hålla arbetarna nöjda. Vi skulle inte ha små reformer för då skulle folk ju inte ha varit missnöjda. Det kommunistiska idealet med proletariats diktatur tyckte jag inte om.

BEN: Man måste kunna ta till sig den oroande tanken att varje människa i exceptionella lägen kan bli offer för gruppsyke och fanatism. I en revolutionär situation löper paranoian amok och människor kan av rädsla eller överdrivet nit göra saker som annars är dem väsensfrämmande. Revolution är sannerligen inget teparty. Den är ett liminellt tillstånd, en gråzon, en undantagsvärld där man gör gränsöverskridande handlingar. Och de gränser man över-skrider är inte sällan de som skyddar den andras integritet eller livsrum. Oroliga tider attraherar alltid allsköns sociopater, psykopater och halvkriminella element som ser sin chans att ta för sig. Det är rasistiskt att tro att nordiska blonda ungdomar är för civiliserade för egna varianter av angiveri, Polpotteri och kulturrevolution.

Om man tittar på olika typer av dokumentation från 60- och 70-talen levde nog tanken på en blodig revolution. Vi saxar ett stycke ur ett tal hållet på ett taistoitiskt kulturseminarium:

Under ledning av den internationella kommunismen utvecklas rörelsen för bestående fred och framsteg i världen till en massornas rörelse som förenar representanter för samtliga samhällsskikt. Jag kan hälsa detta möte från den nyss avslutade Östersjöländernas fredsvecka i Leningrad: ett för sin del talande bevis på den internationella fredsrelsens ständigt växande betydelse. Nästa konferens i samma tecken hålls för övrigt i Stockholm i maj nästa år.

Trots den här skisserade positiva utvecklingen i världen skall vi inte vända blicken bort från de stora problem som de revolutionära krafterna i världen fortfarande har att brottas med. Vi skall t.ex. inte tro att den klassiska frågan om våld i samband med övergången till socialismen skulle vara undanstökad i och med dagens paroll om fredlig ko-existens.

Våldet i en eller annan form är alltid med där man kämpar mot reaktionen. En härskande klass lämnar aldrig ifrån sig makten frivilligt. Redan det att man berövar den makten är våld, men hur mycket väpnat våld som behövs det avgör reaktionen. Låt mig ta det banala exemplet från Finland: det är Matti Virkkunen (fotnot) som avgör vilken grad och art av våld som behövs när Finland lämnar det kapitalistiska blocket för gott — om det nu är något block då längre. Det är Virkkunen som väljer vapen, det är han som skjuter först.

Det blodiga allvaret var inte alltid något som skulle infinna sig i framtiden. Minoritetskommunisternas tryckeri Kursiivi blev under slutet av 70-talet upprepade gånger utsatt för hot. Det kom hotelseuppringningar till redaktionen och hakkors målades på väggarna. 26.11.1977 anlades en mordbrand och en bomb hittades i Kursiivis källare. Händelserna polisanmälades. Bakom dåden stod nynazisternas självutnämnda riksledare Pekka Siitoin och några mer eller mindre sinnesförvirrade anhängare. De greps av polisen och efter en utdragen rättsprocess dömdes Siitoin till över fem års ovillkorligt fängelse. Samtidigt upplöste inrikesministeriet en rad nyfascistiska organisationer som Siitoin varit med om att grunda. Minoritetskommunisterna var ändå inte nöjda. ”Polisens planlöshet och rena rama slapphet i anslutning till Kursiivifallet visar att man i praktiken erbjuder möjligheter åt Siitoin & Co att än en gång gå till attack mot Kursiivi”, skriver Enhet 13.11.1978.

Några fler regelrätta attacker mot Kursiivi gjordes inte men en hatisk dikt, i vilken man hotar med att ”ormens näste ska förgöras med eld”, slängdes in genom tryckeriets brevlåda några månader senare. Dikten är undertecknad av ”De underjordiska skyddskårens centralkommitté”.

Små ringar i större cirklar. Den yttersta cirkeln var kampen mellan två samhällssystem. Då var alla medel tillåtna. Under den här tiden var Finland intressant för allehanda infiltratörer och spioner, internationella och nationella, stora och små. Enligt forskaren Kimmo Rentola visar skyddspolisens gamla protokoll hur man infiltrerade alla rörelser av intresse också på gräsrotsnivå. Finland balanserade på sin vsb-lina och sovjetfientliga personer sågs som en risk i Finland och dessa element skulle avslöjas. Vi märker att vi inte kan vara säkra på att alla personer vi mötte i en organisation på den tiden faktiskt var ärliga i sin verksamhet. Alla aktörer med självaktning såg till att hålla sig å jour med vad som hände i olika läger. Namnet Jaakko ”Jakke” Laakso dyker upp i olika sammanhang. Det sägs att han hjälpte olika politiska partier att skaffa sig sovjetiska kontakter, egna husryssar. Men det handlade inte bara om husryssar. Jakke tycktes ha sina kontakter överallt.

NICKE: Jakkes relationer till sovjetiska ambassaden var osakligt goda. Jag är övertygad om att man brände Matts Dumell för att varna Jakke. Jakke och jag hade ett mycket underligt förhållande, vi var fascinerade av varandra. Vi hade båda en massa saker mellan öronen och det fanns alltid en spänning mellan oss. Jakke var alltid mycket försiktig i förhållande till mig. Jag tror att han aldrig litade på mig och det gjorde han kanske rätt i.

SVANTE: Jakke konstaterade att jag var svenskspråkig och att jag har ett ”fint” efternamn: Ahlroth. Han ville ha upplysningar om de konstitutionella och tyckte att jag var en lämplig person att infiltrera mig i partiet. Jag skulle gå på möten, samla information och rapportera till honom. Jag tyckte att idén var så befängd att jag inte ens hade en tanke på att förverkliga planerna.

Här måste vi berätta att också vi blev utsatta för Jakke Laaksos värvningsförsök. Det gick till så att Svante berättade att Jakke hade ett väldigt hemligt och viktigt ärende till oss. Vi fick order att åka spårvagn till en privat adress där vi sedan träffade Jakke. Jakkes ärende var att han ville att vi skulle ge oss ut för att vara maoister. Vi skulle börja besöka maoisternas tillställningar och därefter skriva rapporter direkt till Jakke. Det kändes väldigt allvarligt och ödesmättat. Projektet var absolut hemligt och vi fick aldrig tala om det i telefon eller på offentliga platser. Om det gick bra skulle vi gå helt in i maoistlägret och skriva ut oss ur SOL. Som svikare och avfallingar skulle vi få utstå hån och förakt från våra gamla kamrater men belöningen skulle komma då Finland tagit steget in i socialismen. Då skulle vi få upprättelse och bli hjältar, förklarade Jakke.

Fastän man glömt mycket som hände för över trettio år sen kommer vi klart ihåg det här. Allvaret var så stort. Vi sade inte ett ord åt varandra i spårvagnen tillbaka. Men sedan funderade vi. Skulle vi kunna vägra? Det kändes svårt. Så mycket stod ju på spel för rörelsen

och vi kände oss tvungna att dra vårt strå till stacken. Så vi beslutade oss för att göra ett försök. Nästa gång maoisterna annonserade om en tillställning gick vi dit, vad vi minns var det på restaurangen i Kajsaniemi. Lokalen var fullsatt av ungdomar, betydligt mera bohemiska än de minoritetskommunister vi var vana vid. Maos bilder fanns uppsatta överallt, till och med på toaletten ovanför pappershållaren. På programmet stod också en sketch där man gjorde narr av Taisto Sinisalo. Han som spelade Sinisalo var iklädd en löjlig blå sportutrustning och joggade. Det var inte speciellt populärt att sköta om sin kropp på 70-talet. Vad som annars sades har vi bara vaga minnesbilder av. Det hölls tal och maoisternas huvudmotståndare var nog minoritetskommunisterna.

Vi skrev ett sammandrag av det hela som Jakke fick läsa. Allt skulle vara hemligt. Men så gick Jakke på ett allmänt seminarium upp i talarstolen och citerade förnöjt stora delar av rapporten! Det var fråga om direkta citat varvade med Jakkas egna hånfulla kommentarer. På seminariet satt personer vi hade sett på maoistfesten. Vi hade blivit riktigt ordentligt lurade och bestämde oss för att aldrig avslöja vårt ”spioneri” för någon och att aldrig göra om det.

Hela den här historien ökar den obehagliga känsla vi haft av att man utnyttjade folk som själva inte hade en aning om vad de höll på med. I det här skedet kände vi oss faktiskt som nyttiga idioter.

NICKE: Jag har inte vetat om det här, men jag är inte alls förvånad. För min egen del var en sådan här förfrågan ju omöjlig, jag var redan då stämplad i Svenskfinland.

LILI: Jakke Laakso hade som specialuppdrag att kämpa mot maoisterna. Jumalauta, de och revarna röktes ut ur vår rörelse, det fanns inte någon möjlighet att tänka annorlunda. Det fungerade som sekter fungerade. Jag hade vänner som var revare och maoister. Nog umgicks vi men det var ett ständigt kinande och vänskapen kunde inte fortsätta.

Maoisterna krävde speciell uppmärksamhet för att de var de enda på vänsterkanten som inte bugade för Sovjetunionen även om man bland majoritetskommunisterna blev allt mera intresserad av en reformistisk eurokommunism som inte tog efter det sovjetiska kommunistpartiet i allt. Minoriteten inom FKP hade därför ett särskilt gott öga också till SDP, eftersom det var på den socialdemokratiska vänsterflanken man trodde sig kunna hitta stöd. Mycket tyder på att taistoiterna infiltrerade SDP. Tapani Suominen har kommit fram till att FKP gav direkta order till några av sina medlemmar att ansluta sig till socialdemokratiska organisationer så att de den vägen skulle kunna locka folk till minoritetskommunisterna.

Jakke Laaksos tjänstvillighet när det gällde kontakter till östblocksländerna tog inte slut när det socialistiska systemet brakade samman. När DDR upphörde att existera stängdes ambassaden i Helsingfors. Inga mottagningar med klirrande kristallglas ordnades längre. Kristallglasen och annan festrekvisita måste bort och här gjorde Jakke ännu en insats för att hjälpa gamla kamrater.

Samtidigt som ambassaden tömdes kunde man se en bil stå parkerad utanför riksdagshuset. Vid bilen stod Jakke och en ambassadtjänsteman och sålde lådor med kristallglas för en billig penning. Politiker, riksdagstjänstemän och politiska reportrar försåg sig.

MAPPE: Jag köpte ett dussin vackra champagneglas. Äkta kristall, så det klirrar fint när man skålar. Med de här DDR-glasen har vi skålat för barnens studentmössor, för jämna år och andra speciella tillfällen. I dag finns nio glas kvar.

Senare lär skyddspolisen ha varit intresserad av Jaakko Laaksos goda kontakter till DDR och KGB. Tidningen Apu skriver 28.5.2009 att Skyddspolisen bett om uppgifter om Laakso av de tyska myndigheterna. Tidningen antyder att det finns misstankar om att Laakso skulle dölja sig bakom kodnamnet Mantel. Mantel sysslade med grovt spioneri och gav vidare uppgifter om bland annat de finländska maoisterna, om eurokommunisterna i Finland och om SDP:s utrikespolitik, enligt Apu.

Kimmo Rentola skriver i sin färska historik om Skyddspolisen att det i själva verket redan på 70-talet fanns en tjock mapp om Laaksos förehavanden. Enligt Rentola var Laakso en av KGB:s aktivaste värvare.

Mötet med socialismen

Äntligen har vi skakat av oss de andra i den finska turistgruppen. Dem som bara vill höra guiden berätta om tsartidens glans. Vi tar metron ut från Leningrads centrum och stiger av efter några stationer. Nu ska vi minsann träffa Äkta Sovjetmedborgare. Vi hittar något som ser ut som en pub och kliver in. I halvdunklet ser vi några personer som tittar misstroget på oss. Vi hinner inte försöka ta kontakt med representanterna för den ledande socialistiska staten förrän en äldre kvinna med sopkvast i handen kliver fram och ställer sig framför oss. Med hög röst säger hon något som inte låter vänligt och hötter med kvasten. Vi säger "kofje" med frågande röst men det leder bara till att hon allt ivrigare viftar med kvasten och helt handgripligt sopar ut oss. Väl ute på gatan har vi svårt att se på varandra. Så här skulle det ju inte vara då vi möter socialismen. Men vi säger ingenting.

Historierna om taistoiternas möte med realsocialismen är som historier om obesvarad kärlek. Man brann av en romantisk glöd men kom helt aningslösa in i en helt annan kultur och i länder med ett totalitärt system. Vårt första möte med socialismen var tanten med kvasten. Vi förstår fortfarande inte varför tanten var så ilsken, men på senare resor märkte vi ju att det snarare var regel än undantag att man blev ovänligt bemött om man klev in någonstans utan officiell överrock. På den första resan hittade vi sedan ett par Leningradbor i vår egen ålder som kunde lite engelska. Med dem kunde vi kommunicera men vi hade ingenting gemensamt. Vi försökte förklara hur imponerade vi var av metrostationerna med konstverk i stället för Coca Colareklam och de ville bara tala om amerikansk rock.

Vi märkte att vanliga människor ofta var rädda för öppen kontakt med utlänningar. De enda sovjetmedborgare som närmade sig utlänningar var svartabörshandlare. Ungdomar som kom till det stora socialistiska mönsterlandet fulla av entusiasm blev bekymrade – varför var vanligt folk så skygga och ointresserade?

Vi var också indignerade över den finska guiden som envisades med att benämna alla orter vi åkte igenom i det Karelen som Finland var tvunget att lämna efter kriget med de ursprungliga finska namnen. Först därefter nämnde guiden i förbifarten dagens ryska namn.

Ingen annanstans var russifieringen lika genomgående som bland minoritetskommunisterna i Finland. Tron var som gjuten i sovjetisk betong, men den prövades definitivt hårt då man besökte realsocialismen.

Ett effektivt och ofta använt sätt för finländare att klara sig under resor till drömlandet var att helt enkelt supa sig redlöst berusad så snabbt som möjligt. När det målet var uppnått var en fortsatt tillgång till drycker det enda man behövde bekymra sig över. Och här var standarden garanterad ända till de magra åren då Michail Gorbatsjov hittade på något så oryskt som att begränsa vorkonsumtionen.

Ett annat sätt att klara av resorna var att slå dövörat till om det egna samvetet började envisas. Tudelningen av världen var så skarp att alla brister i socialismen kunde ses som den kapitalistiska världens propaganda. Det fanns två system att välja mellan och taistoiterna valde socialismen. I den världen var det antingen eller, man var för eller mot Sovjetunionen.

En annan värld öppnade sig för dem som reste som medlemmar i en officiell delegation. De togs emot som furstar av det officiella Sovjetunionen. Allsköns delegationer av finna ungdomsförbundare välkomnades som efterlängtade statsgäster med svällande röda banderoller, folkdräktsklädda undersköna kvinnor och kolonner av svarta bilar som körde de utländska gästerna i svindlande hastighet från punkt a till punkt b. Framme vid någon punkt skulle det hållas tal och tacktal, skålas och glädjas åt socialismens senaste landvinningar. Tolken var

ofta pålitlig och kunde ramsan om vänskap mellan folken och sådant som skulle sägas i tacktalet utantill. Det var alltså inte så noga med att förbereda sig för tacktalet, tog den finländske gästen miste på till exempel orten man befann sig på korrigerades felet snabbt och effektivt av tolken. Så var alla glada och nöjda och festen kunde fortsätta i det välregisserade skådespelet.

Och det var ju ingalunda bara vänsterfolk som besökte socialismen, vänskapen med Sovjetunionen var helig för hela det officiella Finland. Dåvarande SU-aktivisten Björn Månsson minns hur man tvingades lyssna till långgrandiga tal om hur många ton stål som använts för att bygga järnväg i Sibirien, hur många biografer Leningrad har och så vidare och så vidare.

BJÖRN: Det var typiskt för planekonomin att berätta om sin storhet och sina landvinningar i absoluta tal. Så och så mycket av något, men då jag kom hem räknade jag om det stora antalet biografer i Moskva till relativa tal och det visade sig att Helsingfors hade många fler biografer per invånare.

Jag deltog också i ett vänskapsläger i Moldavien. Som representant för lilla SU kom jag att dela stuga med minoritetskommunisten och nuvarande ordföranden för Finlands kommunistiska parti, Yrjö Hakanen.

Alla större partier hade fler delegater som kunde dela rum och så blev det sen vi två som parades ihop. Där satt vi i vår lilla stuga. Vi hälsar fortfarande då vi ses.

Men visst blev jag effektivt vaccinerad mot eventuella socialistiska sympatier under de här resorna. Jag lyckades nog åstadkomma en hel del huvudbry för de disciplinerade guiderna, bland annat genom att oskyldigt fråga var skyddskåpan finns då värdarna presenterade en miniatyr av den säkra sovjetiska kärnkraften, som ju var riskfri eftersom den var ägd av folket.

Nå, inte fanns där någon skyddskåpa och inte hade Tjernobyl heller någon, fick vi veta flera år senare.

Lärarna i Soc & kom gjorde sitt bästa för att vaccinera studenterna mot kommunismen. Ulla-Stina Westman var en aktiv Estlandsvän men vi undanbad oss hennes historia om det ockuperade Baltikum för det passade ju inte alls ihop med den sovjetpropaganda som vi matades med. Ralf

Friberg tog med sina elever på en resa österut. Men hur lärarna än ansträngde sig visade det sig att taistoiterna bland journalistikstuderandena var immuna mot vaccinet.

Det var besvärligt när människorna inte förstod hur bra de hade det i det socialistiska samhället. Inte ens fast man räknade upp arbetslöshet, bostadsbrist och annan misär i väst bet det på gänget. Efteråt har många skämts jättemycket då man så självklart reste omkring försedd med västkläder och ouppnåelig lyx som deodorant och kosmetika i rikliga mängder. Om någon frågade om vi kunde sända paket åt dem förstod vi inte alls vad man skulle med västsaker till i socialismen.

Och det kändes onekligen märkligt att de flesta människor man kom i kontakt med visade sig vara oliktänkande, till exempel en fotograf och hans fru i Warszawa. De utländska gästerna fick bo alldeles gratis på deras vind i ett tydligt hemligt rum fullt av avantgardistiska konstfoton. Adressen fick inte yppas för någon.

Stämningen blev väldigt tryckt då värdparet sen förstod att vi från väst var socialister medan de som bodde i socialismen var utsatta för avlyssning och censur.

BEN: Mitt första möte med socialismen var på en klassresa 1977. Det var oerhört jobbigt. Jag fick försvara allt hela tiden. Till slut började reseledaren nästan tycka synd om mig.

Samtidigt finns det något jag gillar i armodets estetik, att det inte är så propert hela tiden. Och

om basförnödenheterna ska räcka åt alla måste det kanske vara litet fattigt jämfört med vår västliga standard.

Senare åkte vi ett gäng VDU:are i två Kleinbussar på en fjorton dagars resa till socialismen. Färden gick till Leningrad, Kaliningrad, Novgorod och Moskva. Inställningen var den att jag är kommunist och de är kommunister. Vi är *the good guys*, vi kommer överens.

Men de hade sina rigida system för att försvara socialismen. Vi var ju registrerade vid gränsen och man hade full kontroll över hur vi rörde oss. Med jämna mellanrum vid vägen fanns vaktkurar byggda på stolpar. Då vi kom rusade de fram med kikare och ett par gånger körde motorcykelpolis efter oss. De räknade hur många vi var.

Själva var vi fullfjädrade propagandamaskiner. Vi hade svar på allt. Såg vi något fel så var det fel på individen, inte på systemet.

Överallt i Sovjet såg vi fredstemat, ändå satsade det landet mest i världen på sin militärbudget. Freden var väldigt viktig som propagandainstrument. Propagandan gick hem för jag upplevde nog då att det fanns en verklig fredssträvan där. Många icke troende ansåg detta som en av de största bluffarna.

Folk sade alltid att det var så omänskligt trist i Sovjetunionen. Att folk var glåmiga och att man inte såg någon äkta glädje. Då svarade jag alltid: "Ni vill se det så, ni är inte objektiva."

I dag tänker jag att om man tar ifrån människorna den andliga dimensionen så tar man från dem möjligheterna till det inre ljuset, hoppet. Vi behöver egna luftslott, i socialismen hade partiet exproprierat det. Att producera en så och så stor mängd stål eller ett visst antal ton bröd ger inte människor ljus i blicken.

"LINA": Det fanns en bok med tusen frågor om Sovjetunionen. Det var som en bibel. Man kunde slå upp där om någon kritiserade socialismen. Fast jag minns nog att det inte fanns så mycket i butikerna när jag interrailade i Ungern. Å andra sidan kan man jämföra den socialistiska tiden med hur det är i dag med gatubarn och brottslighet. Också en och annan borgare säger i dag att då hade de åtminstone arbete och mat.

RITA: Det som stör mig mycket nu efteråt är den idealiserade bilden man gav av realsocialismen och hur kritiklöst jag förhöll mig till propagandan. Själv hade jag inte råd att resa, men följde med intresse med olika berättelser av människor som besökte Sovjetunionen. Det ordnades vänskapsträffar där ungdomar från Sovjetunionen uppträdde och vi kunde diskutera med dem. Det kan ha varit i samband med dem eller så separat som människor från rörelsen berättade om sina resor. Jag minns ett akademiskt par som var fascinerade av olika sorters busshållplatser och visade diabilder av dem. Jag var mera intresserad av de samhälleliga förhållandena och hur vanligt folk levde. Man trodde och ville tro på den propaganda som serverades. På något sätt accepterade man det att sovjetmedborgarna inte fick resa fritt eftersom man trodde att de levde i ett jämlikt samhälle där alla hade rätt till mat, bostad och arbete.

Aningslöshet var en bra egenskap att ha då man färdades i socialismen. Flickorna från Åbo som liftade till Dubrovnik 1971 kände en stor tillförsikt. En av dem var "Pia", andra årets sociologistuderande. Hon var aktiv minoritetskommunist och då hon åkte ut på sommarresa var det klart att västmetropolerna ratades, det var socialismen som gällde.

"PIA": Vi visste att vi var i trygga händer, i socialismen kunde ju inget ont hända oss. Men redan i Tjeckoslovakien var vi tvungna att läxa upp en kille riktigt ordentligt då han uppträdde sliskigt. Här kommer vi från det dekadenta väst och han missbrukar sin ställning som medborgare i ett socialistiskt land så att unga studentskor blir helt desillusionerade! Han blev så till sig att han bjöd oss på middag.

En ung man bjöd oss hem till sin mamma i Zagreb. Där bodde vi i tre dagar medan kvinnan steg upp klockan fem varje morgon för att gå till fabriken. Vi åt och drack och mådde bra utan

samvetsbetänkligheter i tre dagar. På den fjärde dagens morgon väckte hon oss klockan fem för att ge oss en avskedssup i Slivovits ”för att vi skulle orka med resan”. Där satt vi och såg henne gå i sin urblekta klänning med huvudduk och nedgångna skor och förstod att vi eventuellt borde ge oss av.

I Prag ville vi tala med folk om Pragvåren 1968. Men de som talade med oss sade fel hela tiden, de bara talade om hjältarna som kastade sig framför de sovjetiska tanken. Själva trängde vi undan de obehagliga tankar som föddes.

Också för ”Gun”, som studerade i Åbo på sjuttioalet, var det självklart att besöka de socialistiska länderna, att få ett litet avbrott från det tunga livet under kapitalismens ok. Men det blev onekligen litet betungande att försöka hitta fördelarna med socialismen.

”GUN”: Jag minns speciellt ett kafé i Gdansk 1975. Gamla stan var väldigt vacker och vi hittade ett kafé med enorma bullar. Det var väldigt skönt att se, att man åtminstone hade stora bullar i socialismen. Men sen gick jag på toaletten och det skithuset glömmar jag aldrig, något värre har jag aldrig sett.

Då jag och min kompis reste österut var jag förvånad över att vi inte fick några vänner. Vi kunde inte förstå att de vi mötte ville ha jeans, fast vi själva var klädda i sådana. Det var underens värdighet att ens diskutera med sådant folk.

Allt blev bara som yta, man fick inte någon inblick i länderna. De människor som vi talade med gav oss uppfattningen att de socialistiska länderna var fulla av kverulanter. De åt massor av kött samtidigt som de klagade över att det inte fanns något kött. Då de ungdomar vi träffat i öst kom till Åbo på besök tog de bilder av köttet där.

Men vi var som från olika planeter och bekantskapen blev artig. Vi hyllade deras system och de skällde ut det. Vi kunde helt enkelt inte mötas. Jag kommer ännu ihåg att det bekymrade mig varför jag inte kunde bli vän med dem.

Bara i DDR lärde jag känna en flicka som jag haft kontakt med under alla år.

Vi konstaterade att det var synd att hon inte kunde komma och besöka mig i Finland men det var nu bara så. Och Berlinmuren var ett måste, den fanns för att skydda DDR och allt det goda man byggt upp. Jag minns att vi bodde i en lägenhet med utsikt över muren, man konstaterade bara att där är den och skyddar folket mot den onda kapitalismen. Nu efteråt undrar jag om jag trodde på de där historierna.

Jag såg aldrig någon nöd i DDR. De som inte var i politisk opposition tror jag hade det ganska bra, det var ett modernt samhälle men inte inriktat på konsumtion.

Min bekant bodde på Marzener Promenade, en gata med höga fula hus, först efteråt har jag hört att det var ett område för speciellt privilegierade DDR-medborgare.

En gång bjöd min väninnas mamma in mig till ett kvinnomöte i kvarteret där de bodde. Det var internationella kvinnodagen och jag, ”Genosse aus Finnland”, skulle hålla ett litet föredrag om kvinnans ställning i mitt hemland. Antagligen hittade jag på något dystert om arbetslöshet och våld.

Jag har inte ett enda minne av vad jag sade.

Jag kommer ihåg att jag njöt av att det inte fanns reklam någonstans, en enda neonskylt har jag sett i DDR. Det var mitt i natten i ösregn som vi kom fram till Dresden och inte hade något nattkvarter. Vi stod mitt på stadens öde torg. Det enda ljus vi såg var en neonskylt:

”Dresden grusst seine Gäste!”

De människor vi träffade via min bekant var otroligt lojala mot DDR. Senare efter murens fall längtade de tillbaka till det gamla. Folk var vänligare förr, tyckte de. Jag fick uppfattningen att de gärna skulle ha velat vrida utvecklingen tillbaka.

Då jag träffade min bekant efter att muren fallit märkte jag en viss förvirring, hon sade bland annat att det är jätte-jobbigt att handla. ”Då jag går in i butiken vet jag inte vad jag ska köpa”, sade hon. Utbudet var plötsligt enormt och hon hade ju haft allt hon behövde för sitt liv.

MILDA: Ett kapitel för sig var ändå alla officiella resor till socialismen. Som politisk journalist för Vasabladet har jag gjort en minnesvärd resa. Det var statsminister Kalevi Sorsas statsbesök. Målet för resan var Irkutsk i Sibirien. Jag minns att vi mellanlandade i någon liten håla mitt på taigan.

Den finska delegationen steg ut ur planet i den eviga tjälens land och möttes av undersköna flickor i folkdräkt. De trädde kransar av levande blommor över våra huvuden och önskade oss välkomna.

Den lilla stationsbyggnaden pryddes av en enorm röd banderoll: ”Tervetuloa arvoisa Suomen pääministeri Kalevi Sorsa.”

Sedan skjutsades vi i en buss till en enorm bankett. Bordet som delade upp rummet dignade under allehanda läckerheter. På den ena sidan stod finländarna, på den andra sovjetmedborgare.

Naiv som jag var tyckte jag att detta var galet: varför kan man inte umgås? Så jag rundade bordet och sade första bästa fras jag kunde på ryska åt en grupp sovjetmedborgare, det var väl något om vänskap, *druzjba*. De stelnade till och alla från den finska sidan stirrade på mig. Så jag återvände snabbt till rätt sida, den stora vänskapen mellan folken gällde bara för de officiella kommunikéerna.

Den mest bisarra upplevelsen för mig var provturen på legendariska Bam, järnvägen som byggdes i Sibirien. Landskapet var jungfruligt och underskönt. Vi åkte längs med ett banavsnitt som inte var helt klar ännu. Nån höjdare från järnvägsbygget höll ett långt föredrag för oss journalister och berättade om hur många ton stål och hur många miljoner spikar som gått åt till detta projekt för arbetets hjältar.

Vi orkade bara inte bry oss. Inte skulle vi ju ha kunnat rapportera hem om detta. Hur skulle man ha tacklat det? Allt vi fick höra var ju bara propaganda fastän bygget förstås var jätteimponerande.

Mitt ute i ingenmansland hade man byggt upp små byar, säkert för arbetarna. Det var grå skjul i en klunga. Men tåget stannade vid en ”by” och de högt ärade gästerna steg ut. Som vanligt råddade jag litet på egna vägar och hann i lugn och ro studera ”byns” butik och dess antagligen verkliga sortiment: stora säckar fulla av strimlade och torkade kålrötter och morötter.

Men så kom Kalevi Sorsa och de sovjetiska värdarna med följe. Stora strålkastare tändes mot butikens fond. Och där ståtade en disk proppfull av färskt kött och färska grönsaker, som ett altare med det finaste socialismen kunde bjuda. Och då befann vi oss i den eviga tjälens land, Sibirien. Precis som i Lenins mausoleum stannade ingen upp utan följet leddes förbi den upplysta disken och ut igen. Vid det här laget hade nån politruk schasat in mig i ledet så jag såg aldrig om strålkastarna släcktes och köttet fördes bort.

En liknande upplevelse av iscensättning hade jag i ett kloster utanför Moskva. Jag råkade gå litet för mig själv i klostret och kom in i en kyrka där präster och församling var samlade. Men allt var dödstyst och stilla, som om personerna varit avstängda. På ett givet tecken knäppte man på; den ortodoxa gudstjänsten startade sekunderna innan dörren öppnades. Rökelsekar svängdes och röster mässade medan den gästande delegationen försynt gick genom rummet, rädd att störa.

MAPPE: Jag minns bra en av mina första resor som journalist till Sovjetunionen. På flygfältet i Moskva var det fruktansvärt bråttom med formaliteterna och väl framme på hotellet märkte jag att plånboken var borta. Jag förklarade vad som hänt för vår sovjetiska

kontaktperson. Sedan bar det av till Kreml med resten av gruppen. President Mauno Koivisto höll en kort briefing för de finländska journalisterna efter sina samtal med ledarna i Kreml och jag höll nästan på att glömma bort den försvunna plånboken när jag försökte få ihop något som liknande ett nyhetsinslag om det hela. Till all lycka fanns det ju alltid journalistkolleger som ville visa hur bevandrade de var i kremlologi som förklarade vilka ord och kommatecken som var viktiga. När jag efter den långa arbetsdagen kom tillbaka till hotellet låg min plånbok på nattduksbordet. Jag tror inte att någonting motsvarande skulle vara möjligt i dag.

Hörde man till *delegatsij* var det inget fel på gästfriheten i Sovjetunionen. Man kunde bli serverad pepparvodka ur dricksglas. Glasen fylldes ständigt på. På en resa var jag höggravid men det spelade ingen roll. Drack man inte ur rynkade värdarna ogillande på ögonbrynen. Jag minns hur jag diskret hällde vodkan i en blomkruka.

På en resa till Uzbekistan bodde vi journalister på ett strykfullt hotell som hade något så lyxigt som en simbassäng på gården. I bassängen fick givetvis inga lokalinvånare plaska, men vi utnyttjade glatt möjligheten. Det var nämligen stekhet ute. När vi skulle åka vidare lämnade jag ett par trasiga och smutsiga strumpbyxor efter mig i papperskorgen på hotellrummet. Vi satt redan i bussen när hotellstäderskan kom springande med ett prydligt paket. I paketet fanns mina trasiga strumpbyxor. Jag tackade vänligt och lämnade sedan paketet kvar i bussen.

Men mötet med socialismen skedde också på hemmaplan. Man vurmade för det ryska. På väggarna hade man sovjetiska propagandaaffischer köpta på Punanurkka, butiken i nedersta våningen i Koittos hus och man klädde sig i stor-blommiga ryska sjalar och bolsjevikstövlar. Det var gott och väl, men när man med sitt eget exempel skulle övertyga världen om att socialismen kunde producera minst lika goda konsumtionsartiklar som västvärlden var det inte alltid lika lätt. Ladabilarna var ett av socialismens mest lyckade svar på kapitalismens överflöd. Bilen som man började tillverka 1970 var stabil och lämplig för svåra förhållanden. I många byar i Finland där vänstern var stark kunde Lada vara det populäraste bilmärket. Och Ladan passade bra in i vårt arktiska klimat. Värre gick det med försöket att lansera en socialistisk variant av växelcyklar. Tävlingscykeln Svalan var tungtrampad och rostade lätt. De som skaffade cykeln kunde inte medge bristerna, den var ju sovjetisk. Det var bara att värma tevatten i den sovjetiska samovaren och dricka några extra glas chai ur ryska teglas och kanske bjuda någon kamrat på ångande borsjtjsoppa.

I Ben Sandviks pjäs diskuterar Jerker och den betydligt yngre Minerva just detta:

MINERVA: Så allt ryskt var jättetoppen bra då, och allt rött också?

JERKER: Givetvis! Vi fullkomligt impregnerade oss invändigt med rödbetsoppa. Sen smög vi omkring i borgarkvarteren på vintrarna och skrev CCCP i snödrivorna med fluorescerande rött piss. Borgarna darrade.

6. Facit

Ett par år är vi och våra kamrater upptagna så gott som dygnet runt. Sitter på möten, håller studiecirkel, målar plakat och banderoller, säljer tidningar, sitter på möten, stencilerar tidningar nattetid, lintsar från föreläsningar, dricker svart kaffe, sitter på möten, går på öl på Kaivopiha, sitter på möten, skriver pamfletter ... Många vittnar om ett ekorrhjul av aktiviteter som bara rullar på och inte ger tid för att stanna upp och tänka efter. De korta stunder man är hemma ringer telefonen och någon ger order om att dela ut Tiedonantaja eller delta i något seminarium. Omvärlden lever sitt eget liv, men vi vet inte så mycket om punkrock och feminism. Vi hänger upp socialrealistiska affischer av muskulösa sovjetiska arbetets hjältar eller Lenin i helfigur på väggen. Ett vagt obehag för det blodiga revolutionsarvet finns och därför väljer vi gärna bilder av de lyckligt dansande sovjetfolken arm i arm med texten Miru mir, fred på jorden, på våra väggar i studentlyorna.

Men efter bara några år, i slutet av sjuttioalet, börjar folk falla ifrån. Orsakerna varierar. En del riktar alltmer sin aktivitet mot det mindre kontroversiella internationella fredsarbetet, andra bildar familj, börjar arbeta och slutar utan större dramatik med politiken. Många får helt enkelt hjärtligt nog av det hela. Uppfattningarna om "de galna åren" varierar mycket.

För någon har rörelsen hunnit bli ett liv och ett arbete, de fortsätter ända till det bittra slutet: FKP:s upplösning och Sovjetunionens fall. Då vaknar de förvirrade upp till en helt ny värld där alla dörrar är stängda och socialistisk rekvisita, medaljer och uniformsmössor säljs som kuriosa på loppmarknader runt om i världen. Ingen ville veta av en övervintrad kommunist då socialismen fallit.

En annan står fast vid sin tro på att det lönar sig att arbeta för ett jämlikt samhälle och skriver in sig i något annat parti. Men ingen talar mera om revolution.

Känslorna är motstridiga och uppfattningen att de aktiva taistoiterna var en del av en massrörelse var definitivt en chimär. Vi finlandssvenska taistoiter var inte speciellt många, bara mellan tusen och tvåtusen fanns det i den minoritetskommunistiska rörelsen.

Nu, cirka trettio år senare har de som hatade oss mest på 70-talet börjat ropa på avbön och sanningskommission. Lukten av skam känns i näsborrarna, uppgörelsens tid är inne och många är livrädda för att avslöjas, för att arbetskompisarna ska få reda på vad man pysslat med i ungdomen. Andra har gjort avbön eller valt en helt annan livsstil, flyttat ut till landet och har ingenting med politik att göra. Flera av dem som var mest aktiva och hängivna har farit illa. Utbrändhet och psykosomatiska sjukdomar är en del av den posttraumatiska stressen.

För oss har det varit en gripande upplevelse att återse så många av våra gamla kamrater. Ingen har vägrat att träffa oss fastän alla inte velat träda fram med namn. För flera har mötet med oss varit första gången de talat om åren under 70-talet. Och visst finns det fortfarande kvar en trotsig vilja att se 70-talet i ett skimrande rött ljus, det är tufft att ha varit revolutionär, visst var festerna roliga och varför gör ingen något i dag trots alla orättvisor!

Diskussionen om vad som varit startade medan rörelsen ännu existerade. I ett av de sista numren av Enhet (nr 21, 26.5.1988) skriver Glenn Nylund i sin ledare med rubriken "Farväl 70-tal" att sjuttioalet var en härlig tid som präglades av framtidstro och optimism. "Tron på möjligheten att förändra världen, krossa imperialismen och kapitalismen inom nära framtid var gränslös. Det var roligt och smakade liv." Nylund anser inte att det var en bortkastad tid, det ledde ju till att tiotusentals människor utvecklade en förmåga till kritiskt tänkande. Att det sedan gick snett skyller han på partimajoriteten som lät de möjligheter som då fanns gå förlorade för att "regeringsuppdragen och en plats i solen i det borgerliga Finland lockade

mer”. Enligt Nylunds analys ledde det här till att de passiva lämnade rörelsen. Det var alltså inte de enskilda medlemmarnas fel, utan ”det var ett kollektivt problem”.

Och visst stod taistoiterna för mycket av det som ännu i dag är det goda i världen. Kort sagt: man var den aktivaste gruppen i samhället. I Ben Sandviks pjäs diskuteras just detta.

JERKER: Trots att det stora projektet revolution gick åt pipan, brukar jag trösta mig med att vi i varje fall var med om att påverka världshistorien, i många fall i en bättre riktning.

TOM: Som köpet av sovjetisk kärnkraft?

JERKER: Tja, Mandela frigavs och blev president i Sydafrika. Vem var det som stod i kylan och snålblåsten. som uthärdade Katri Helenas julsångstortyr och samlade in pengar till ANC utanför varuhusen varje jullov? Som medvetandegjorde folk om Mandela och hans kamp? Jo, det var vi. Vem limmade bojkottaror på sydafrikansk frukt? Inte utan en viss stolthet brukar jag tänka att vi var med och drog ett strå till den stack från vilken Mandela kunde ta klivet till maktens tinnar. (Roy nickar instämmande till allt positivt som Jerker lyfter fram.)

GUJA: Ångrar och skäms? Det har förekommit så mycket banalt snack om rörelsen som känns oärligt. Jag känner revanschstämning: Kom ihåg sammanhangen! Tiden var svartvit. Och vi var så unga, inte trodde vi att Urho Kekkonen någonsin skulle dö, han hade varit president hela mitt liv.

Estland, lite tråkigt var det ju världen var tudelad. Man var så himla tvärsäker, visste att vi hade de vises sten. Det fanns ingen diskussionsmån.

Jag har hört att folk blivit psykiskt pressade, speciellt de som blev kvar i rörelsen. För dem var det som om livet skulle ha stannat upp då allt tog slut. De hade oturen att komma med fel tid. Vi, i min generation, var tillräckligt unga för att kunna omorientera oss.

Nu vet mina barn knappt vad socialism är och min man, som är litet yngre än jag, sa en gång vid frukostbordet: ”Vad var egentligen det där Vietnamkriget?”

Vi fick så på käften så vi var tvungna att göra rent hus hos oss själva. Börja på nytt. Jag har inte velat vara någon organisationsgangster hemma, jag har kanske lämnat barnen för mycket i fred för mina värderingar.

Nu anser jag att vi har fått krypa tillräckligt. Jag har fortfarande stor respekt för personer som Nicke.

Under de senaste åren har jag röstat på SFP och funderat på att bli medlem. För jag tänker som jag tänkte då på 70-talet: vill man bara kverulera i ett hörn eller vill man finnas med och göra en insats. Lenin sade ju: Vi kan inte välja att göra revolution med de människor som vi önskar, utan vi gör revolution med de människor vi har.

Det är en onödig lyx att var så fin i kanterna, samvetsöm, frökenmässig att man inte kan engagera sig i en rörelse om där finns någon detalj man inte gillar. En till intet förpliktande humanism är egentligen feghet.

NICKE: På våra egna goda och dåliga idéer levde vi. Så länge man inte försökte styra oss i någon riktning fanns det utrymme för spontanitet, för misstag, för dubier. Det som hände var att ju hårdare kampen inom partiet blev, desto hårdare blev styrningen från bakgrunden. Jag minns ett av mötena i Markus Kainulainens rum. Juhani Ruotsalo säger ”on päätetty että puheenjohtajaksi valitaan”. Det var inför SOL:s kongress och han berättade alltså att man redan hade bestämt vem som skulle väljas. Jag har diskuterat det här med en som var med. Han menade att en sak retar honom och det var att han inte steg upp då och sade: Var har det här beslutet fattats?

Yrjö Hakanen valdes till ordförande för SOL och sedan gick det som det gick. Ju mer bakgrundsstyrt det blev desto mer kasperdockor blev människorna i rörelsen och i längden vill

ingen vara marionett. Mina dubier väcktes under tiden i partiskolan i Moskva. Jag kom hem därifrån 1977 med en känsla av att nu är det någonting som är fel. Men jag var inte särskilt bra på att förstå vad som inte var rätt. Många upplevde säkert att felet fanns i en själv, inte i rörelsen. Det uppstod en underlig lojalitet, att nu är det jag som inte har förstått någonting och att rörelsen ändå har rätt. Småningom ebbade energin ändå ut. Efter 1977, under de tre sista åren jag stod ut på Enhet, bestod det mesta av att föra en diskussion om vad man inte fick säga. Det var ju fullständigt ”från Persien”! Det ledde till att jag på hösten gick upp till Urho Jokinen och sade upp mig från Enhet. Därefter började vi i Esbo bygga upp det som kallades den tredje linjen.

STURE: Många gånger i Helsingfors tänkte jag att är marxismen-leninismen faktiskt en vetenskaplig världsåskådning för de här människorna? För mig var det något jag lärt mig i min familj, inte en teoretisk slogan utan en sammanfattning. Men jag såg mig nog om och tänkte att vad satan skulle hända om de här tog över makten. Skulle de skapa kaos eller skulle det faktiskt bli något vettigt? För mig var prioriteringen inte att göra något för min egen del utan att via partiet kunna påverka en samhällsutveckling. Partiet var den enda kraft i samhället man kunde jobba med.

Kanske andra använder ordet skicklig om mig. Jag säger inte emot men jag upplevde mig aldrig som skicklig taktiker, snarare som en jätteenvis strateg. Jag ville väldigt systematiskt bygga upp något som skulle fungera bättre, något som fundamentalt är väsentligt om fem år. Samma sak håller jag på med i dag inom affärsvärlden. Det handlar inte om de snabba och enkla lösningarna utan om viljan och orken att envist vara fokuserad och att åstadkomma något bättre. På samma sätt såg jag den vetenskapliga världsåskådningen marxismen-leninismen. Den skulle ge oss möjlighet att se jättemycket mera än bara kampen för lönepåslag, fysik, kemi, biologi; vi skulle förstå allt.

Då man frågar om jag trodde på en revolution är det lite som att sätta en katolik i biktstolen och fråga tror du på Gud eller tror du på Gud. Jo, en revolution i andlig bemärkelse och säkert också i fysisk. Men det är inte någon mening med en revolution om den inte kan föra med sig något nytt, något bättre och intressantare.

Vi kommer närmare den här frågan om vi inte fokuserar på vad någon sagt i ett speciellt ögonblick. Om vi faktiskt kan inse något nytt, som då människan ser upp mot himlen och ser att stjärnorna rör sig. I 2 000 år var detta självklart innan vi insåg att det var just tvärtom.

Nu frågar vi oss varför vi inte kritiserade Sovjetunionen. Människan har en egenskap som visar att vi kommer från aporna. Om det är helt ok i den egna gruppen att till exempel skrapa sig i nacken förlåter och godkänner du det beteendet. Men händer samma sak i den andra gruppen kan man attackera. Förhållandet mellan majoritet och minoritet och vår syn på Sovjetunionen har ingenting att göra med parti utan med att vi kommer från aporna, vi accepterar det beteende vår egen grupp har och fördömer den andra gruppen.

Utvecklingen i Sovjetunionen blev nog ett stort dilemma. Trots uppenbara brister och apliknelsen, att man försvarar dem som hör till ens egen grupp, så representerade Sovjet en avancerad ekonomi, aldrig tidigare hade man åstadkommit så mycket med så litet arbete. Folk kunde ta det lugnt, det var ingen stress. Man kunde leva och man hade mat. Sovjet var ett historiskt experiment som var värt att försvara och vi såg trots svårigheter tecken på att mänskligheten gick ett steg vidare. Det handlar om vad vi som individer måste gå med på för helhetens skull.

Om vi omvandlar den tanken till dagens problem och frågar vad vi måste försaka för helhetens skull, så kunde svaret vara att var och en inte ska resa med flygplan mer än en gång i sitt liv. Vi skulle också förbjuda alla restauranger, vår matkultur är en av de värsta miljöbelastningarna i världen.

ANNE: Man kan gå omkring och säga att jag var blåögd och lättlurad, det är så lätt att vara efterklok. Jag är ändå tacksam för den här tiden, den har lämnat bra spår i mig. Vi var intresserade av världen och hade ett starkt rättviseperspektiv. Saldot är definitivt på plus.

Jag kan inte säga att jag någonsin skulle ha trott på marxism-leninismen. Jag studerade ju aldrig den på allvar. Vi satte oss nog aldrig riktigt in i förhållandena i Sovjetunionen. Världen var helt enkelt uppdelad så att Sovjetunionen stödde befrielseströrelserna mot USA, som var en imperialistisk stat. Sedan när Gorbatsjov kom till makten kändes det som en naturlig process, att det var klart att det skulle gå så i Sovjetunionen. Som det sedan gick ersattes socialismen av en västerländsk råkapitalism och marknadsekonomi i sin värsta form. Jag hade hoppats att de skulle ha kunnat balansera mellan en marknads- och planekonomi. Inte kan man säga att allt var dåligt inom socialismen. Se bara på DDR, där alla hade rätt till social- och hälsovård och titta på hälsovården i Finland i dag, hur den fungerar om du är gammal och sjuk och utan pengar.

Jag har inget minne av att jag skulle ha känt obehag för vad jag gjorde då. Man tog emot alla uppdrag man fick, det var bara att säga ja och det vi gjorde för bland annat studiestödet, demokratin i högskolorna och inom solidaritetsrörelsen tycker jag fortfarande att var viktigt. De enda gångerna det inte kändes bra var under studiecirkelarna. Jag trodde att jag var en dålig människa när jag inte förstod teorin.

Sedan bara gled jag ur rörelsen. Jag kommer inte ens ihåg när Enhet lades ned. I stället blev freds- och solidaritetsrörelsen allt viktigare och vi gjorde en hel del på den här fronten också i Journalistförbundet. Till exempel har en rad utbildningsprojekt för journalister i utvecklingsländerna sina rötter i vårt 70- och 80-tal. Också journalistiken tog mer och mer av min tid.

”LINA”: Jag vet inte varför rörelsen tog slut, kanske för att de karismatiska ledarna försvann. Mig började det störa att man måste tycka, prata och rösta på ett visst sätt. Känslan var svår, man ville ju ändå höra till gemenskapen. Jag hade upplevt mycket positivt, till exempel på fester i Ishallen full av likasinnade och i demonstrationer då vi marscherade och folk stod och applåderade på trottoaren.

Jag började småningom koncentrera mig på andra saker. Det var inte så att jag skulle ha fattat ett beslut att nu sticker jag, det hade inget med svikna ideal att göra.

Jag jobbade som socialarbetare i fem år, fick burnout och har sedan gjort en massa annat.

Först i 40-årsåldern insåg jag att jag inte är tvungen att göra allt som någon annan ger order om. Nu går jag med ett kors runt halsen och ser många likheter mellan verksamheten i församlingen och den som taistoiterna stod för. Man jobbar för en större sak. På samma sätt ska man kunna visa upp hur mycket som görs. Det ser bra ut med många namn och långa listor.

Aldrig i livet att jag skulle rösta på SFP. Jag röstar på vänstern. De gröna passar inte in här i min lilla stad. Och jag har valt att vara anonym för att min man och mina arbetskamrater inte skulle gilla att höra om min bakgrund. För mig överväger det positiva i alla fall. Jag skulle inte vara den jag är i dag annars. Vi trodde på något och gjorde mycket gott.

GERD: Medan jag under ett otal år slickat mina sår, försökt återhämta mig från ”taistoit-krapulan”, den ytterst personliga ideologiska konkurs, som för min del nog inträffade sent, då Berlinmuren raserades, ja under hela den tiden har allting fortsatt som förut i resten av världen, handel med organ, ”trafficking”, naturresurserna utarmas, människan förstör sina egna livsbetingelser och så vidare. Den blir liksom ganska liten, min vända över att ha varit en ”nyttig idiot”, jämfört med dagens realiteter i världen.

TITTI: Jag fortsatte i rörelsen längre än många andra, jag var så pliktmedveten och sen ville

jag ju vara med i gänget. Kan inte säga exakt hur det tog slut, verksamheten bara mattades av. Jag blev intresserad av miljöfrågor, fast rörelsens ledare sa att de gröna var fåniga. Jag blev aldrig aktiv i feministgrupper eller miljörörelserna senare. Jag hade blivit bränd av så mycket engagemang och så mycket jobb att jag inte orkade med flera stora rörelser.

Men sedan i slutet, då de flesta andra hade lämnat rörelsen, då erbjöds jag som alltid bara varit en person i ledet att skriva det ena och det andra. Då dög jag och det var sårande.

Mitt saldo stannade nog ändå på plus. Vi var hjärntvättade och hade serverats färdiga lösningar i så många år. Det kom i små portioner som gjorde att jag accepterade mer och mer. Trots allt känns det bra att ha haft den här upplevelsen. Vi var idealister och jag tror ändå att vi förde med oss något nytt till ett rätt stillastående samhälle.

Vi lärde oss mycket om människor och om politik i rörelsen. Vi fick ett socialt rum mellan hem och jobb och det var bra. Vi fick också en uppfostran i solidaritet med dem som lider och är förtryckta. Och nyttiga lektioner i hur makten fungerar.

Till slut öppnades också ett fönster mot speciellt den tredje världen. Jag har inte glömt Che Guevara och vill fortfarande åka motorcykel i Latinamerika, åtminstone så att jag läser böcker som getts ut där.

MIKA: Till slut började det kännas som om jag befann mig i en personlig återvändsgränd. Jag hade varit inskriven fem år i Hanken och åstadkommit bara några approbatur och en halv cum laude. Men också allmänt sett började verksamheten gå neråt.

Jag avsade mig aldrig offentligt mina uppdrag, jag slank bara iväg. 1979 ryckte jag in i armen och var helt borta från allting, rörelsen och studierna. Efter det var det omöjligt att gå tillbaka till Hanken, i stället blev det något praktiskt, en båtbyggarskola och slutligen en egen firma.

Jag har inte dåligt samvete men inte är jag heller stolt över perioden. Många har gjort sitt statement: Jag ångrar ingenting. Men det skriver jag inte under.

Det var roligt med sångerna men inte kan innehållet accepteras. Jag borde inte så förbehållslöst ha godkänt allt det som lades framför mig. Visst kunde man hellre ha jobbat för någon sorts eurokommunism eller utvecklad socialdemokrati. Nu känns det svårt att veta hur man ska förhålla sig till den här tiden. Vissa förhåller sig väldigt oförsonligt till oss. Borde vi då klä oss i säck och aska?

RITA: När jag studerade på tredje årskursen fick jag jobb som moderskapsvikarie i Borgå. Efter det trappades studielivet ned och jag kom till Soc & kom bara för att tenta. Jag blev färdig 1979 och då började också överpolitiseringsen vara över. Jag fick ett jobb inom studieförvaltningen vid medicinska fakulteten och började träna orientering regelbundet, vilket jag också gjorde som junior före studietiden. Jag hade varit finsk mästare som sextonåring och silvermedaljör som sjuttonåring. Min bästa placering i FM i damernas huvudklass blev elfte. Jag orienterar fortfarande för nöjes skull och är föreningsaktiv i Sibbo-Vargarnas orienteringssektion.

Politiskt aktiv är jag inte alls längre och jag umgås inte heller med de Sosos-människor jag lärde känna under studietiden.

Själv har jag inte haft någon skada av taistoitstämpeln. Utom en gång när jag sökte jobbet jag skött som moderskapsvikarie. Jag fick undvikande förklaringar till varför jag inte fick jobbet. På en jobbfest, just innan vikariatet tog slut, avslöjade sedan min chef att orsaken var den att han sett mitt namn bland första maj-hälsningarna i Enhet.

Det var en relativt kort och intensiv period och egentligen ångrar jag inte att jag var med. Allt kännelsematerial som kommit under de senaste åren ger uppfattningen att vi borde skämmas. Men det var en lärorik tid och åtminstone i Soc & kom drev vi på många bra saker,

som de högskolepolitiska och studiesociala frågorna. Det mesta av det skriver jag under ännu i dag.

Ett intressant minne har jag som gäller min pappa. Han var ganska sent i partiskolan i Moskva, han var där samtidigt som Jakke Laakso. När han kom tillbaka var han på något sätt annorlunda, jag tror att han hade insett något, men han talade aldrig om det och han sade aldrig något negativt om rörelsen. Han började allt mera rikta sin energi på miljöfrågor och startade en miljörörelse i sin näromgivning med målsättning att rena miljön kring Kalkbruket. Synd att han inte själv hann uppleva frukterna av det arbetet.

Det som grämer mig i efterhand är den kritiklösa inställningen, man ifrågasatte inte saker och ting fastän man ibland hade lust till det. Hur är det möjligt att vi som var så kritiska mot samhället och betonade vikten av att tänka själv var fullständigt okritiska till det svartvita tänkandet inom rörelsen? Man anammade ett slags ändamålet helgar medlen-linje. Vi såg världen och samhället som tudelat och var kritiska mot det rådande systemet. Kanske man sedan inte kunde förmå sig att vara kritisk mot den sida man valt. Mot slutet började det allt mera störa mig att allting var så färdigtänkt, det blev allt mera dogmatiskt.

BEN: Man ska ju inte gråta över spilld mjölk, heter det. Men ibland har det svindlat inför tanken på all den mjölk vi kunde ha spillt om våra revolutionsdrömmar verkligen realiserats. Med tanke på att Finland har ett förflutet med klasskrig och kommunistförföljelser och om man dessutom beaktar hur nitiskt vi finländare skrider till verket skulle vi väl inte ha gett oss förrän det bara funnits kvar några stackars kuddor som mjölkade rödmjölk. Nu blev det lyckligtvis inte så.

Det vi kanske lyckades med var att rucka hela den samhälleliga diskursen en aning vänsterut samt grundligt själva slå sönder basen för en framtida yttervänster, något inte många sörjer över i dag. Så inte tycker jag att vi på order av någon annan har orsak att kräla i stoftet. I vår kultur är ånger en personlig affär. Vi har inte i politiken en tradition av offentligt, rituellt utagerad ånger. Men man kan och bör på eget initiativ rannsaka sitt eget förflutna och försöka vara ärlig mot sig själv och mot den som frågar. Och se sitt ansvar inför nutidshistorien. Och vad har man i dag att förlora på det? Vi lever väl i en riktig demokrati och inte i en folkdemokrati? Om en sådan här bok varit aktuell medan vårt skuggpartimaskineri ännu var vid liv skulle påtryckningar ha vidtagits för att få den stoppad. Eller folk skulle helt enkelt inte ha vågat uttala sig för all den negativa respons man skulle ha mött från gamla kamrater. Rent psykologiskt tror jag inte det är bra att bara vissla och gå vidare och enbart minnas de ljuva stunderna. Man vet aldrig vad en obearbetad cysta av inkapslad "stalinism" lurande någonstans in hjärnans vindlingar eller i samhällets kollektiva undermedvetande kan ställa till med.

STAFFI: Under mitt första sommarvikariat på tidningen Åland lärde jag mig med hård hand att journalistik och politik inte går ihop. När jag kom tillbaka till Soc & kom på hösten, just då när Anne Suominen väl hade tänkt att jag skulle bli hennes efterträdare som Sosos ordförande, skrev jag ut mig ur både Avant och Sosos och allting och sa att jag väljer nu att bli journalist.

Soc & kom var en extra röd högskola för att de som vill jobba med socialpolitik vill jobba med de fattiga och utslagna och journalister vill skriva om orättvisor i samhället. Till jobbet hör att du är på den svagares sida. Dessutom tror jag inte att det var en så dålig skola, eftersom de här journalisterna finns kvar på en massa mer eller mindre framträdande poster. Det var en ganska bra skola, att lära sig ifrågasätta och misstro makten. Att ha den utgångspunkten som journalist är inte alls dålig.

TOM: Jag hade varit mycket aktiv men inte haft direkt politiska uppdrag. Under början av 80-talet tittade jag med allt större skepticism på rörelsen. Luften hade gått ur, det började verka grått och ointressant. Hela 80-talet var eländigt, inga visioner och ideal mera. Intellectuellt gjorde jag upp med rörelsen just innan Michail Gorbatsjov kom till makten i Sovjetunionen.

Alla statsvetare må klä sig i säck och aska då ingen kunde förutse den största händelsen i världshistorien på många decennier. Själv hade jag blivit mer och mer skeptisk till möjligheten att ha en fungerande planhushållning. Då man ställer de stora filosoferna som Foucault och Derrida mot marxismen ser man att det var fel tänkt från början, att planekonomin skulle kunna fungera var en intellektuell paradox. Det handlar ju om processer som är ostyrbara. Kopplingen intention och utfall är så komplex att det inte går att förutse.

Om det är något jag ångrar är det vissa saker jag sade åt mina föräldrar. Det kunde ha lämnats osagt. Fast det hör till att man gör uppror mot föräldrarna skäms jag faktiskt för en del saker jag sade. Men vi hann prata och försonas.

SVANTE: Det finns ingenting billigare och lättare än att hitta citat om vad vi gjorde och sade för 30 år sedan. Alldeles säkert låter mycket väldigt korkat i dag. Det vi gjorde var för det mesta riktigt, viktigt, nyttigt och lärorikt, och många gånger roligt, jämfört med mycket annat då och nu. Och för min egen del, faktiskt, uppriktigt och frivilligt. Skumt och på gränsen till kriminellt? Kanske ändå inte. Om du behöver skämmas för din ungdom borde du kanske ha försökt undvika att möta den.

Några har beundransvärt obesvärat lyckas fjärma sig från både det ena och andra. Det är nästan nostalgiskt, men framför allt igenkännande, att se hur de lyckas få till det än i dag!

STEFAN: Följderna av splittringen har länge synts också i Vänsterförbundet, men nu är den politiska diskussionen så mycket annorlunda än den var ännu på 80-talet att eventuella vattendelare går på ett helt annat sätt. Vattendelare finns ju i alla partier. Om vi före detta taistoiter har krapula så hur är det männe med gamla Mitteniter? Var finns deras decentralisering och miljöiver?

Jag har sedan början av 2000-talet aktiverat mig på nytt i rörelsen, nu i Vänsterförbundet, som grundades 1990, då DFFF lades ner. Sedan 1989 hade jag en period, då jag deltog endast sporadiskt på Korsholms kommunalorganisations möten. Just nu känner jag mig mycket motiverad att arbeta mot nedkörningen av välfärdssamhället.

Jag har nu halvt med våld försökt hitta någonting jag verkligen ångrade under den aktuella

tiden. En sak mina funderingar fastnat vid är de olika uttalanden till stöd för olika frågor som till exempel kampen mot beskattning av arbetslöshetsersättningar och folkpensioner vi förde till omröstning i föreningen. Det skulle ha varit bättre att sätta in dem under eget namn i ortstidningen.

KLAS: Jag är fortfarande marxist och stolt över att ha fått vara med i en sån här rörelse, inte tänkte man på socialistisk diktatur utan på en utvidgad demokrati, det gällde att bekämpa den amerikanska kulturimperialismen. Det tycker jag att gäller fortfarande och jag har jobbat med det i praktiken, det vill säga importerat europeisk film till biografer i Finland för att det ska finnas alternativ. I dag är det svårare då Finnkino fått monopolställning.

Efter att rörelsen stupade har jag röstat någon gång på De gröna, annars på Vänsterförbundet.

”ANNA”: Jag har bekanta som ännu är med i Kommunistpartiet. Jag var ännu med på 80-talet men sedan satte sjukdom stopp för det. Jag har inget behov av att knäböja. Herregud så mycket vettigt man gjorde. Inte var det så att vi bara blint följde direktiv från ovan. Vi jobbade med konkreta saker, med studiesociala frågor och fredsfrågor. Tänk på dem som inte gjorde någonting annat än gick på studentdanser! Varför skulle det vara bättre?

LILI: Det ligger något i talesättet att UKK omfamnade oss till döds, tänk på konsensusandan och Korpilampimötet. Vi godkändes som en del av samhället, fastän vi marscherade och skrek och demonstrerade. Polisen stod och vinkade åt oss och sedan gick vi hem.

Men realiteterna förändrades, både i vårt samhälle och internationellt. Sovjetbluffen upp-
dagades och jag kunde inte längre se Sovjet som en modellstat.

För mig personligen fanns ett avgörande ögonblick. Jag jobbade på Kursiivi när min dotter föddes 1979. Jag bad om ledighet av Sinisalo, Jokinen och Kainulainen. De sade att om du tar ledigt får du sparken. Då sprack bubblan! Är det såhär socialismen kommer att se ut?

Jag blev kritisk mot metoderna på Kursiivi och i stalinistledningen. De ekonomiska svårigheterna i Kursiivi var enorma och jag försökte lösa problemen på ett företagsekonomiskt vis. Men det blev bara kalla handen, allt skulle fortsätta som tidigare. Lösningen blev att hälften av personalen fick sparken och då stack jag också.

Slutsatsen är att vi blev för stalinistiska, vi åt upp vår egen innovationsförmåga, vår egen revolution, vi blev för uteslutande, för sovjetiska.

Jag vet inte om det är lönt att ångra sig nu. Det vi gjorde i Finland var ok, det hade vi koll på. Men Sovjetbluffen Inställningen till Sovjetunionen var som i en religiös sekt och jag var helt blind.

Jag kollapsade 1981, var helt nere och gick i terapi i många år. Jag hade satsat mitt liv för saken. Sedan insåg jag att jag måste ut och bygga ett nytt liv. Ange von Martens hjälpte mig och det blev Skolteatern. Det var småpotatis att bygga upp lite kultur. Jag hade ju försökt byggt upp en helt ny stat. Och jag blev kvar i teater- och kulturyrket tills jag pensionerades 2008. Huvudsaken för mig har alltid varit att arbeta i så kallade non profit-yrken.

BEN: Personligen skulle jag så här i efterhand gladeligen välja bort att ha agerat oavlönad sovjetisk biträdande utrikesminister under ett årtionde. Man borde på skoj ha fakturerat Kreml i efterskott. Att jag som sökte mig till den radikala rörelsen just för att jag var, och fortfarande till stor del är, antiauktoritär, antipatriarkal, antireligiös, antirasistisk och antimilitaristisk, på heltid skulle komma att ägna mig åt att försvara ett imperium som var genommilitariserat, ett gubbvälde, organiserat som en teokrati kring Lenin-kulten, rasistiskt, antisemitiskt, homofobt, dehumaniserat, nationalistiskt, en miljökatastrof, en lögnfabrik, fiende till de fria konsterna och det fria ordet, allt det där som de jävla borgarna sade redan då. Att jag plöjde ner massor av tid på trista möten, på seminarier och föredrag som torkade ut känslolivet och stöpte om den intellektuella processen och mitt språk till grovt tillyxade stereotypa former. Att jag

okritiskt präntade in ”kunskaper” som visade sig stämma lika bra överens med verklighetens geografi som en karta ritad av en skumögd mytoman. ”Kunskaper” som sedan legat i vägen när man senare klivit in i verkligheten. Att jag hatade så mycket blev en ful ovana. Att jag aningslöst beredde väg för demokratins dödgrävare samtidigt som jag förblindad av den nya politiska korrekthetens ledstjärna var övertygad om att demokratin bröt ny mark där jag satte ned min fot.

Till mitt försvar kan jag anföra det som gällde oss alla unga, att jag var ung och het med en tonårings tunnelseende, jag var medkännande, idealistisk, tidsandan, gruppptrycket, stödet man fick, känslan av rörelse framåt, marxismens oemotståndlighet i sin förmenta vetenskaplighet och sist men inte minst det starka kamratskap som fick sin extra nimbus av ödesgemenskap och brödraskap genom utanförskapet. Jag har aldrig varit intresserad av makt i sig som något att panta på. Men känslan av att man påverkar historiens gång ger ju också en känsla av makt. Och den känslan var onekligen tillfredsställande.

NICKE: Försöken att reformera rörelsen misslyckades för att rörelsen inte var möjlig att förändra. Det lärde vi oss efter att ha kört huvudet i väggen några gånger när vi försökte med den så kallade tredje linjen. Samma gäller för hela socialismen. Det gjordes reformförsök på olika håll med början i Moskva. Jag är övertygad om att systemet inte kunde reformeras. Man centrerade för mycket makt på ett ställe, det samma hände i alla socialistländer. Samtidigt kapade man av medborgarsamhällets möjligheter. Jag tror inte att socialism, om vi med det menar statsägande, är en framkomlig väg. Av den orsaken kommer det att smälla i Kina inom 10 -15 år. Problemet med ryska revolutionen var att man kväste medborgarsamhället. Diskussionen om socialism handlade ännu på 1970-talet om förstatligande och inte om medborgarsamhället.

Tapani Suominen presenterar en lång rad förklaringar till taistoismen i sin bok *Ehkä teloitamme jonkun*. Kan det ha handlat om en ”motreaktion mot russofobin, emotionellt utbrott, motreaktion mot moderniseringen, resultat av skicklig agitation” eller om ”situationistisk provokation”, undrar han och konstaterar att synvinklar på taistoittiden finns det gott om och de flesta kan motiveras på ett sätt som låter bra.

Har vi då själva hittat svar på den märkliga sovjettrogna rörelsens styrka i Finland? Svaren är många men ett ges i Sovjetunionens mycket speciella förhållande till vårt land, en unik pakt mellan ett socialistiskt land och ett land med marknadsekonomi. Finlands kommunistiska parti och dess underavdelningar var under hela kalla kriget SUKP:s laboratorium i väst. Efter andra världskriget var kommunisterna starka också i många andra västländer men socialdemokratin vann och man hörde ju till den västliga sfären efter att Europa delats. Sovjetunionen och kommunisterna trodde att detta bara var ett övergångsskede. Man utgick från att den kapitalistiska krisen skulle bli allt djupare och att den revolutionära arbetarrörelsen skulle kunna ta över så att socialismen skulle sprida sig också utanför Warszawapakten. Klart att Finland med vsb-pakten då var viktigt för Sovjetunionen, inte minst för alla partikoryféer och KGB-höjdare som kunde vistas i det vänligt sinnade Finland. Många av dem har skrivit böcker om sin lyckliga tid på ambassaden eller på APN. De behandlades som kungar och de finska politikerna tävlade om deras gunst. Många finländska tidningar hade också sovjetiska kolumnister på den tiden. Man ska inte förakta denna lilla men betydelsefulla grupp betydelse, det låg i deras intresse att hemma i Moskva framställa situationen i Finland som betydligt intressantare och kommunisterna som betydligt starkare än de var.

Verkligheten i Finland motsvarade inte revolutionsdrömmarna, omständigheterna hade förändrats. Det som misslyckades 1918 och under de verkliga Farans år strax efter kriget, hade ingen chans längre på 70-talet. Rörelsen som ett tag verkade så stor och mäktig var byggd på lurfötter.

I själva verket gick utvecklingen precis i motsatt riktning. Den främsta samarbetspartnern,

SDP, sökte sig högerut. Ungdomen lät sig inte entusiasmeras längre, hela socialismen hade fått sig en riktigt ordentlig törn redan i och med Tjeckoslovakien 1968. Sovjetunionen var idealet för allt färre europeiska radikaler.

Förstås var det viktigt för Sovjetunionens kommunistiska parti att ha en betrodd kumpan i västlägret. Den kumpanen var minoriteten inom det finska kommunistpartiet som med de gamla idealen för ögonen målmedvetet försökte ta över skolungdomsrörelsen, studentrörelsen, ungdomsförbundet, partiet ... och därmed få ett ordentligt fotfäste i det finländska samhället.

Moskva följde noggrant med utvecklingen och stödde där det behövdes. Ta exemplet som vi berättar om då FKP:s kontrahenter, representanter för minoriteten och majoriteten, anländer till Moskva. Inne i mötesrummet tillsammans med värdarna sitter redan Ville Pessi. Pessi har kallats in av ryssarna och det är inget tvivel om att han stöder minoriteten.

Ville Pessi var veteranen som skolats i Moskva under Stalintiden, undgått terrorn och kommit tillbaka till Finland först 1944 för att starta det legaliserade FKP. Pessi blev kommunistpartiets generalsekreterare och innehade den posten i 25 år. Han förblev FKP:s hedersordförande till sin död.

Taistoitrörelsen var inte stor men den kunde arbeta effektivt eftersom hela det officiella Finland tävlade om ryssarnas gunst. Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten mellan Sovjetunionen och Finland avslutades faktiskt först 1991 då Sovjetunionen föll samman. Alla partier som var att räkna med i finländsk politik var medlemmar i Samfundet Finland-Sovjetunionen. Inte att undra på att illusionen om att socialismen bara gick framåt och att rörelsen bara växte uppstod.

Om allt detta visste de flesta ungdomarna och studenterna med ett brinnande rättvisepatos inte mycket.

Vi själva upplever att vi hade tur, vi satt aldrig på några avgörande poster och ingen klandrade oss då vår aktivitet bara mattades av. Vi började dra oss för att gå på möten redan 1976. Vi gick på öl i stället. Visst hade olika uppdrag delats ut men om man inte har någon förutsättning eller något intresse för att sköta dessa rinner det hela ut i sanden. Ingen frågade någonsin efter något resultat. Det här stärker definitivt teorin om att hela rörelsen var en koloss på lerfötter, att det skulle se mäktigt ut men att sanningen var en annan.

Vi har funderat mycket på varför det hela började kännas olustigt. Kanske hängde vår ovilja att delta och våra undanflykter ihop med att hela rörelsen hade börjat bli glädjelös. Folk som tyckte sig vara i den ställningen att de kunde ge order åt oss ångade på och betedde sig alltmer stöddigt. Diskrepansen mellan de order vi fick och verkligheten blev allt större. Dessutom började vi båda arbeta som journalister och det gick inte ihop med de politiska aktiviteterna.

MILDA: Jag åkte ju till Vasa redan 1976 för att börja jobba på Vasabladet. Då var det någon av de äldre i rörelsen som ansåg att vi borde bilda en cell där, många journalister var ju vänster på den tiden. Flera var VDU-medlemmar. Men tanken var helt absurd. Journalistiken var redan det viktigaste, Vbl-gänget blev min nya familj och solidariteten fanns där hos tidningen och läsarna man skrev för.

Jag har egentligen aldrig upplevt att mina år som vänsteraktivist skulle ha medfört problem på en borgerligt liberal tidning.

Tiderna var annorlunda och det fanns en samhällskritisk tradition på Vasabladet, bland annat beroende på Anna-Lisa Sahlström som varit min journalistidol redan under skoltiden. Tänk på hur nyskapande hon var med sin journalistik om trähusområdena i Vasa, om romerna, textilindustrin i Sydösterbotten ... listan kan göras hur lång som helst. Pelle Kevin, Margit Kass – det jobbade många journalister på Vasabladet som var stora humanister.

Och Birger Thölix linje var ju alltid ”stor i orden, liten på jorden” som Vasabladets slogan lät.

Det handlade förstås om österbottningar kontra Helsingfors eller den traditionella vakthundsjournalistiken som bevakar medborgarens intresse gentemot eliten.

Kanske var någon orolig men jag upplevde aldrig att min syn på världen inte skulle ha passat in på Vasabladet. Och visst förde väl jag och Ingmar Kommonen med oss nya vindar till Vbl. Ett av mina första jobb var den stora livsmedelsstrejken. Fast det kändes ju lite lustigt då arbetarna skanderade: ”Porvarilehti helvettiin!” då jag steg ut ur redaktionsbilen utanför Milkas mejeri i Smedsby, bland de strejkande fanns många gamla kamrater från Palosaaren Demokraattiset Nuoret.

Hur som helst började vi på Vbl nu höra också facket vid konflikter på arbetsmarknaden. Tidigare hade den borgerliga pressen ofta utgått enbart från arbetsgivarens intressen. Det låter otroligt i dag, tänk om medierna skulle ha hört bara ägarna till Enso-fabriken i Kemijärvi 2009.

Mina kompisar som varit aktiva inom VDU blev mera intresserade av freds- och kvinno-frågor, stadsplanering, ja till och med makrobiotik. Efter att ha varit en mutter i maskineriet började människor söka sig själva. De äldre kamraterna bara skakade på huvudet då vi lärde oss äta med pinnar och söka balans mellan yin och yang.

Men det slutliga, oåterkalleliga, aktiva beslutet att inte ha något alls med minoritetskommunisterna att göra mera var då Kvinnor för Fred skulle arrangera Kvinnofest på Internationella kvinnodagen. Bud kom från rörelsen att riksdagsman Sten Söderström bör vara huvudtalare på festen. Men kvinnorna tog inte längre order uppifrån. Det var inget fel på Söderström som person, men ursäktade bara: vad hade han med Internationella kvinnodagen att göra? Det bara visade hur liten kontakt till verkligheten rörelsen hade kvar.

När Mappe och jag började diskutera en bok om vårt 70-tal talade vi mycket om ”det vaga obehaget”. Härligt att vara med om en stor rörelse med kraftfulla människor som ville göra världen till en bättre plats. Men när ordena blev för många, inledningarna för obegripliga, ledarna för elitistiska, uppdragen omöjliga att utföra infann sig det vaga obehaget.

Varför sade jag då inte ifrån? Varför sade vi alla som upplevde det vaga obehaget inte ifrån? Den lilla minoritetskommunistiska gruppen levde ju trots allt i ett demokratiskt samhälle och det fanns andra kretsar att umgås i ifall jag skulle ha blivit utstött. Detta är en del av den diskussion som bör föras. I den här boken har jag öppenhjärtligt och subjektivt talat om hur jag känt det i olika sammanhang. För det beskyller jag ingen annan än mig själv.

MAPPE: Jag jobbade på svenska Yle under hela studietiden. Jag vill minnas att jag ungefär samtidigt som du stack till Vasa fick ett vikariat på Aktuellt och började jobba på heltid. Där hade jag flera meningsfränder, som Tom Moring, Larserik Häggman och Sixten Gustavsson, och en tid Kerstin Smeds. På Aktuellt fanns också några så kallade ”symppare”, som inte ville ta ställning mellan minoritet och majoritet och så fanns det flera majoritetskommunister. Under min allra första tid på Aktuellt fanns Johan ”Seppi” von Bonsdorff kvar där. Det fanns nog en antagonism mellan taistoiter och majoritetskommunister, men jag tror inte att det var lika inflammerat som på många av Yles finska redaktioner. Hela Yle var ju genompolitiserat på 70-talet. Varje parti hade sin kvot bland cheferna, men fotfolket var nog mer vänstervridet än samhället i övrigt. Många Yle-journalister, inte bara taistoiterna, uppfattade det som Yles plikt att ge en annan bild av verkligheten än den som gavs i den borgerliga pressen. Det märktes nog i journalistiken. För oss var det till exempel en självklarhet att höra facket i arbetskonflikter. Och vi på svenska Yle var inte SFP:s språkrör, precis. Det betyder ingalunda att vi skulle ha varit något annat partis språkrör. Åtminstone på Aktuellt tycker jag att hela gänget var proffsigt vad journalistiken beträffar. Vi ville beskriva och analysera verkligheten, det var samhällsengagemang och inte partiengagemang och jag tror att det här arbetsklimatet är orsaken till att jag inte kan minnas att jag aktivt skulle ha fattat ett beslut om att lämna den minoritetskommunistiska rörelsen. På samma sätt som jag gled in i rörelsen gled jag

småningom ut ur den. En avgörande orsak både till att jag gled ut ur rörelsen och till att jag minns så litet av hur det gick till är nog också att familjen växte och tog en allt större plats i livet utanför jobbet.

Jag skäms inte över mitt 70-tal och ångrar inte mitt val. Jag lärde mig att ifrågasätta makt-strukturerna och att ta reda på saker. Att ställa den viktigaste frågan för en journalist, att fråga varför också när det verkar självklart. Det kanske jag skulle ha gjort annars också och mycket var förstås helt åt skogen i den minoritetskommunistiska rörelsen, men ville man engagera sig måste man ju välja bland de alternativ som fanns. Det fanns och finns aldrig något perfekt alternativ.

Långt mer än vad jag visste då var ändå åt skogen i rörelsen. Jag känner en yrvaken lättnad över att jag aldrig ville ha och aldrig heller erbjöds någon ledande post och därför egentligen inte löpte någon risk att fastna i en rörelse som när 70-talet tog slut inte längre var det alternativ jag attraherades av i Soc & kom hösten 1974.

Christian "Lili" Blom hade levt och jobbat med FKP:s minoritet i över ett decennium. Då det brister, tågar han ut från Kursiivi för att aldrig återkomma. Efter det tvingar sig Lili att under en månad skriva dagbok varje dag. 31 dagar i följd sitter han ute på sina kära Sommaröar och skriver, eller egentligen skriver han på nätterna eftersom han sköter två eller flera barn dagtid. Resultatet är ett manuskript, *Havsåskan*, som aldrig blev publicerat. Förutom den rent personliga ångesten över att ha satsat så totalt är dagboken också en rannsakan av hela rörelsen och ger en levande bild av hur man tänkte innan allting tog slut. Några utdrag ur *Havsåskan* får avsluta vår resa igenom 70-talet:

10.7. Det är inte bara frågan om att kapitalismen upphör stegvis att existera och socialismen övergår i kommunismen, det är frågan om hela livet på planeten, det globala livet, som inte känner historiska eller geografiska eller samhälleliga gränser.

7.8. Genom den nuvarande linjen, att bara rada upp politiska uppgifter och statistiska sanningar om misären, kommer vi inte längre än vi är. Vi går tillbaka. Eller: Livet går förbi. Plötsligt befinner man sig i en situation där varken det nya eller det gamla är förhärskande. En stor del av folkdem rörelsen håller på att integreras med borgerskapet. Denna ideologiska integrering är en följd av att en del av rörelsen tror sig hänga fast vid makthandtaget (regeringen). Jokinen (TA:s chefredaktör) säger att de nya rörelserna, dvs. naturskydds-rörelserna och ungdomarnas spontana alternativa rörelser tvingar många att nyvärdera sina grundprinciper just beträffande marxismen-leninismens hållbarhet. Man börjar skämmas för sina åsikter.

26.8. Mitt gamla jag passar in i Jokinens tankegångar men mitt nya jag känner att Jokinen lyfter ett finger just åt mig, egentligen åt alla som tänker självständigt och nyskapande. Dilemmat och problemet är vilket slags tänkande som kan anses vara uppbyggande och nyskapande ur m-1 synvinkel. Mitt nya jag gör att jag känner en mängd förståelse för mycket jag inte förstått tidigare, till exempel rikssvenskarnas kategoriska motstånd gentemot kärnenergi och atomkraftverk. På ett plan godkänner jag fullt och fast vårt partis linje i denna fråga — att lita på de sovjetiska kraftverken och avfallshanteringen av det brända uranet. Men å andra sidan inser jag att motståndet mot kärnenergin hos de flesta representerar en djupare känsla, en känsla av omfattande rädsla och ångest inför den totala världssituationen i dag, min kommunistiskt-teknokratiska inställning ställs mot denna djupare humana inställning, och jag vet att mitt nya jag kommer att operera just på detta djupa mänskliga fält, hur skall de här två inställningssätten kunna enas? Det blir framtiden som avgör det för mig. Allt är så nytt, det finns ingen fast mark under mina fötter.

Oron över att socialismen inte ska överleva är stor. Lili skriver:

Polen är en länk i Warszawakedjan och en eventuell väg bort från socialismen i Polen

skulle bara i onödan äventyra den militära balansen i världen. Polens egen historia genom tiderna visar att det inte kan uppstå ett vakuum, ett internationellt, politiskt sådant, där det gäller endera Warszawapakten eller så snabbt bort från W och in med Nato, kvar i luften kan inte Polen bli och hänga. För Natos ledning betyder Polens folk ingenting, det enda som betyder något är att få en kil in i socialismen, visa att den historiska materialismen är full av svagheter.

Majoritetstidningen Ny Tid är kategoriskt mot all yttre inblandning i Polens affärer. Lili grubblar över frågan intervention eller ej:

Här är dilemmat: hur långt kan man kräva moral och socialistiskt medvetande av dessa människor, som inte har det, hur långt kan man använda tvång mot dem, och om man inte kan använda dessa medel, så vad tänker man använda, militär maktövertagning löser inte problemen tillräckligt snabbt, och en militär inblandning försvårar läget i de andra socialistiska staterna.

Lili satt i egenskap av revisor för partiet med på FKP:s 19 partikongress de heta vårdagarna 1981.

Varför vågar man inte satsa i vårt land och i vårt parti? Ihop med tidningarna bara, Tiedonantaja och Kansan Uutiset, Enhet och Ny Tid. Tidningarna tenderar i varje fall att urarta till sitt innehåll om nuvarande tendenser fortsätter, och om ett år kommer KU igång med sitt splitternya tryckeri, vilket ger dem ett formellt övertag. Men nej, nuvarande linje ska gås helt till slut, tills historien entydigt bevisar att man för åtskilliga år sedan borde ha gått in på ett närmare och mer fördomsfritt samarbete i partiet.

Med frossbrytningar och kramper och blå hud kom jag ut. Och ändå är det bara min andra födelse, det finns liv kvar ännu. Tid att leva ännu.

Ordlista

APN

Också Novosti Press. APN var Sovjetunionens officiella nyhetsbyrå. fungerade från 1961 till 1990. APN hade byråer i över 120 länder och publicerade tiotals tidningar och tidskrifter på flera olika språk. Utgav också böcker.

Charta 77

Ett medborgarrättsmanifest från 1977 i vilket man protesterade mot Gustav Husaks kommunistregim i Tjeckoslovakien och krävde större respekt för mänskliga och medborgerliga rättigheter. Bland undertecknarna fanns många intellektuella, bl. a. Václav Havel.

DFFF

Demokratiska Förbundet för Finlands Folk grundades 1944 och avslutades 1990. Ett förbund för vänsterorganisationer. Var under 1940-talet riksdagens största parti och med i flera regeringar. Hade både personer och organisationer som medlemmar, bland andra Finlands kommunistiska parti, Socialistiska studentförbundet, Finlands demokratiska ungdomsförbund och Finlands demokratiska kvinnoförbund. Också DFFF:s organisationer delades upp i minoritets- och majoritetsdistrikt och avdelningar.

Edgren, Harri (1906-1966)

Verksamhetsledare för Folkets Bildningsförbund. en organisation närstående vänsterpartierna DFFF och FKP. Edgren blev känd för sina boklådor som han åkte runt med i Svenskbygderna, ofta på cykel. Hans studiecirkel blev för många ungdomar inkörsporten till litteraturen och Edgren en sorts gudfader för minoritetskommunistiska ungdomar.

EEC

Europeiska ekonomiska gemenskapen bildades 1957 genom Romfördraget. Med var Väst-tyskland. Frankrike, Italien. Belgien. Nederländerna och Luxemburg. Fick namnet EU genom Maastrichtfördraget 1993.

Ehrnrooth, Georg C. (f. 1926)

Jur. lic., vicehäradshövding. Riksdagsman från Helsingfors för SFP 1958-73. Utträdde ur SFP och grundade Konstitutionell folkpartiet. Riksdagsman för KFP 1973-76 och 1983-86. Kritisk mot president Urho Kekkonen och Finlands politik i förhållande till Sovjetunionen. Publicerat bl. a *Simma med krokodilerna: en oliktankare i Kekkonsens republik*.

FKP(-enhet)

1984 valdes Arvo Aalto till ordförande för FKP och kastade ut minoritetskommunisterna ur partiet. Minoritetskommunisterna bildade då FKP(-enhet). FKP gick i konkurs några år senare. När Vänsterförbundet grundades 1990 anslöt sig största delen av FKP-medlemmarna och delar av FKP(-enhet) till det nya partiet. De som blev kvar i FKP(-enhet) kunde då ta över det gamla FKP:s namn och logo, och FKP återregistrerades i partiregistret 1996.

Hakanen, Yrjö (f. 1952) i Helsingfors

Inledde sin politiska bana i studentpolitiken. Chefredaktör för SOL:s tidning Soihdunkantaja. SOL:s ordförande 1978-1980. Efter att partiminoriteten uteslöts ur FKP verkade Hakanen inom FKP(-enhet), först som viceordförande och sedan som ordförande. Hakanen kunde inte godkänna att FKP(-enhet) orienterade sig mot det nya Vänsterförbundet och var sedan den drivande kraften när FKP registrerades på nytt. Har varit ordförande för det nya FKP sedan starten 1994.

Här under Polstjärnan (Täällä Pohjantähden alla)

Romantrilogi av Väinö Linna från 1959, 1960 och 1962. Romanerna berättar om en släkt fram till 1950-talet. Mest känd för sitt ”arbetarperspektiv”, den röda sidan från 1918 kom för första gången till tals.

Jokinen, Urho Sven Valdemar (1924 -1996)

Släkten var röd, många stupade i inbördeskriget eller satt i fångläger. Studerade vid Sirola-institutet 1949 och 1953 och i partiskolan i Moskva 1962 -1963. Minoritetskommunisternas huvudideolog och Tiedonantajas chefredaktör 1970 -1983.

Kader

En som hör till kärnan i en politisk organisation.

Kainulainen, Markus (f. 1922)

Föräldrarna kämpade på de rödas sida 1918. Kainulainen anslöt sig till FKP 1945. Ideologiska studier vid Sirolainstitutet 1952 och partiskolan i Moskva 1955 -1956. Hörde till minoritetskommunisternas ledargarnityr och hade via ett antal bulvanföretag ansvaret för partiminoritetsens ekonomi. Distriktssekreterare för FKP:s Nylandsdisrikt från 1963 tills minoriteten slängdes ut ur partiet. Riksdagsledamot för DFFF från Nylands valkrets 1975 -1979.

Beskyllde sedermera också kamraterna inom partiminoriteten för avsteg från den sovjettrogna linjen och är idag verksam i Kommunistiska Arbetarpartiet – För Fred och socialism.

Kajanoja, Jouko (f. 1942)

Partiets ekonomiska expert. Arbetskraftsminister 1981-1982. Ordförande för FKP 1982 -1984, den så kallade tredje linjens kompromisskandidat som valdes efter att Aarne Saarinen lämnade sin post. Försökte förgäves ena leden i partiet. Partimajoriteten ansåg Kajanoja vara för eftergiven mot minoriteten och på partikongressen 1984 utsågs Aarvo Aalto med minsta möjliga marginal till partiordförande. Kajanoja hörde till dem som kastades ut ur partiet 1985, blev därefter generalsekreterare för FKP(-enhet) och var partiordförande 1988 -1989.

KGB

Sovjetunionens underrättelsetjänst, en motsvarighet till USA:s CIA. KGB fungerade från 1954 till 1991. Föregångare till KGB var Tjeka som grundades 1917. Det mäktiga KGB hade ett omfattande nätverk av informatörer och det hette att KGB var partiets sköld och svärd. Efter Sovjetunionens sammanbrott grundades Rysslands federala säkerhetstjänst FSB.

Koijärvirörelsen

Uppstod 1979. Avsikten var förhindra dräneringen av fågelsjön Koijärvi. Spridda grupper av miljöaktivister möttes för första gången vid fågelsjön, vilket resulterade i en folkrörelse som anses ha haft stor betydelse för uppkomsten av ett grönt parti i Finland.

Koitto

Nykterhetsförening grundad 1883. Till en början präglades verksamheten av nykterhetsarbete och fosterländskhet, så småningom också bildning och kultur. Det egna huset restes i hörnet av Simonsgatan och Georgsgatan i Helsingfors 1907. På 1900-talet blev Koitto en arbetarorganisation och många av DFFF:s och FKP:s organisationer verkade här. Huset såldes 1981 till Fexima och vidare till Haka. Från 1997 fäste för SFP och dess närstående organisationer.

Kuusinen, Otto Wille (1881-1964)

Begravd invid Kremls mur. Ledande socialdemokrat på den röda sidan under inbördeskriget. Flydde efter det röda nederlaget till Sovjetryssland. Lenins rådgivare. Med om grundandet av Finlands kommunistiska parti i Moskva 1918. Sekreterare i Komintern, en sammanslutning av kommunistiska partier i hela världen. Ordförande för Terijokiregeringen och efter dess slut ordförande i Högsta Sovjet (Sovjetunionens högsta beslutande organ, parlamentet) för

Karelsk-finska folkrepubliken. Sekreterare i Sovjetunionens kommunistiska partis centralkommitté. Ingick från 1957 i politbyrån. En av de mest inflytelserika personerna i Sovjetunionen och rådgivare till Josef Stalin. Undgick Stalins utrensningar och var ännu under Nikita Chrusjtjovs tid aktiv som sekreterare i SUKP:s centralkommitté. En av författarna till *Marxismen-leninismens grunder*.

Laakso, Jaakko (f. 1948)

Pol.mag. Riksdagsman för Vänsterförbundet och viceordförande för försvarsutskottet sedan 1991. Studerat i Moskva och jobbat som riksdagsreporter för minoritetskommunisternas tidning Tiedonantaja. Blev inofficiell ledare för den minoritetskommunistiska ungdomsrörelsen. Har misstänkts för att ha samarbetat både med DDR:s hemliga polis Stasi och med KGB.

Lehén, Tuure (1893-1976)

Student i Helsingfors reallyceum, aktiv i arbetarföreningen i Jämsänkoski redan som 15-åring, stabssekreterare i det röda gardet 1918. Flydde till Sovjetunionen. Deltog i grundandet av Finlands kommunistiska parti. Tog värvning i Röda armén, utbildades i Sovjetunionens militärakademi och fick graden generallöjtnant. Arbetade vid Komintern. Gift med Otto Wille Kuusinen's dotter Hertta Kuusinen, de skilde sig 1933. Rektor vid universitetet i Petrosavodsk och inrikesminister i Terijokiregeringen. Flyttade tillbaka till Finland 1946. Skrev böcker som flitigt användes som studiecirkelmateriel på 1970-talet. Mest känd: *Arbetarklassens världsåskådning*.

Pessi, Ville (1902-1983)

Anslöt sig till det förbjudna FKP 1924. Arbetade på FKP:s byrå i Moskva 1931-1933. Studerade i partiskolan i Moskva 1933-1934. När Pessi återvände till Finland greps han av polisen och dömdes till tio års fängelse. Blev generalsekreterare för det legaliserade FKP 1944 och innehade posten i 25 år. Riksdagsledamot för DFFF 1945-1966. Blev hedersordförande för FKP 1972. Pessis hade ytterst nära förbindelser till SUKP och han skötte penningtrafiken från SUKP till FKP långt efter att han slutade som generalsekreterare.

Pursiainen, Terho Martti (f. 1945 i Rautavaara)

Prästvigd majoritetskommunist. Riksdagsledamot för DFFF från Helsingfors 1970-1972 och från Kymmene läns valkrets 1979-1987, dvs. samma valkrets som Sinisalo.

Saarinen, Aarne Armas (1913-2004)

Stenhuggare från Degerby. Fadern kämpade bland de röda i inbördeskriget 1918 och satt i fångläger efter krigets slut. Saarinen stred vid fronten under andra världskriget och anslöt sig till FKP när partiet legaliserades. Studerade vid Sirolainstitutet 1951-1952. Ordförande för Byggnadsarbetarförbundet 1954-1966. Riksdagsledamot för DFFF 1962-1969 och 1972-1982 från Helsingfors valkrets. Ordförande för FKP 1966 -1982. Saarinens ordförandeperiod präglades av inre stridigheter mellan FKP:s majoritet och minoritet. Saarinen förespråkade en nationell kommunism och en självständigare linje gentemot SUKP och under hans ledning fördömde FKP trots minoritetens protester den sovjetiska inmarschen i Tjeckoslovakien.

Sinisalo, Taisto Jalo (1926-2002)

Distriktssekreterare från Kotka. Föräldrarna var aktiva i kommunisternas underjordiska verksamhet och pappan satt i fängelse i flera år för subversiv verksamhet. Studier i den kommunistiska ideologin vid Sirolainstitutet 1947 och partiskolan i Moskva 1955-1957. Riksdagsledamot för DFFF från Kymmene läns valkrets 1962-1979. Viceordförande för FKP 1970-1982 som en följd av att man efter påtryckningar från SUKP slöt ett avtal som gav minoriteten egna kvoter i partihierarkin. Minoritetskommunisternas galjonsfigur, av honom kom smeknamnet taistoiter. Intima kontakter till ledarna i socialistblocket, på 50-årsdagen

gratulerades han personligen bl.a. av sovjetledaren Leonid Brezjnev. 1986-1988 ordförande för FKP(-enhet) som bildades när minoritetskommunisterna kastades ut ur FKP.

Söderström, Sten (1948-1996)

Hemma från Kotka, flyttade till Vasa och jobbade som hälsocentralläkare i Korsholm 1975-1979. Söderström representerade minoriteten i DFFF och senare Demokratiskt alternativ som riksdagsman 1979-1987. Invald från Vasa valkrets. Medlem av FKP:s centralkommitté, FKP:s distriktskommitté i Vasa och DFFF:s förbundsråd. Viceordförande i föreningen Finland-Cuba, aktiv i rörelsen Läkare mot kärnvapen och satt i styrelsen för den s.k. Hälsofronten. Söderström dog i en älgkrock 1996.

Tandemrapporten

Publicerad 1977. Forskningsprojekt med rubriken "Demokratins gränser och strukturer". Finansierad av Finlands Akademi. Utredde sambandet mellan politiska och ekonomiska maktstrukturer. Slutsatsen var att storföretagen med inkomstpolitiken som verktyg strävade till att styra samhällsutvecklingen.

Teiniliitto

Det finska skolungdomsförbundet grundades 1939. På 1960 och 70-talen var förbundet en aktiv samhällsaktör. Man organiserade dagsverken och jobbade till exempel för att importera Summerhillpedagogiken till Finland. På 70-talet politiserades Teiniliitto och taistoiterna lade beslag på flera ledande poster. Genom Teiniliitto lotsades många unga vidare till minoritetskommunisternas organisationer. Motsvarigheten på svenska: Finlands svenska skolungdomsförbund FSS.

Terijokiregeringen

Finlands demokratiska republiks folkregering grundad 1939 av Josef Stalin och ledd av Otto Wille Kuusinen. Gav en proklamation till Finlands proletärer på självständighetsdagen 6.12.1939 riktad till soldaterna i Finlands armé. Uppropet slutar med orden: "Soldater! Gå över till Finlands folkregering! Leve folkregeringen som Otto Wille Kuusinen leder!" Terijokiregeringen upplöstes vid krigets slut i mars 1940. Ordförande och utrikesminister Otto Wille Kuusinen, viceordförande och finansminister Mauri Rosenberg, försvarsminister Akseli Anttila, inrikesminister Tuure Lehén, lantbruksminister Armas Aikiä, undervisningsminister Inkeri Lehtinen, minister för Karelska ärenden Paavo Prokkonen.

Virkkunen, Matti (1908-1980)

Chefdirektör för banken KOP 1948-1975. Samlingspartiets kandidat i presidentvalet 1968. Virkkunens kandidatur gjorde att president Urho Kekkonen i åratal höll samlingspartiet utanför regeringen.

Vsb

Vänskaps-, samarbets- och biståndsavtalet mellan Finland och Sovjetunionen var basen för ländernas relationer 1948-1992. Avtalet slöts 6.4.1948 och skulle gälla i tio år men förlängdes upprepade gånger. Sovjetunionen gjorde efter kriget liknande avtal med flera andra länder. Det skedde samtidigt som Nato byggdes upp under USA:s ledning. För Finlands del innebar avtalet att Finland kunde be Sovjetunionen om militärt bistånd om någon försökte anfälla Sovjetunionen över Finlands territorium. Finland hade ändå rätt att vara neutral i krig mellan andra stater.